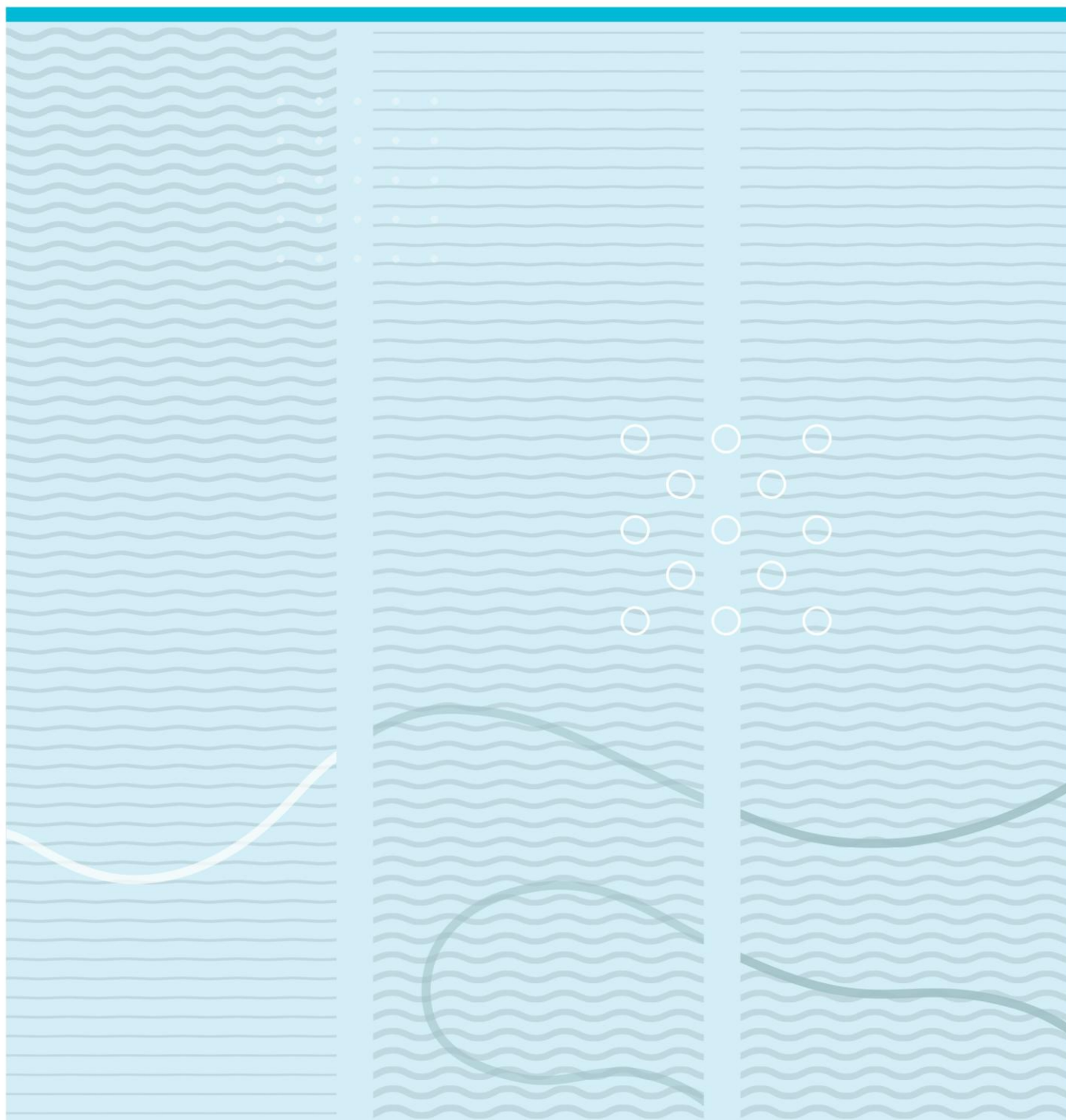

Birthe Østergaard Kristiansen

Grønlandssaken

Diplomaten Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs

rolle i forlikforsøkene i Grønlandssaken 1931 – 1932

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for Handelshøgskolen
Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2018 Birthe Østergaard Kristiansen

Denne avhandlingen representerer 50 studiepoeng

SAMMENDRAG

Denne oppgaven tar for seg rollen til diplomaten Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg i hans forsøk på å oppnå et forlik mellom Norge og Danmark i den såkalte Grønlandssaken i tidsrommet 1931–1932.

Grønlandssaken var et kort kapittel i norsk mellomkrigstids historie, som omhandlet suverenitetsspørsmålet over Grønland og forsøkene fra norsk hold til å få rett til deler av øya. Saken nådde sitt klimaks da norske aktører okkuperte deler av Grønland i tidsrommet 1931 – 1932. Saken ble avgjort ved domstolen i Haag 1933.

For å belyse denne episoden i norsk historie, er det relevant å sette saken inn en historisk norsk kontekst, hvor saken blir belyst på et generelt grunnlag, hvilke aktører som sto bak og hvilke krefter som drev saken fram. Det er også relevant å belyse bakgrunnen til personen Wedel Jarlsberg, hans liv og virke og hans beveggrunner for å involvere seg i forlikforsøkene.

Oppgavens hoveddel tar for seg det kronologiske hendelsesforløpet fra da Wedel Jarlsbergs første gang tar kontakt med statsminister Kolstad i 1931, hans andre forsøk gjennom statsminister Hundseid 1932, og til han innser at forsøkene ikke fører fram høsten 1932.

Oppgaven tar også for seg etterspillet i Grønlandssaken, etter dommen i Haag 1933, hvor det ble foretatt en undersøkelse av Stortingets utenriks- og kontrollkomite av hele Grønlandssaken. Høringene og undersøkelsene munnet ut i en innstilling til Stortinget.

Oppgaven vil vise at Wedel Jarlsbergs diplomatiske metode for å oppnå et forlik var basert på hemmelighold, raskhet og nettverk. Da oppdraget kom fram for offentligheten ble hele oppdraget avblåst. Oppgaven vil også vise at Wedel Jarlsbergs rolle ikke var begrenset til kun å agere som en privatmann, men var et virkemiddel for å oppnå kontakt med danskene. Det vil bli belyst med korrespondanse, at Wedel Jarlsberg fikk fullmakter som han ikke kunne oppfatte på annen måte enn at statsminister og regjering sto bak. Det vil bli sannsynliggjort at også andre i den norske politiske krets sto bak ham. Oppgaven vil også vise at statsminister Hundseid benyttet sin tittel og ga fullmakter, uten å ha dekning fra sin regjering.

INNHOLDSFORTEGNELSE:

SAMMENDRAG	3
Forord	8
1. INNLEDNING	9
1.1 Tema og problemstilling.....	9
1.2 Avgrensning	9
1.3 Metode	10
1.4 Kilder	10
1.5 Litteratur og annen forskning.....	11
2. BAKGRUNNSKAPITEL – GRØNLANDSSAKEN.....	14
2.1 Kieltraktaten	14
2.2 Grønland	15
2.3 Ihlenerklæringen.....	16
2.4 Grønlandsavtalen 1924	17
2.5 Norske næringsinteresser – stillingskrig mellom Danmark og Norge.....	19
2.6 Politimyndighet på Grønland	20
2.7 Privat norsk okkupasjon på Grønland 1931	21
2.8 Den andre norske okkupasjonen på Grønland 1932 – Forlikforsøket.....	22
2.9 Saken om Grønland – i store trekk en todelt sak	23
3. DIPLOMAT FREDERIK HARTVIG HERMAN WEDEL JARLSBERG	24
3.1 Bakgrunnen til Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg	24
3.2 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs utdannelse og ekteskap.....	25
3.3 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs karriere under unionstiden.....	26
3.4 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs karriere etter 1905.....	27
3.5 Personligheten Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg	28
4. FREDERIK HARTVIG HERMAN WEDEL JARLSBERGS ROLLE I FORSØKET PÅ Å OPPNÅ FORLIK I SAKEN OM GRØNLAND	30
4.1 Første forsøket på forlik, Kolstads regjering 1931	30
4.1.1 Wedel Jarlsberg tok kontakt med statsminister Kolstad.....	30
4.1.2 Ingenting skjedde	32
4.1.3 Statsminister Kolstad dør.....	34

4.2	Det andre forsøket på å oppnå forlik, Hundseids Regjering 1932–1933	35
4.2.1	Wedel Jarlsbergs møte med Grønlandsdelegasjonen	35
4.2.2	Wedel Jarlsberg møtte statsminister Hundseid første gang	37
4.2.3	Delegasjonen fikk kalde føtter	38
4.2.4	Den viktige dagen 20. august 1932	39
4.2.5	Wedel satte igang arbeidet, og dro til København	40
4.2.6	Wedel Jarlsberg snakket med danskene og fikk den første norske fullmakt	42
4.2.7	Wedel Jarlsbergs reise til England, danskernes holdning til forlik ble klart.	46
4.2.8	Wedel Jarlsberg mottok den andre norske fullmakt	49
4.2.9	Wedel Jarlsbergs andre opphold i København, og tilbake i Oslo igjen	50
4.2.10	Wedel reiste igjen til København – og ble stoppet av den norske regjering	53
4.2.11	Hva hendte i Norge som stoppet Wedel Jarlsberg	55
4.2.12	Wedel Jarlsberg var ikke fornøyd men dro hjem til Paris	58
4.2.13	Utenriksråden Esmarchs reise til København og Wedel Jarlsbergs respons	62
4.2.14	Wedel Jarlsberg trakk seg tilbake fra forlikforsøket	68
5.	ETTERSPILLET	71
5.1	Høringene i Stortinget	71
5.2	Hundseids forklaringer om Wedel Jarlsbergs rolle og erklæringene av 31 august og 21 september 1932 som Hundseid sendte til Wedel Jarlsberg	72
5.3	Konklusjonen fra Stortingets konstitusjons- og utenrikskomite	75
6.	GRØNLANDSSAKEN – AVSLUTNING	79
6.1	Svak regjering	79
6.2	Statsministeren Jens Hundseid	80
6.2.1	Forholdet til regjeringen	80
6.2.2	Motivene for ønsket om forlik	80
6.2.3	Hundseids forhold til Wedel Jarlsberg	81
6.3	Diplomaten Wedel Jarlsberg	83
6.3.1	Personen Wedel Jarlsberg	83
6.3.2	Wedel Jarlsbergs metode	83
6.3.3	Wedel Jarlsbergs forhold til Hundseid	84
6.3.4	Wedel Jarlsbergs nettverk - opererte han på vegne av andre?	85
6.4	Andre faktorer – for andre oppgaver å undersøke?	87

7. AVSLUTNINGSDORD	90
KILDER OG LITTERATUR	91
Utrykte kilder:.....	91
Stortingsmeldinger og andre offentlige dokumenter:.....	91
Litteratur:.....	92
ANDRE KILDER.....	94
Nettsteder:	94
VEDLEGG.....	95
Ordtelling.....	99

Forord

Denne oppgaven har vært underveis vel og lenge. Det er med stor glede endelig å kunne sette en sluttstrek for denne lærerike reisen, litt klokere på et øyeblikk i norsk mellomkrigshistorie.

Jeg vil benytte anledningen til å takke min veileder, professor i historie, Jan Thomas Kobberrød, som med stor tålmodighet har ventet på ferdigstilling av denne oppgaven, og som med klok og kyndig hånd har ledet meg på rett vei.

Jeg vil også takke stamhusbesitter Carl Nicolaus Wedel Jarlsberg for å ha gitt meg tillatelse til å bruke arkivet til Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg

Til slutt en varm takk til min mann Tor Erik Kristiansen for grenseløs støtte og god hjelp, slik jeg endelig kunne få dette prosjektet i havn.

Nykirke 30. april 2018

Birthe Østergaard Kristiansen

1. INNLEDNING

1.1 Tema og problemstilling

Denne oppgaven skal ta for seg rollen til diplomaten Fredrik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg i hans forsøk på å oppnå et forlik i den såkalte Grønlandssaken i tidsrommet 1931–1933.

Jeg vil gå igjennom det kronologiske forløpet fra Wedel Jarlsbergs entré i saken fram til og med etterspillet etter at dommen falt i Haag 5. april 1933; hva som skjedde, hva som ble sagt og skrevet, og til dels referert. Jeg tar utgangspunkt i de 3 høringene som ble avholdt i Stortinget 1933, og som er samlet i Dokument nr. 9 1933¹. I tillegg vil jeg kontrollere det trykte materialet opp imot de kilder jeg har tilgang til i arkivet etter Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg, fra arkivet på Jarlsberg hovedgård.

Det vil være naturlig også å undersøke om det er mulig å ettergå et av de kjernesporsmål som framkommer i høringene, nemlig hvorvidt Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg utelukkende opptrådte som privatperson i forsøket på å oppnå forlik i Grønlandssaken, eller om han agerte på vegne av den norske regjering via statsminister Jens Hundseids mellomkomst.

Hvorvidt det er mulig å finne ut om et forlik i Grønlandssaken ville falt bedre ut for Norge og norske interesser er selvsagt ikke mulig innenfor en utelukkende objektiv vinkling. Det vil dog avslutningsvis i oppgaven bli trukket fram visse trekk og momenter i saken som var utslagsgivende for at forsøket strandet. Hva forliket ville gitt Norge av fordeler på Grønland kommer selvsagt fram i oppgaven underveis.

1.2 Avgrensning

Det er ikke rammer for i en slik oppgave som denne, også å gå igjennom kildene etter andre norske og danske politikere, dertil er sideantall for lite. Det er heller ikke lagt opp

¹ Dokument nr. 9 (1933) Forklaringer i Grønlandssaken. I. Statsminister Hundseids forklaring i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomites møte 30 januar 1933. II. Minister Wedel Jarlsbergs forklaring for Stortinget 16 mai 1933. III. Fhv. Statsminister Hundseids forklaring for Stortinget 22 mai 1933.

til en gjennomgang av brev fra og til kong Haakon, i arkivet etter Wedel Jarlsberg, de vil kun kort bli berørt der det er naturlig og relevant for framstillingen. Da det i arkivet etter Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg også ligger en del konsepter og avskrifter av hans egne utsendte brev, er det ikke sett som hensiktsmessig, innenfor sideantallet, å oppsøke arkivene til de han korresponderte med. Det er heller ikke plass til å biografere flere av aktørene i Grønlandssaken, og da spesielt de personer som sto for en aktivistisk linje, de er referert til der det er relevant og henvist til i noter til videre biografisk lesing.

1.3 Metode

Metode benyttet i oppgaven er historisk kildekritikk, med en kronologisk gjennomgang av stortingshøringer, oppbaket av arkivmateriale, analyse og tolking av disse. Da ikke all korrespondanse i arkivet etter Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg vedrørende Grønlandssaken er referert til i hans forklaring overfor Stortinget, er det særskilt nevnt i oppgaven i noteanføringer, når brev, telegrammer og referater, etter telefon- og personsamtaler er trukket fram. Dette vil i overveiende grad være basert på en kvalitativ tilnærming, hvor også tolking av datidens språk og vendinger vil være naturlig. En kontekstuell forståelse av tiden er nødvendig, men det vil stort sett bli belyst i de innledende kapitler med bakgrunnsforklaring av saken. Det er i denne saken også relevant å huske på at kildene i brev fra og til Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg til en viss grad kan være preget av tendensiøsitet. Referat fra høringer på Stortinget og stortingsmeldinger vil sies å være gode kilder, da de betegnes som uavhengige, men det betyr dog ikke at ikke innholdet er tendensiøst, og i noen tilfeller også usant.

1.4 Kilder

Av arkivmateriale er arkivet etter Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg benyttet, og helt sentralt, da de i stor grad er benyttet kildekritisk opp mot høringsdokumentet. Det har vært et stort og rikholdig tilfang på arkivmaterialet etter Wedel Jarlsberg i saken om Grønland. Materialet er godt tilrettelagt og har en kronologisk orden. At det allerede var tilrettelagt er nok ganske naturlig i og med at Wedel Jarlsberg måtte møte opp på Stortingshøring i sakens anledning. Materialet etterlater seg likevel en ide om at dette er ordnet etter ønske, altså etter hva skaperen av arkivet selv ønsket ettertiden skulle se. Undertegnede har ordnet en god del arkiver, inkludert arkivet etter Wedel Jarlsberg. Det er sjelden å komme over et arkiv som allerede er redigert for ettertiden og tilrettelagt,

eller ”iscenesatt” for å bruke et teatralisk uttrykk. Det er grunn til å ha en oppmerksom tilnærming til materialet da det kan framstå som tendenspreget til en viss grad, men samtidig oppveies det av sin tidsnære karakter. Som kilde er materialet etter Wedel Jarlsberg en ganske god kilde og enkel inngangsport til saken. Wedel Jarlsberg hadde et enormt nettverk spredt utover hele Europa, spesielt innen diplomatiet og i politiske kretser, og gir et innblikk i hans ferd gjennom forskjellige land gjennom hans virksomhet.

1.5 Litteratur og annen forskning

Det er lite litteratur og avhandlinger som belyser Wedel Jarlsbergs forlikforsøk. I doktorgradsavhandlingen til Ida Blom nevnes Wedel Jarlsberg og forhandlingene kun kort 3 ganger². Blom omtaler Wedel Jarlsberg første gang i en generell omtale av forlikforsøket og nevner både forsøket med statsminister Kolstad og statsminister Hundseid. Bloms skriver også at forsøket strandet på grunn av rykter i Norge, og at grunnen til at forsøket ble stoppet lå hos Grønlandsdelegasjonen³. Blom kommer også inn på forliksspørsmålet senere, men da mer av politisk-geografisk art, Vest- versus Øst-Grønland, hvor Blom nevner at mens de økonomiske fordeler for Norge lå på vestkysten, var konfliktgrunnlaget lokalisert på østkysten. Wedel ble her nevnt av Blom ved at både forhandlingene i 1924, og Wedel Jarlsbergs forlikforsøk for å oppnå rettigheter for næringsinteresser på vestkysten, strandet på grunn av suverenitetsspørsmål på Østkysten av Grønland⁴. Sist Wedel Jarlsberg blir nevnt i Bloms avhandling er noe på siden av denne oppgaven om Grønlandssaken, men viser at Wedel Jarlsberg kjente godt til noen av aktørene i pressgruppene. Det var da en av lederne i Grønlandsbevegelsen, Gustav Smedal⁵, ønsket Wedel Jarlsberg som æresmedlem i grønlandsforeningens landssammenslutning, fordi Wedel Jarlsberg etter Smedals oppfatning var ”norsk-norsk” i tankegangen. Wedel Jarlsberg av slo forespørselen da han ikke ville delta i noen form for politisk propaganda, og Wedel Jarlsberg og Smedal ble etterhvert motstandere i nettopp forliksspørsmålet⁶. Om ikke Wedel Jarlsberg nevnes så ofte, har Bloms doktorgradsavhandling likevel vært meget

² Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 57, 89 og 123

³ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 57

⁴ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 89

⁵ Ole Petter Rekvik: https://nbl.snl.no/Gustav_Smedal

⁶ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 123

relevant, da den har vært en god kilde til selve saken, andre aktører, og for å forstå selve tidsperioden. Mye av Bloms forskning ligger i bunn av denne oppgaven.

Jeg har lest igjennom flere stortingsdokumenter, som er relevante for oppgaven. Spesielt Stortingets høringer i Grønlandssaken i løpet av 1933 er benyttet, da mye nyttig informasjon kommer fram med høy troverdighetsgrad. Dokument nr. 9 med forklaringer i Grønlandssaken⁷, har vært brukt som en nøkkel til å kunne verifisere sannhetsinnholdet i korrespondansen og samtaler i forbindelse med forlikforsøket. Det er også verdt å merke seg noe av det som ikke har kommet med i disse forklaringene, og dette vil bli spesielt bemerket. Selve innstillingen til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite angående Grønlandssaken⁸ er også lest med stor oppmerksomhet, da den også underbygger forklaringer og korrespondansen til og fra Wedel Jarlsberg.

Flere hovedfags- og senere masteroppgaver omhandler Grønlandssaken, men berører kun kort forsøket på å oppnå forlik. De hovedfagsoppgavene som er mest relevant, er Jørgen Bjørgos⁹ ”Mowinckels Grønlandspolitikk”. Her nevnes Wedel Jarlsberg, men det er her vektlagt at det var Mowinckel som sto bak forlikforsøket, og er slett ikke en uinteressant oppgave i forhold til min vinkling, den var avklarende i flere spørsmål omkring personkretsen rundt Wedel Jarlsberg. I hovedfagsoppgaven til Ivar Lohne ”Grønlandssaken, Fra borgerlig nasjonalt samlingsmerke til nasjonalsosialistisk symbolsak”¹⁰, nevnes ikke forlikforsøkene i det hele tatt. Oppgaven hadde dog en viss relevans rent politisk. I Masteroppgaven til Finn H. Eriksen¹¹ ”Grønlandssaken - Dansk Grønlandspolitikk og norske reaksjoner”, kommer Eriksen inn på forsøket for forlik, men kun i et kort avsnitt¹². I masteroppgaven til Kirsti Laura W. Langsholdt ”Å gjenerobre gammel norsk land”¹³ berøres forliksspørsmålet over to linjer¹⁴, og Wedel Jarlsberg nevnes ikke i det hele tatt.

⁷ Dokument nr. 9 (1933) Forklaringer i Grønlandssaken. I. Statsminister Hundseids forklaring i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomites møte 30 januar 1933. II. Minister Wedel Jarlsbergs forklaring for Stortinget 16 mai 1933. III. Fhv. Statsminister Hundseids forklaring for Stortinget 22 mai 1933.

⁸ Innst. S. nr. 166 – 1933 *Innstilling fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite angående Grønlandssaken*.

⁹ Bjørgo, J. *Mowinckels Grønlandspolitikk*. 1965

¹⁰ Lohne, I, *Grønlandssaken, Fra borgerlig nasjonalt samlingsmerke til nasjonalsosialistisk symbolsak*”, 2000

¹¹ Eriksen, F.H. *Dansk grønlandspolitikk og norske reaksjoner 1909–1933*. 2010

¹² Eriksen, F.H. *Dansk grønlandspolitikk og norske reaksjoner 1909–1933*. 2010, s. 115

¹³ Langsholt, K. L. W. *Å gjenerobre gammel norsk land – Norsk ekspansiv nasjonalisme i Grønlandssaken og Nasjonal samlings Austrveg-prosjekt*”. 2016

¹⁴ Langsholt, K. L. W. *Å gjenerobre gammel norsk land – Norsk ekspansiv nasjonalisme i Grønlandssaken og Nasjonal samlings Austrveg-prosjekt*”. 2016, s. 26

Av litteratur har trebindsverket ”Norsk polarhistorie” berørt saken, men Wedel Jarlsberg nevnes ikke ved navn¹⁵. Norsk polarhistorie har uansett vært et svært godt oppslagsverk til å sette saken inn i tidskonteksten rundt Grønlandssaken. Bind 3 i ”Norsk utenrikspolitikks historie” av Odd-Bjørn Fure, som omhandler mellomkrigstiden er også lest med interesse. Fure omtaler ikke Wedel Jarlsberg spesielt i forbindelse med selve Grønlandssaken. Boken har i utgangspunktet vært brukt som oppslagsverk, men er også et utmerket verk for å forstå mellomkrigstidens utenrikspolitikk og noen av de nasjonale strømninger i Norge som farget utenrikspolitikken. I Tor Bomann-Larsens bok ”Æresordet”¹⁶ handler kapitel 8 ”Østkysten eller døden” om Grønlandssaken, men selvsagt her med Kong Haakons som sentral person. Kapitlet tar for seg saken og Wedel Jarlsberg omtales også i forlikforsøket. Av litteratur som omhandler Grønlandssaken i sin egen samtid har jeg lest Jon Skeies ”Grønlandssaken”¹⁷, og ”Politikere og diplomater i Grønlandssaken”¹⁸ av samme forfatter. Disse to kildene er nesten å regne som partsinnlegg fra grønlandsaktivistene, og i aller høyeste grad ikke regnet som uavhengige kilder. Skeie var jurist og medlem i Grønlandsdelegasjonen som skulle gi råd til regjeringen i Grønlandssaken¹⁹. Det har likevel vært nyttig å lese disse to bøkene, da man aner litt av tidsånden, men mest at de gir en kronologisk gjennomgang av saken og har vært benyttet som oppslag.

¹⁵ Drivenes, E.A. og Jølle, H. D (red), *Norsk polarhistorie*, 2004. Spesielt kapitel 3 av Drivenes i bind 2, og kapitel 5 av Åsa Elstad i bind 3.

¹⁶ Bomann-Larsen, T. *Æresordet, Haakon og Maud*, bind V, 2011. Kapittel 8 *Østkysten eller døden*

¹⁷ Skeie, J. *Grønlandssaken*, 1931

¹⁸ Skeie, J. *Politikere og diplomater i Grønlandssaken*, 1933

¹⁹ Arne Fliflet, https://nbl.snl.no/Jon_Skeie

2. BAKGRUNNSKAPITEL – GRØNLANDSSAKEN

Grønlandssaken handler om hvorvidt Norge eller Danmark hadde den juridiske suverenitet over Grønland, nærmere bestemt over området Øst-Grønland. Saken har lange linjer og går tilbake til 1814.

2.1 Kieltraktaten

Etter avslutningen av Napoleonskrigene sto Sverige på den seirende side, mens Danmark-Norge var blant de tapende parter. Ved fredsslutningen i 1814 ble Norge i Kieltraktaten avstått til Sveriges konge med de tilhørende besittelser. Som en parentes i avtalens artikkel 4 "...("Grønland, samt øyene Færøyene og Island ikke medregnet)"²⁰, ble de øyer som var betegnet som de gamle norske skattelandene, Grønland, Færøyene og Island ikke medtatt, men ble værende som dansk besittelse²¹.

Det norske folk anerkjente ikke Kieltraktaten, de dannet sin egen konstitusjon 1814, og valgte den danske stattholder i Norge, prins Christian Frederik, til konge. Dette varte som kjent ikke så lenge, 4. november 1814 inngikk Norge i personalunion med Sverige, knyttet sammen av den svenske konge Karl II, men med den norske grunnlov i behold²².

Parentesen i artikkel 4 ble senere, fra 1920-årene et viktig stridstema i saken om Grønlands rettslige tilhørighet. Etter Kieltraktaten, det etterfølgende kongeskifte og ved gjeldoppgjøret med Danmark fra 1819–1821, tok nordmennene igjen opp spørsmålet om Grønland, Island og Færøyene med danskene. Nordmennene forsøkte å kreve igjen øyene uten hell, og kravet ble forlatt. Ved den endelige godkjenning av gjeldsavtalen av Stortinget i 1821, var det noe uklart hvorvidt de også godkjente at de omtalte øyene forble under Danmark.

Utover 1800-tallet og fram til etter 1. verdenskrig ble ikke temaet Grønland berørt av Norge. Etter oppløsningen av personalunionen mellom Sverige og Norge 1905 hadde

²⁰ Kieltraktaten artikkel 4, 1814

²¹ Feldbæk, O. *Mellom brødre: 1780–1830*. s. 131-132. 1996

²² Dyrvik, S. *Mellom brødre: 1780–1830*. s. 163-164. 1996

nordmennene fult opp med innenrikspolitiske forhold, og saken om Grønland dukket ikke opp som sak før etter freden etter første verdenskrig 1919.

2.2 Grønland

Det ble drevet fiske og fangstvirksomhet, mest på vestkysten av Grønland, som var lettest tilgjengelig, men også til østkysten fant nordmenn veien.

Striden mellom Danmark og Norge dreide seg utelukkende om østkysten, ikke vestkysten, hvor det var ubestridt at danskene hadde rettslig tilhørighet ved bosetting og handel.

På østkysten av Grønland var det vanskelig å komme til, store deler av året var kysten ikke tilgjengelig på grunn av drivis, og over land var det ikke mulig å komme fram på grunn av innlandsisen. I 1894 ble kolonien Angmagssalik på østkysten grunnlagt av danskene, men striden mellom Danmark og Norge sto ikke om denne kolonien. På østkysten var det, utover Angmagssalik, ikke noen bosetting av eskimoer, selv om de tidligere hadde oppholdt seg der da det var mildere klima århundrene tidligere. Norske fiskere og fangstfolk hadde imidlertid benyttet seg av deler av østkysten de sommermånedene det var mulig å komme i land²³.

En av grunnene til at striden om Grønland i det hele tatt dukket opp var de danske bestemmelsene om å holde Grønland lukket med svært strenge vilkår, for utlendinger så vel som dansker, som ikke var en del av handels- og fangstvirksomheten godkjent av danske myndigheter. Den danske kongemakten ved Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH) overtok i 1776 handelsmonopolet over Grønland, og alle andre utenom monopolets tjenestemenn ble forbudt å gå i land. Dette ble begrunnet med at man ikke ville true den grønlandske eskimobefolkningen med skadelig innvirkning. Strukturen med KGH som forvalter av handel, fiske, fangst og lokal administrasjon fortsatte fram til 1924, hvor Grønlandsavtalen kom i stand²⁴. For fiskere var det nødvendig med tillatelse av danske myndigheter til å søke nødhavn eller hente vann, noe som var svært

²³ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973

²⁴ Helge Giverholt, https://snl.no/Grønlands_nyere_historie-Grønland_på_1500-og_1600-tallet (kapitel *Grønland 1814–1940*)

vanskelig å oppnå. Spesielt norske fiskere ønsket tilgang til havner for å kunne søke ly, for å kunne tilberede fangst og til å kunne hente vann. Vannhenting for eksempel, ble tillat bare på utvalgte steder og da utelukkende til drikkevann.

2.3 Ihlenerklæringen

Danskene selv hadde og et behov for å få avklart suverenitetsforholdene til Grønland, dette både på grunn av dansk debatt om saken, hvor det fra flere hold ble hevdet at Danmark kun kunne kreve suverenitet over vestkysten, men og for å sikre at ikke noen makter utenfra skulle komme og kreve det. Danmark sikret USAs støtte til suverenitet over Grønland ved salget av de Vestindiske øyene i 1916, hvor USA anerkjente danskernes rett til hele øya som en del av handelen.

Etter 1. verdenskrig ville danske myndigheter under fredskonferansen i Paris 1919–1920 gå videre med anerkjennelsen av Grønland som dansk. Siden Norge søkte myndighet over Spitsbergen (Svalbard), prøvde danskene å få til en gjensidig avtale, med støtte til Norges suverenitet over Spitsbergen mot at Norge anerkjente danskernes krav over Grønland. Saken om norsk anerkjennelse av Grønland som dansk område medførte strid innad i den norske regjering, hvor den norske utenriksminister Nils Claus Ihlen mente at den norske stat kunne anerkjenne danskernes krav mot å få støtte til Spitsbergen. Ikke alle var enige i det, blant annet Johan Castberg argumenterte at Grønland ikke var mer dansk enn norsk, og at saken ville få konsekvenser²⁵. Statsminister Gunnar Knudsen og flertallet i utenrikskomiteen mente ikke det var noen skade i å komme med en uttalelse, at Norge ikke hadde noe å innvende mot danskernes krav over Nord-Grønland, altså såkalte nyoppdagede områder. Saken ble drøftet både i utenrikskomiteen og i regjeringen, og på bakgrunn av det kom Ihlen med en muntlig uttalelse til danskene 22. juli 1919, at Danmark kunne utvide sine politiske og økonomiske interesser til hele Grønland²⁶.

Danmark kom imidlertid ikke i land med Grønlandsspørsmålet ved fredskonferansen i Paris, og de søkte deretter å få anerkjennelse fra enkeltstater, noe de lyktes med fra flere hold i 1920 og 1921 (Frankrike, Italia, Japan, England). I 1921 henvendte

²⁵ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 17

²⁶ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 18. Den såkalte "Ihlens erklæring"

danskene seg til Sverige, og på nytt til den norske regjering. Den svenske regjering ga sin støtte umiddelbart, hvor de anerkjente Danmarks suverenitet over hele Grønland. Fra Norge ønsket danskene å få den muntlige erklæringen fra Ihlen i 1919 skriftlig bekreftet²⁷. Danskene ønsket en erklæring lik den svenskene hadde gitt, eventuelt en lik den USA hadde gitt i 1916 med anerkjennelse av Danmarks økonomiske og politiske rett til hele Grønland. Norge ønsket imidlertid ikke å avgi rettigheter til fangst og fiske, men de kunne eventuelt gi en erklæring i likhet med USA, men hvor Danmark ville respektere Norges rett til fiske og fangst. Danskene sendte imidlertid i mai 1921 et kort skriv, hvor de framhevet at de anså Ihlen-erklæringen som en fullgod og bindende anerkjennelse av danskenes krav. På samme tid utsendte det danske innenriksministerium et dekret hvor de utvidet den danske administrasjon til å omfatte hele Grønland.

På grunn av de norske økonomiske interesser på Øst-Grønland, framholdt nå den norske regjering at Ihlen-erklæringen fra 1919 ikke var forpliktende, stikk i strid med hva danskene mente. I juni 1921 utstedte danske myndigheter at forbudet for andre skip, enn de som var en del av handelsmonopolet på Grønland, nå omfattet hele Grønland. Dette rammet direkte de norske interesser på Øst-Grønland, som eksisterte på det tidspunktet. Nordmennene protesterte offisielt i november 1921, det ble framhevet at Norge ikke hadde noe imot dansk suverenitet så lenge det ikke rammet de norske fiskeri- og fangstinteresser. Danskene ville ikke imøtekomme dette kravet, og nordmennene på sin side ville ikke anerkjenne danskenes krav.

2.4 Grønlandsavtalen 1924

Året 1922 ble tonen mellom landene skjerpet. Norge presiserte flere ganger at de ikke ville kunne godta det danske kravet om full suverenitet over Grønland, spesielt ikke Øst-Grønland som de mente var ”herreløst” land. Danskene på sin side framhevet igjen Ihlen-erklæringen fra 1919 som de fortsatt anså som bindende.

Sommeren 1922 ble en norsk meteorologisk ekspedisjon sendt til Øst-Grønland og en telegrafstasjon ble opprettet i Myggbukta, dette til protester fra danske myndigheters side. Danskene på sin side sendte i desember 1922 ut et forslag til ”Lov om Grønlands

²⁷ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 18

styrelse»²⁸ om administrativ inndeling av Grønland i 4 områder; Sør-Grønland, Nord-Grønland, Vest-Grønland og Øst-Grønland. Loven ville styrke danskenes suverenitet over øya ifølge norsk syn. Den norske regjering protesterte og framhevet at det ville utvide Danmarks suverenitet til å gjelde områder de før ikke hadde noen rettigheter til, dette med henvisning til Øst-Grønland. Lovforslaget ble ikke godt mottatt i Norge, regjeringen trodde at suverenitetsspørsmålet skulle avklares før de ellers ville foreta seg noe i spørsmålet om Grønland.

1923 ble en innstilling, fra utenriks- og konstitusjonskomiteen fra Stortinget i Norge om grønlandssakens gang og utvikling vedtatt i Stortinget 7. juli 1923²⁹. Innstillingen hadde anbefalt frie forhandlinger med Danmark om Grønlandsspørsmålet, og 30. juli samme år godtok Danmark forhandlinger. Suverenitetsspørsmålet ble ikke løst, ulike forslag ble avvist av begge parter. Den norske delegasjonen foreslo da en løsning, hvor man sikret fangst- og fiskerettigheter til de norske interesser på Øst-Grønland, men hvor man ikke tok stilling til suverenitetsspørsmålet. Dette delvis basert på et dansk tilbud om samme, men hvor også dansk suverenitet ble akseptert.

I 1924 fortsatte forhandlingene, Stortinget i Norge hadde da gått fra standpunktet at suverenitet skulle avklares uansett, til at forhandlingene skulle sikre norske interesser på Øst-Grønland. 28. januar 1924 ble forslag til overenskomst mellom Norge og Danmark oversendt til behandling i begge lands regjeringer og etterfølgende det danske Rigsdag og det norske Stortinget. Avtalesforslaget berørte ikke suverenitetsspørsmålet, men utelukkende de økonomiske interesser innen fangst og fiske, samt andre praktiske forhold for deler av Øst-Grønland.

Øst-Grønlandsoverenskomsten ble vedtatt av det norske Stortinget med stort flertall 28. mars 1924. Ida Blom har hevdet at det ikke betød at de nødvendigvis var enige i at avtalen skulle markere en avslutning av saken³⁰. Suverenitetsspørsmålet var fremdeles ikke avklart, men de økonomiske interesser var sikret. Etter det kunne man forhandle videre om suverenitetsspørsmålet.

²⁸ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s.22

²⁹ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s.27

³⁰ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 32

Avtalen fra 1924 hadde en del uheldige formuleringer, som i stedet for å sikre fredelig samkvem, kun ytterlig økte spenningsnivået og konflikten mellom de to stater. I artikkel 1 ble det framhevet at avtalen ikke gjaldt den danske bosettingen Angmagssalik-området, samt nå også Scoresbysundet og området dertil (som ble nærmere bestemt i artikkel 6). Punktet med Scoresbysundets områder vakte harme i Norge. Øst-Grønland ble nå enda mindre, mens det fra forhandlernes side ble framhevet at området var ment for eskimoenes bosetting, og de derfor ikke kunne hevde senere rett til andre steder. Artikkel 2 og 3 behandlet hvilken virksomhet det var adgang til å bedrive, artikkel 3 handlet om eventuell fredning ved senere tidspunkt om det var behov. Dette punktet ble også et framtidig stridstema mellom danske og norske fangstfolk. Artikkel 4 bestemte retten til grunn og hvilke vilkår der var knyttet til dette. Også her ble tolkningen av grunnrettigheter et område for konflikt mellom de to land. Til slutt ble det i artikkel 8 framhevet at ved eventuelle tvister de to landene imellom skulle saken bringes inn for den ”Mellomfolkelige domstol i Haag”³¹.

2.5 Norske næringsinteresser – stillingskrig mellom Danmark og Norge

Av økonomiske, og deri fangstmessige interesser på Øst-Grønland, var det ikke de store norske grupper som opererte i farvannet rundt og på land. De interesser som var mest betydelige sprang ut fra Ålesund, men da kun som en ekstra næring til fiskeriet og selfangst på isen. Interessene på Øst-Grønland var rene næringsinteresser. Ålesunds Skipperforening uttalte selv det tydelig, da de gjorde det klart at de ikke hadde noen interesse av ”klisset norrøn nasjonalisme”³². Det ble da og framhevet av den sterkeste pressgruppen, Grønlandslaget med Gustav Smedal i spissen, at det var ressursene som var interessante. Samtidig brukte de en symbolikk og retorikk som i særdeleshet spillet på nasjonalfølelse og gamle norske krav.

I tiden etter 1924 drev danskene, så vel som nordmennene, en stillingskrig på Øst-Grønland. Danskene var først ut med en styrkelse av Scoresbysundet i henhold til artikkel 6 i avtalen. Danskene sørget for å flytte en koloni med eskimoer til området fra Vest-Grønland, slik at de norske fangstinteresser ble svekket betydelig, området ble i

³¹ 1924 *Østgrønlandoverenskomsten*

³² Kjeldstadli, K. *Et splittet samfunn: 1905 – 1935*, 1994, s. 171

henhold til danske retningslinjer og lovvedtak stengt for alle utenfor slik at eskimoene fikk være skjermet. Artikkel 6 ble sterkt kritisert av norske interesser³³.

Danskene kunngjorde rett etter avtalen med Norge 1924, at også andre lands fangstfartøy, danske, islandske, og senere også engelske og franske, fikk de samme rettigheter til Øst-Grønland som de norske. Dette var for å understreke at den danske suvereniteten gjaldt, og avtalen var en tillatelse, som ikke bare omfattet Norge, men gjaldt alle. Nordmennene protesterte, men danskene avviste³⁴.

I tillegg til lovvirksomhet og avtaleinngåelser med andre stater foretok også danske myndigheter flere ekspedisjoner til området, de fleste støttet av den danske staten og med oppdrag for samme. Nordmennene sendte i samme periode også vitenskapelige ekspedisjoner til Øst-Grønland.

Et annet grep danske myndigheter gjorde kom via det danske Østgrønlandske Fangstselskapet Nanok, som ble stiftet i 1929 med startkapital av den danske stat. Et av formålene til selskapet var å benytte de danske fangsthytter som var i området slik de ikke falt bort i henhold til avtalen 1924, artikkel 4, som bestemte at retten til å benytte seg av hus og områder falt bort om de ikke ble benyttet innenfor en 5 års periode. Det danske selskapet Nanok gikk dårlig rent økonomisk, de påpekte gang på gang at det skyldtes den norske fangstvirksomheten i området, som hadde tatt i bruk områder og hus danskene hadde regnet med å benytte, samt at jaktmetodene desimerte antall dyr dramatisk³⁵.

2.6 Politimyndighet på Grønland

Konflikten mellom norske og danske fangstmenn utvirket at begge land ønsket å sende politimyndigheter til området. Det var stor uenighet om hvilken myndighet som skulle gjelde og hvem som skulle utøve den. Så lenge danskene så på Ihlen-erklæringen som gyldig mente de, at det var danske myndigheter og lov som gjaldt, og dermed også politimyndighet. Det norske synspunktet var derimot omvendt, de hadde jo ikke

³³ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 35

³⁴ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 36 - 37

³⁵ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s 40 - 41

anerkjent dansk suverenitet og hevdet fortsatt at Øst-Grønland var ingenmannsland, konflikten ble dermed enda mer tilspisset.

I 1930 ga den norske regjering flere nordmenn politimyndighet over Øst-Grønland, dette ut i fra den samme oppfattelse som tidligere at Øst-Grønland var ingenmannsland. Den danske regjering protesterte selvsagt. På samme tid ble det planlagt en stor vitenskapelig 3-årig ekspedisjon til Øst-Grønland fra dansk side. Formålet var vitenskapelig, men skulle også kartlegge mulighet for beboelse for eskimoer i området. Lederen av ekspedisjonen ble utstyrt med politimyndighet. Nordmennene protesterte nok en gang, danskene svarte at ekspedisjonen ikke ville stride mot avtalen fra 1924³⁶. På toppen av dette hadde uenighet om fredningsbestemmelsene fra avtalen i 1924 i artikkel 3 blitt tilspisset. Danskene klaget over at nordmennene drev fangst med stryknin som desimerte bestanden kraftig. Man forsøkte å få klarhet i hvilke fredningsbestemmelser som skulle gjelde, men heller ikke her ble den danske eller den norske regjering enige. Man trengte politimyndighet fra begge de to land, og der hadde jo saken alt kjørt seg fast.

2.7 Privat norsk okkupasjon på Grønland 1931

I 1931 ble forholdet mellom Danmark og Norge enda mer anstrengt da en privat norsk ekspedisjon, iverksatt av Grønlandslaget og ledet av Hallvard Devold³⁷, okkuperte en del av Øst-Grønland 27. juni, og erklærte det som norsk territorium under navnet Eirik Raudes land. Ekspedisjonen var privat, og ble umiddelbart støttet av Ålesund Rederforening, samt Tromsøs Ishavsskipperer³⁸. I starten hevdet regjeringen at okkupasjonen var privat og ville ikke få innflytelse på norsk politikk angående Øst-Grønland. Notevekslingen mellom Danmark og Norge tiltok, og de ble enige om at tvisten var så vanskelig at de måtte bringe saken inn for domstolen i Haag, slik de en gang for alle fikk avklart suverenitetsspørsmålet over Øst-Grønland. De var imidlertid ikke enige i hvordan saken skulle se ut, hvilke avtaler og tidspunkt som skulle tas utgangspunkt i. Den norske regjering svarte 10. juli 1931 med å støtte okkupasjonen som en norsk statlig handling og tildelte politimyndighet til fangstfolkene, som hadde

³⁶ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 43 - 44

³⁷ https://no.wikipedia.org/wiki/Hallvard_Devold, (Devold, 1898 – 1957). Fant ikke artikkel på snl.no

³⁸ Norsk Polarhistorie. *Rikdommene*, 2004a

startet okkupasjonen. Overfor danskene hevdet den norske regjering at de mente det var nødvendig å gå til okkupasjon siden de ikke kunne støtte danskernes syn. Den danske regjeringen svarte dagen etter, 11. juli med å anke saken inn for domstolen i Haag, hvor de hevdet at okkupasjonen fra norsk side var rettstridig og derfor ugyldig. Danskene henviste til artikkel 8 i Grønlandsavtalen, som sa at eventuelle tvister mellom Danmark og Norge skulle løses ved den ”Mellomfolkelige domstolen i Haag”

Nordmennene svarte straks 13. juli at de ikke delte det danske syn at okkupasjonen var et overgrep og et brudd på bestående rettstilstand, men at de i likhet med danskene var enige i at saken skulle avgjøres ved domstolen i Haag³⁹.

Ida Blom påpeker at saken på det tidspunktet gikk ut av politikernes hender og inn i advokatenes og domstolens⁴⁰. Det betød imidlertid ikke at den norske regjering og andre grupper ikke gjorde noe mer i sakens anledning fram til dommen april 1933.

2.8 Den andre norske okkupasjonen på Grønland 1932 – Forlikforsøket

Juli 1932 ble nok et område okkupert, med godkjenning fra den norske regjering, denne gangen var det området sør for den danske kolonien Angmagssalik, betegnet som Sørøst-Grønland. Begrunnelsen var den samme som i 1931, nordmennene var redd at en planlagt dansk ekspedisjon skulle foreta grep i området, som ville hindre norsk adkomst. Norske myndigheter brakte også denne saken inn for domstolen Haag med ønske om at området ble anerkjent som norsk. Denne saken ble forkastet av domstolen som irrelevant i forhold til den opprinnelig innmeldte saken⁴¹.

Høsten 1932 prøvde den norske regjering, delvis via et privat initiativ fra statsminister Hundseid, å få i stand et forlik utenom domstolen i Haag. Man brukte da sendemann og diplomat Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg i tilnærmingen til den danske regjering. Forsøket ble stoppet oktober 1932, og noen avtale kom ikke i stand. Denne oppgaven skal ta for seg gangen i forlikforsøket og etterspillet etter dommen hadde falt i Haag 5. april 1933.

³⁹ Skeie, J. *Grønlandssaken*, 1931, s. 54 - 62

⁴⁰ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 56

⁴¹ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 56 - 57

Dommen i Haag 5. april 1933⁴² fastslo at Danmark hadde suverenitet over hele Grønland. Dommen baserte seg bl.a. på avtalen inngått ved Kielfreden i 1814, samt på Ihlen-erklæringen fra 1919. Etter at dommen forelå ble det innkalt til høringer på Stortinget, og regjeringen ble utsatt for kritikk av Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite for å ha unnlatt å informere de rette instanser, at statsministeren hadde foranlediget forhandlinger uten å informere resten av regjeringen, og at saken ikke var tatt opp i Stortinget.

Saken om Grønland falt deretter til ro, først under 2. verdenskrig dukket kravet om Grønland opp igjen, men ikke da heller lyktes det å få endret Haag-domstolens avgjørelse.

2.9 Saken om Grønland – i store trekk en todelt sak

På den ene siden var det en sterk nasjonal bevegelse, som hevdet at urett var begått mot Norge helt siden 1814, og som hadde et sterkt ønske om nasjonal markering. Mange ulike krefter satte seg i sving på bakgrunn av kulturelle og nasjonale krav. Grønlandsnemndi i Bjørgvin ble dannet 1922, og Grønlandslaget ble stiftet i 1926, som drev med kraftig lobbyvirksomhet⁴³. En del av målrørsla engasjerte seg, dette også på bakgrunn av nasjonalfølelser. En del av disse grupperinger lå ytterst på den politiske høyrefløyen, og sprang ut fra Bondepartiet, hvor deler av grupperingene etterhvert endte inn i Nasjonal samling.

På den anden siden var det næringsinteresser på Grønland som drev saken fram. Disse fiskeri- og fangstinteresser var ikke store, men markerte seg sterkt i saken av næringspolitiske grunner. De var konsentrert i Ålesundsområdet med omegn, og hadde stor innflytelse på det norske Stortinget og regjering i saken. Disse interesser gikk sammen med de mer nasjonalistiske grupperinger, dette nok utelukkende for å fronte saken, for samtidig gjorde de det klart at de ikke var interessert i nasjonalismeaspektet i saken. Utad var det næringsinteressene som ble frontet, innad var det og sterke nasjonalargumenter som ble brukt.

⁴² 1933, *Dom avsagt 5 april 1933 av Den faste domstol for mellomfolkelig rettspleie i saken angående den rettslige status for visse deler av Østgrønland.*

⁴³ Norsk Polarhistorie. *Rikdommene*, 2004a

3. DIPLOMAT FREDERIK HARTVIG HERMAN WEDEL JARLSBERG

Personen som ble sendt fra Norge for å føre forhandlinger med den danske regjering, diskret og i hemmelighet i 1932, var en meget erfaren og utenriksvant person.

3.1 Bakgrunnen til Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg

Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg, født 7. juli 1855 i Christiania, var sønn av kommandørkaptein, øverste kammerjunker, hoffmarskalk og kabinettkammerherre baron Frederik Joachim Wedel Jarlsberg (1819–1880), og overhoffmesterinne Juliane Baronesse Wedel Jarlsberg (1818–1872). Slekten Wedel Jarlsberg kom opprinnelig fra Tyskland, der den norske del av grenen Wedel ble grunnlagt av kommanderende general for den norske hær greve Gustav Wilhelm Wedel Jarlsberg (1641–1717). Han kjøpte Jarlsberg av Gyldenløve⁴⁴, og følgelig ble adlet til grevskapet Jarlsberg i 1683. Hans barnebarn, den 3. greven til Jarlsberg, Frederik Anton Wedel Jarlsberg, var opphav til Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs gren av slekten Wedel Jarlsberg på farssiden. Sønnen til Frederik Anton Wedel Jarlsberg, baron og geheimeråd Frederik Wilhelm Wedel Jarlsberg (1724–1790) var bosatt i Danmark, hvor familien markerte seg som en av de rikeste i landet med svært store landeiendommer. Hans sønn igjen, baron Frederik (Fritz) Christian Wedel Jarlsberg (1757–1831) ble også kalt ”Teaterbaronen”. Han klarte på fasinerende og fantastisk vis å bruke opp hele den enorme formuen på teatervirksomhet, litteratur og som mesén for diverse kunstnere. Sønnen hans, baron Frederik (Fritz) Wilhelm Wedel Jarlsberg (1787–1863) dro til Norge som amtmann først i Finnmark, deretter i Brunlaug, senere også som tollinspektør i Porsgrunn og Larvik distrikt⁴⁵. Familiegrenen på farssiden var dermed lokalisert i Norge igjen. Slekten kjøpte Brunlaug gård i Stavern, og far til Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg var født der. Gården Brunlaug ble senere solgt for å finansiere marineutdannelsen til Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg⁴⁶.

⁴⁴ Mardal, Magnus A. https://snl.no/Ulrik_Frederik_Gyldenløve, 2015

⁴⁵ Adelsforening, *Danmarks adels aarvog*, 2000

⁴⁶ Bratberg, Terje ”Fritz Wedel Jarlsberg”, Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

Mor til Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg, baronesse Juliane Cathrine Wilhelmine Wedel Jarlsberg var kusine til ektemannen Frederik Joacim Wedel Jarlsberg. Hennes linje gikk også tilbake til den første greven Gustav Wilhelm Wedel Jarlsberg, men via hans oldebarn greve Frederik Christian Otto Wedel Jarlsberg, hans sønn greve Frederik Anton (II) Wedel Jarlsberg og hans sønn igjen baron, general og øverste kommanderende for den norske hær Ferdinand Carl Maria Wedel Jarlsberg, som var Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs morfar⁴⁷. Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg var umåtelig stolt over sin adelstilknytning og framhevet med stolthet at det hadde vært 3 øverstkommanderende generaler i Norge, og alle stammet fra hans slekt⁴⁸.

3.2 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs utdanning og ekteskap

Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg (heretter kalt Fritz Wedel Jarlsberg, eller Wedel Jarlsberg), hadde ingen lang karriere i marinen, han fulgte nok en maritim familietradisjon av plikt, ikke av lyst. Fritz Wedel Jarlsberg utdannet seg i stedet videre i Christiania som Candidatur Juris, deretter gikk han inn i diplomatiet og ble en betydelig person innen det svensk-norske, og senere norske diplomatkorpsset. Hans bakgrunn fra Norges øverste elite og oppvekst, delvis på slottet på grunn av foreldrenes stillinger, ga ham et fortrinn i kontakt i den øverste eliten, også utenlands. Hans adelige familiehistorie med betydelige formuer og titler har uten tvil preget hans ambisjoner og livsførsel. Spesielt de danske baroner og deres store interesse for litteratur og diverse kunstgrener må ha preget Fritz Wedel Jarlsberg. Han titulerte seg baron, enda adelstitler formelt ble avskaffet i 1821 i Norge.

Fritz Wedel Jarlsberg giftet seg til en betydelig formue i 1883, da han inngikk ekteskap med den tyske Alice Thekla Louise von Wagner (1861–1913) fra Aachen, ekteskapet var barnløst. Alice Thekla Louise var ved svakelig helbred og døde etter lengre tids sykdom i 1913. Fritz Wedel Jarlsberg giftet seg andre gang 1916 med den amerikanske enkebaronesse Mary Alice André, født Palmer (1859–1941), også hun var ytterst velstående etter både sin første mann og sin fars industriinvesteringer. Dette ekteskap var også barnløst⁴⁹.

⁴⁷ Adelsforening, *Danmarks adels aarbog*, 2000

⁴⁸ Wedel Jarlsberg, F. *Reisen gjennom livet*, 1932

⁴⁹ Adelsforening, *Danmarks adels aarbog*, 2000

Den store rikdommen Fritz Wedel Jarlsberg var i besittelse av muliggjorde en livsstil og husholdning som langt overskred det var vanlig standard for en diplomat. Anekdotene i familien Wedel Jarlsberg vil ha det til at det norske utenriksdepartement fikk klager fra andre lands diplomater over at de ikke klarte å leve opp til Fritz Wedel Jarlsberg kostbare stil, men utenriksdepartementet måtte beklage og fortelle at det var ikke de, men han selv som bekostet husholdningen. Han kjøpte flere eiendommer, bla. herregården Palsgård i Danmark (1898–1908), og Skaugum i Norge (1909–1929), som han senere overdro til det norske kronprinsparet i bryllupsgave i 1929. Det aller meste av sin karriere levde dog Fritz Wedel Jarlsberg i utlandet, spesielt Frankrike og Paris var han begeistret for.

3.3 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs karriere under unionstiden

Fritz Wedel Jarlsbergs karriere etter det korte opphold i marinen og etter endt utdanning, startet i det svensk-norske diplomatiet, først som kandidat i Paris i 1879, deretter i det svenske utenriksdepartement i Stockholm 1883–1885. I årene 1885–1891 var Fritz Wedel Jarlsberg først i Wien og deretter i London som legasjonssekretær og senere som chargé d'affaires. Hans sterke ønske om å hjelpe spesielt i norske saker, gjorde ham til en vanskelig person, både for den svenske regjering og Kongen. Han klarte etter påtrykk fra den norske regjering å bli utnevnt til befullmektiget svensk-norsk minister ved det spanske hoff i 1891 på bekostning av vanlig praksis og svenskens ønsker⁵⁰. Fritz Wedel Jarlsberg klarte i Spania å forhandle fram en gunstig handelsavtale mellom Spania og Norge i 1892 som den første selvstendig avtalen Norge fikk på flere hundre år. Også i 1892 spilte Fritz Wedel Jarlsberg en rolle i konsulatkrisen, hvor Norge søkte å få myndighet til å ha egen konsulatvesen. Kongen og det norske Stortinget var nær et brudd, men Fritz Wedel Jarlsberg fikk løst den vanskelig saken ved å få den utsatt midlertidig⁵¹.

Fritz Wedel Jarlsberg trakk seg tilbake for en kort periode fra diplomatiet 1898–1902, og sysselsatte seg med sin store eiendom Palsgård i Danmark. Etter oppfordring, gikk Fritz Wedel Jarlsberg igjen inn i diplomatiet som befullmektiget gesandt og minister i Spania og Portugal. I den forbindelse satte han som betingelse at han skulle få post som

⁵⁰ Wedel Jarlsberg, F. *Reisen gjennom livet*, 1932 og Terje Bratberg "Fritz Wedel Jarlsberg", Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

⁵¹ Wedel Jarlsberg, F. *Reisen gjennom livet*, 1932 og Terje Bratberg "Fritz Wedel Jarlsberg", Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

sendemann⁵² i Paris, eller London. Også denne gang fikk Fritz Wedel Jarlsberg i stand gunstige handelsavtaler mellom Norge og Spania, som sikret Norge store tollinntekter uten motytelser. I 1904 ble han tilbudt ministerposten i Sankt Petersburg, men avslo med henvisning til avtalen om post i Paris eller London.

3.4 Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs karriere etter 1905

I 1905, ved unionsoppløsningen, gikk Fritz Wedel Jarlsberg umiddelbart ut av det svenske diplomatiet og tilbød sine tjenester for Norges sak. Han var sentral i forhandlingene om kongevalget, og sto for linjen, som mente at den danske prins Carl skulle velges til Norges konge. Han fikk imidlertid ikke oppdraget med sluttforhandlingene, det var hans slektning Fridtjof Nansen⁵³ som førte de. Imidlertid mente Fritz Wedel Jarlsberg selv, at det var hans bidrag som sikret den endelige avgjørelsen. Han ble imidlertid utnevnt til sendemann i København og ga både beskjed om kongevalget til den danske kongen, samt ledsaget det nye kongeparet til Norge. Wedel Jarlsberg skrev om hele prosessen og sin egen rolle i boken "1905 og Kongevalget", som kom ut post mortem i 1946⁵⁴

Fritz Wedel Jarlsberg ønsket utenriksministerposten i den første norske regjering i 1905, men ble forbigått til fordel for den sittende Jørgen Løvland. Senere ble han tilbudt jobben som utenriksminister, både i 1910 og 1912, samt i 1921, men alle gangene takket han nei, de første to ganger antakelig fordi hans kone var syk, den siste gangen antakeligvis fordi han synes han var for gammel⁵⁵.

Fritz Wedel Jarlsberg ble utnevnt til sendemann i Paris, Madrid og Lisboa i 1906, med hovedsete i Paris. Under den første verdenskrig arbeidet Fritz Wedel Jarlsberg iherdig i Paris for de norske interesser og den nøytralitetslinjen Norge hadde valgt. På et tidspunkt var han den eneste diplomaten igjen i Paris.

Under fredsforhandlingene Paris 1919–1920 mente Fritz Wedel Jarlsberg at Norge skulle ha erstatning for tap av norske skip etter fredsslutningen. Blant annet ønsket han

⁵² Også kalt minister. Rang rett etter ambassadør

⁵³ Nansens mor var en Wedel Jarlsberg. Wedel Jarlsberg og Nansen var vidt forskjellige personligheter og kom ikke så godt overens.

⁵⁴ Terje Bratberg "Fritz Wedel Jarlsberg", Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

⁵⁵ Wedel Jarlsberg, F. *Reisen gjennom livet*, 1932

at Norge skulle få en koloni i Afrika, Svalbard og en del av Murmansk-kysten. Synet til Fritz Wedel Jarlsberg vant ikke fram overfor norske politikere, med unntak i saken om suverenitet over Svalbard. Der fikk Fritz Wedel Jarlsberg fram en avtale i 1920, som sikret Norge suverenitet over øyene, mange mener det var hans betydeligste bidrag for Norge⁵⁶

Fram til 1921 var Fritz Wedel Jarlsberg sendemann i Madrid, Lisboa og Paris, og fungerte deretter fram til 1930 som sendemann i Paris, hvor han gikk av, fem år etter den egentlige aldersgrensen. Sluttelig førte da Fritz Wedel Jarlsberg forhandlingene i et forsøk på forlik i Grønlandssaken som denne oppgaven handler om.

3.5 Personligheten Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsberg

I det store og hele var Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg en uvanlig og atypisk nordmann, beskjedenhet og måtehold var ikke attributter man ville feste til hans vesen. I Norge ble han av mange oppfattet som nok så pompøs og ekstravagant, spesielt var hans luksuriøse livsførsel vanskelig for mange innen den norske politiske elite, og ganske sikkert en av grunnene til at han ikke fikk den utenriksministerposten han egentlig ville ha i 1905. At han konsekvent titulerte seg som baron falt nok og mange tungt, han selv mente han det var en rettmessig tittel, som ga ham mange fordeler i nettverksbyggingen ute i Europa. Hans politiske ambisjoner var betydelige, men strandet som omtalt. Også før 1905 hadde Fritz Wedel Jarlsberg politiske ambisjoner, han takket ja til statsministerposten i Sverige i 1895, men regjeringen falt før han rakk til Sverige. Det er hevdet at hans ambisjoner i Norge var større enn utenriksministerpost, men som før omtalt var hans vesen nok for krevende til at det politiske miljøet torde innsette ham⁵⁷. Når det er sagt, hadde Fritz Wedel Jarlsberg mange venner i det politiske landskap, især Christian Michelsen, Jørgen Løvland, Gunnar Knudsen og Francis Hagerup hadde han nære relasjoner med.

Fritz Wedel Jarlsberg hadde et stort nettverk over hele Europa, ikke bare blant diplomater og adelskretser, men også innen kunst- litteratur- og kultureliten. Han var en

⁵⁶ Terje Bratberg "Fritz Wedel Jarlsberg", Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

⁵⁷ Terje Bratberg "Fritz Wedel Jarlsberg", Arntzen, J.G. & Helle K., *Norsk biografisk leksikon*, 1999

ivrig samler av bøker, spesielt art nouveau, kunst og møbler, og støttet flere kunstnere i sitt virke.

Fritz Wedel Jarlsberg var ytterst konservativ og lå langt til høyre i det politiske liv, blant annet mente han at det norske forsvaret var en skam for landet, som burde rustes kraftig opp i mellomkrigstiden for å møte den truende røde faren fra øst. Han mente man burde knytte sterkere bånd til kontinentet, spesielt Tyskland, og ikke følge britiske synspunkter i alt. Fritz Wedel Jarlsberg var av den oppfatningen at man ikke skulle straffe Tyskland så hardt etter 1. verdenskrig, da det bare ville medføre fornyet misnøye og grobunn for nye konflikter i Europa. Dessverre fikk han rett i sine antakelser, men hans vennlighet overfor Tyskland fikk uansett et alvorlig knekk med utbruddet av den andre verdenskrigen i 1939.

Da krigen brød ut flyttet Fritz Wedel Jarlsberg og hans hustru fra Paris til Lisboa med alt deres kostbare innbo i 1940. Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg døde i 1942 (hustruen Alice i 1941), og han ble etter krigen begravet på Jarlsberg hovedgård, sammen med sine to hustruer.

Fritz Wedel Jarlsberg skrev to bøker, en om "1905 Kongevalget"⁵⁸, utgitt etter hans død, og en om hans eget liv, "Reisen gjennom livet"⁵⁹, som kom ut i 1932, og omhandlet følgelig ikke Grønlandssaken.

⁵⁸ Wedel Jarlsberg, F. "1905 Kongevalget", 1946

⁵⁹ Wedel Jarlsberg, F. "Reisen gjennom livet", 1932

4. FREDERIK HARTVIG HERMAN WEDEL JARLSBERGS ROLLE I FORSØKET PÅ Å OPPNÅ FORLIK I SAKEN OM GRØNLAND

4.1 Første forsøket på forlik, Kolstads regjering 1931

Frederik (Fritz) Hartvig Herman Wedel Jarlsbergs rolle, i saken for å løse striden om Grønlands juridiske tilhørighet via en diplomatisk vei, starter opp i 1931–1932.

Norge var i samme situasjon som resten av Europa i tiden rundt 1930, depresjonstid, i en stor økonomisk og samfunnsmessig krise. Den norske mindretallsregjering, bestående av Venstre, ledet av Mowinckel, trakk seg i mai 1931. Bondepartiet kom på banen, de også med en mindretallsregjering, ledet av Peder Kolstad (1878–1932).

Okkupasjonen av Øst-Grønland passet den nye regjeringen dårlig. De hadde et svakt parlamentarisk grunnlag og ønsket ikke noen ytre konflikt i tillegg til alle de indre de alt måtte forholde seg til. Presset, for en stor del av ytre krefter, opinion og pressgrupper⁶⁰, gjorde at regjeringen 10. juli 1931 offentlig støttet okkupasjonen av ”Eirik Raudes land” på Øst-Grønland. 11. juli innanket Danmark Norge for domstolen i Haag, og 13. juli aksepterte Norges regjering at saken skulle avgjøre der.

4.1.1 Wedel Jarlsberg tok kontakt med statsminister Kolstad

Høsten 1931 trådte Fritz Wedel Jarlsberg inn i historien for første gang. Det første møtet mellom Wedel Jarlsberg og Kolstad fant sted ut på høsten 1931⁶¹, uten at datoen er kjent.

Wedel Jarlsberg diskuterte Grønlandssaken med Kolstad, og om det fantes en mulighet for å få til en minnelig overenskomst mellom Norge og Danmark. Statsminister Kolstad skulle under samtalen ha bedt Wedel Jarlsberg om å ”sondere terrenget i Danmark”⁶². Wedel Jarlsberg stilte seg velvillig til disposisjon for et slikt oppdrag, men at han selvsagt ikke kunne uttale seg om hvorvidt det skulle lykkes. Statsminister Kolstad

⁶⁰ Ida Blom bruker uttrykket ”pressgrupper”, lobbyister er vel et mer moderne uttrykk.

⁶¹ Dokument nr. 9 (1933) Forklaringer i Grønlandssaken. I. Statsminister Hundseids forklaring i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomites møte 30 januar 1933. II. Minister Wedel Jarlsbergs forklaring for Stortinget 16 mai 1933. III. Fhv. Statsminister Hundseids forklaring for Stortinget 22 mai 1933 (heretter beskrevet som ”Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”)

⁶² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 22

skulle da undersøke i Regjeringen mulighetene for at han kunne ha partiet sitt, og stortinget generelt på sin side.

4. november 1931 ble det trykt en artikkel i Tidens tegn⁶³. Artikkelen, som var uten forfatter, lanserte Wedel Jarlsberg som et siste medlem i den juridiske delegasjonen, som skulle jobbe med Grønlandssaken i Haag. Wedel Jarlsberg ble framhevet som den diplomaten delegasjonen trengte, da han kunne agere fritt som en støtte for saken. Artikkelen sa, at selv om han hadde trukket seg tilbake fra diplomatiet, ville han selvsagt stille seg til tjeneste som den patriot han var, samt avslutningsvis ”I den lysende rekke av diplomatiske bedrifter, som Wedel kan se tilbake på, ville Øst-Grønland danne en naturlig og skjønn avslutning på hans arbeid for et større Norge.”⁶⁴. Som en direkte anledning av denne artikkel, sendte Wedel Jarlsberg et telegram fra Paris til Kolstad, og igjen stilte han seg til disposisjon for å forsøke å få i stand et forlik selv om tidspunktet var sent. Wedel Jarlsberg poengterte at forlik var å foretrekke fremfor en dom, men han redegjorde ikke hvorfor. Wedel Jarlsberg skrev at han ikke synes det var lurt at han skulle gå inn i delegasjonen som foreslått i artikkelen i Tiden tegn, han mente at det var vanskelig å forklare internasjonalt hva en diplomat hadde å gjøre i en juridisk delegasjon, og han avsluttet telegrammet med: ”Man maa erindre at underhandlinger og diplomati er en ting retsavgjørelser en anden stop”⁶⁵

Advokat i Grønlandssaken, Arne Sunde⁶⁶ tok kontakt først, i brev til Wedel Jarlsberg 11. november 1931. Her redegjorde Sunde for situasjonen. Saken om å henvende seg til Danmark for å undersøke mulighetene for et forlik, og å benytte seg av Wedel Jarlsbergs diplomatiske tjenester, var framlagt i regjeringen, men siden de ikke var fulltallige kunne de ikke treffe noen beslutninger⁶⁷. Sunde skrev videre at han i samtale med utenriksminister Braadland framholdt at det ikke var hensiktsmessig å benytte seg av tjenestene til Wedel Jarlsberg, spesielt på grunn av samme artikkel i Tidens tegn 4. november 1931, som Wedel Jarlsberg nevnte i sitt telegram 6. november 1931, som

⁶³ Tidens tegn var en dagsavis som ble utgitt i tidsrommet 1910–1941. Avisen var talerør for Frisinnede Venstre

⁶⁴ Tiden Tegn 4. november 1931. Hvem forfatter av artikkel er vites ikke

⁶⁵ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Telegramkopi 6. november 1931 fra Wedel Jarlsberg til Kolstad

⁶⁶ Reginald Nordby, https://nbl.snl.no/Arne_Sunde. Arne Sunde var bl.a. advokat og en av Norges utsendte advokater til domstolen i Haag i Grønlandssaken.

⁶⁷ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 11 november 1931 fra Arne Sunde til Wedel Jarlsberg

ville fått Wedel Jarlsbergs deltakelse til å framstå som en offisiell handling. I dette hadde utenriksminister Braadland vært enig skrev Sunde⁶⁸. Det er ganske vanskelig ikke å tolke dette brevet som en høflig avvisning av Wedel Jarlsbergs henvendelser. Dette brevet nevnte ikke Wedel Jarlsberg med et ord i høringen på Stortinget i 1933, hvor han skulle forklare seg i Grønlandssaken.

Kolstad tenkte tydeligvis også over forslaget fra Wedel Jarlsberg, og uavhengig av advokat Sunde og utenriksministeren, svarte han ham per telegram et par dager senere. Det synes som at først da hadde Kolstad tatt stilling til Wedel Jarlsbergs forslag som diplomatisk forhandler. Kolstad skrev: ”Deres telegram nøye tenkt over – særlig har grunnlaget for eventuelle henvendelse voldt – vanskeligheter – etter konferanse Braadland vil advokat Sunde søke samtale med dem om saken – Takk for brev med verdifulle opplysninger hilsen = Kolstad”⁶⁹. Kolstad hadde altså diskutert Wedel Jarlsbergs tilbud om å agere som mellommann for et forlik med utenriksministeren Braadland og advokat Arne Sunde. Det framgikk ikke om Kolstad visste at Sunde alt da hadde skrevet til Wedel Jarlsberg og pent avvist hans tilbud.

Wedel Jarlsberg henvendte seg altså til statsminister Kolstad og stilte sine diplomatiske evner og person til disposisjon, i et forsøk på et forlik mellom Danmark og Norge, men regjeringen ønsket det ikke. Grunnen var også helt klar, Wedel Jarlsberg var nevnt offentlig som et mulig medlem i delegasjonen, og regjeringen ønsket ikke en slik eksponering overfor opinionen og da spesielt pressen.

4.1.2 Ingenting skjedde

Wedel Jarlsberg nevnte heller ikke i sin forklaring overfor Stortinget i 1933, brevet han sendte til advokat Sunde i midten av desember 1931. Wedel Jarlsberg hadde tydeligvis ikke tenkt å gi seg så lett. I brevet refererte han til telegrammet fra Statsminister Kolstad 13. november, og beklaget seg over at han intet hadde hørt i sakens anledning fra Sunde, at saken trakk ut, og at det var mangel på beslutning fra regjeringen. Wedel Jarlsberg skrev at om regjeringen ikke ønsket hans tjenester, så kan de jo bare si ifra! Han skriver avslutningsvis: ”...hvis man skal løpe fra Herodes til Pilatus før man kan

⁶⁸ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 11 november 1931 fra Arne Sunde til Wedel Jarlsberg

⁶⁹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Telegramkopi 13. november 1932 fra Kolstad til Wedel Jarlsberg. Wedel Jarlsberg nevnte ikke dette i sine forklaringer for Stortinget.

bestemme seg, vil hele ideen med mine ”private konversasjoner” være ødelagt og dermed underhandlingen selv. Det at benytte seg øyeblikket er kunsten”⁷⁰.

Wedel Jarlsberg ga i tydelige ordelag uttrykk for hva han mente om tregheten i regjeringen og hele regjeringsapparatet, han poengterte at hans diplomatiske metode, i hemmelighet, raskt og privat, ville gi ønskede resultater.

Det kan tenkes at advokat Sunde hadde tenkt at han allerede hadde sagt tydelig ifra, 11. november, om hva holdningen til regjeringen var, men alt dagen etter Wedel Jarlsbergs brev, skrev han tilbake til ham. Sunde fortalte at han hadde hatt konferanse med statsminister Kolstad og utenriksminister Braadland. Sunde opplyste at det var stemning for en minnelig ordning i Grønlandssaken, men at det var vanskelig å bli enige om vilkårene. Sunde framholdt også at det var mest hensiktsmessig å avvente danskernes tilsvar ved domstolen i Haag, fordi en ”diplomatisk hemmelig” henvendelse ville vært et norsk svakhetstegn. Sunde framholdt at Wedel Jarlsbergs henvendelser måtte være uoffisielle, fordi danskene kjente Wedel Jarlsberg så alt for godt og hans stilling, dette selv om Wedel Jarlsberg hadde avgått som diplomat. Sunde fortsatte, at han igjen hadde samtale med statsminister Kolstad og utenriksminister Braadland 14. desember og resultatet av denne var, at regjeringen helst så at det ikke ble gjort noen henvendelser til danskene før etter 15. mars 1932, hvor det norske tilsvar til danskene skulle leveres til Haag. Advokat Sunde skrev at man så i mellomtiden skulle drøfte ”vilkårene” for et forlik. Sunde skrev også at forlikstanken hadde spredt seg i opinionen og pressen og det var til det gode⁷¹.

Var regjeringen litt på glid om å bruke Wedel Jarlsberg her? På den ene siden skrev Sunde at forlikstanken hadde spredt seg, på den annen side at de helst ikke ville benytte seg av Wedel Jarlsberg fordi han var så kjent i Danmark. I tillegg utsatte Sunde hele saken midlertidig ved å henvise til det norske tilsvar i Haag mars 1932. Wedel Jarlsberg var nok en for kjent personlighet til at han kunne manøvrere i et politisk landskap i fullstendig hemmelighet og vekket nok noe skepsis i regjeringen, men mest opptatt var

⁷⁰ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brevkopi 14. desember 1931. Brev fra Wedel Jarlsberg til Arne. Wedel Jarlsberg nevnte ikke dette i sine forklaringer for Stortinget.

⁷¹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 15. desember 1931 fra Sunde til Wedel Jarlsberg.

regjeringen dog nok av opinionens mening om forlik, advokaten Sunde la jo heller ikke skjul på det.

Etter dette brevet fra Sunde skjedde det ikke stort, i alle fall ikke som er sporbart i arkivet til Wedel Jarlsberg, før 11. januar 1932, hvor Wedel Jarlsberg skrev nok et brev til advokat Sunde. Han beklaget seg til Sunde over at regjeringen ikke forsto situasjonen, at de på den ene siden ikke evnet å regjere, at de vinglet til høyre og venstre, men på den andre siden skrev Wedel Jarlsberg at han ”.kan forstå Regjeringens stilling i vårt land, hvor alt diplomati blir umulig fordi alt ”kommer ut” og diskuteres på forhånd. Det er ikke mitt system”⁷². Nok engang poengterte Wedel Jarlsberg hvordan hans metode var, hurtighet og hemmelighet er nøkkelordene. Sans for et demokratiske system med politiske diskusjoner før noen beslutter noe, var med all tydelighet ikke noe Wedel Jarlsberg hadde sans for, i alle fall ikke i denne sammenhengen her.

4.1.3 Statsminister Kolstad dør

Etter dette brevet skjedde det ikke mer i saken, før ut i mars 1932. Utover vinteren 1932 måtte forhandlingsforsøkene fra Wedel Jarlsberg utsettes på grunn av statsminister Kolstads sykdom. Wedel Jarlsberg mottok 5. februar 1932 et telegram fra Kolstad, antakelig som svar på en henvendelse fra Wedel Jarlsberg, da han skrev: ”Beste takk telegrafisk hilsen Bedres godt for hver dag = Kolstad”⁷³.

I Wedel Jarlsbergs forklaringer overfor Stortinget 1933 fortalte han, at han mottok telegrammet 5. mars 1932, om han rotet sammen datoer er jo ukjent, men det var samme dato som Kolstad døde av blodpropp, og altså en måned etter han faktisk mottok telegrammet⁷⁴.

Wedel Jarlsberg uttrykket selvsagt stor forferdelse over denne meddelelse. Det så ut som at Wedels Jarlsbergs videre forsøk på kontakt med regjeringen deretter, foreløpig, ble stillet i bero.

⁷² Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 11. januar 1932 fra Wedel Jarlsberg til Sunde.

⁷³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 22. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Telegram 5. februar 1932 fra Kolstad til Wedel Jarlsberg.

⁷⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 22

Den foreløpige konklusjonen ut i fra brevlesing, fra både statsminister Kolstad og advokat Sunde viser at regjeringen ikke våget å ta noe endelig skritt for å tilnærme seg danskene, hverken via private, og eller, diplomatiske kanaler. Dette både av frykt for hva danskene ville tolke dette som, men antakelig nok mest fordi det ikke var noen enighet i regjeringen om hva et forlik skulle inneholde. Den norske, svake mindretallsregjeringen var også engstelige for hva opinionen i Norge ville mene om det ble kjent at det var gjort framstøt mot danskene for et forlik.

Mange fra opinionen i Norge hadde en sterk formeningen om at Grønlandssaken ville bli vunnet mot Danmark, og at ethvert forsøk på forlik var sidestilt med et ”svik” mot den norske rett til Grønland. Da Halvard Devold sendte ut pressemelding 29. juni 1931, at ekspedisjonen hans hadde okkupert deler av Øst-Grønland i kong Haakons navn, ble Wedel Jarlsberg sitert: ”Man skal ikke være redd for å framsette et krav om man er liten, når kravet er berettiget”⁷⁵.

4.2 Det andre forsøket på å oppnå forlik, Hundseids Regjering 1932–1933

Først godt ut på året 1932 skjedde det nye saker i Grønlandssaken, hvor Fritz Wedel Jarlsberg hadde en sporbar befatning. Mellom Wedel Jarlsbergs siste kontakt med regjeringen Kolstad februar 1932 og til hans neste kontakt 20. august 1932, ble enda en del av Grønland okkupert 12. juli 1932 på Sørøst-Grønland. Denne gangen med den norske regjeringens godkjennelse på forhånd. Hovedgrunnen til den andre okkupasjonen utad, var engstelse for at den delen av Grønland, som også var den beste med tanke på fangst, havner og depoter, kunne gå tapt til danskene. Man argumenterte med at Sørøst-Grønland var ingenmannsland og burde bli norsk, forøvrig samme tankegang man brukte ved okkupasjonen året før av ”Eirik Raudes land” på Øst-Grønland⁷⁶.

4.2.1 Wedel Jarlsbergs møte med Grønlandsdelegasjonen

Wedel Jarlsberg var i Oslo i august 1932, og hadde etter anmodning et møte med Grønlandsdelegasjonen 20. august 1932. Grønlandsdelegasjonen var den gruppen av sakkyndige, som skulle bistå de norske advokater ved domstolen i Haag. Gruppen besto

⁷⁵ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002,serie Ed/0002. Avisnotis H. Devold i ”Norges kvinner” 3/7 1931

⁷⁶ Blom, Ida. *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 276

av jurist Smedal og geolog Hoel, professorene Gjelsvik og Skeie, samt Castberg, alle med en tilknytning til lobbyistene for okkupasjon av Øst-Grønland. Høyesterettsdommer Klæstad, professor Kolsrud og advokat Rygh var også medlemmer, men hadde ingen tidligere kjent befattning med saken⁷⁷. Delegasjonens råd og veiledning overfor regjeringen var tungtveiende. Noen av medlemmene, spesielt Smedal, Hoel og Skeie, jobbet iherdig for okkupasjonslinjen og hadde veldig tette bånd til lobbyistene bak både den første og den andre okkupasjonen. Delegationen var direkte involvert i at regjeringen sto bak den andre okkupasjonen 1932⁷⁸. Wedel Jarlsbergs grunn til å møte Grønlandsdelegasjonen var fortsatt å stille seg til disposisjon for oppdrag i utlandet i anledning Grønlandssaken, og han forsøkte å få klarhet i delegasjonens syn. Han oppdaget at delegasjonen nok ikke var så bastante i sine holdninger og hadde kommet fram til at et forlik kanskje ikke var så feil. Wedel Jarlsberg presset da fram en skriftlig erklæring fra delegasjonens medlemmer om betingelser, som kunne aksepteres ved en eventuell overenskomst mellom Danmark og Norge, han sa at han måtte ha noe håndfast med i eventuelle samtaler med danskene. Etter en del fram og tilbake oppnådde Wedel Jarlsberg å få et notat fra delegasjonen, men dog ikke undertegnet. Delegationens betingelser for forlik lød som følgende:

”Deling av Østgrønland mellom Norge og Danmark.

Delingen skjer principalt på det grunnlag at Norge får suverenitet over de 2 okkuperte områder og Danmark får suverenitet over resten av Østgrønland. Subsidiært skjer delingen på det grunnlag at Norge får suverenitet over landet fra Scoresbysund og nordover til Kapp Bismarck og Danmark suverenitet over resten av Grønland. Yderligen subsidiært foretas delingen på det grunnlag at Norge får suvereniteten over Eirik Raudes Land og Danmark suvereniteten over resten av Østgrønland. I alle tilfelle skal begge lands borgere ha næringsfrihet, derunder rett til jakt og fangst, til benyttelse av havner og anlegg av depoter, i den del av Østgrønland som tilfaller det annet land. Skyldig hensyn til grønlenderne skal tas. Den for fangst og fiske nødvendige adgang til havner på Vestgrønland samt rett til å ha depoter i disse må sikres”⁷⁹

⁷⁷ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 403 note nr. 138.

⁷⁸ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 276–277

⁷⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 23, samt Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Notat, ikke underskrevet

Grønlandsdelegasjonen ønsket ikke at det skulle se ut som om Norge ønsket et forlik, så Wedel Jarlsberg ble bedt om å undersøke mulighetene om England kunne påta seg en meglerrolle i saken. Han sa han skulle undersøke, og om det ikke skulle lykkes i England, så eventuelt i Danmark.

I forklaringene sine til Stortinget 1933 sa Wedel Jarlsberg at han var veldig overrasket over delegasjonen, de hadde ikke akkurat stått som talerør for noen forlikstanker, heller tvert om. Spesielt punktet, at delegasjonen var villig til å oppgi suverenitetskrav over Sydøst-Grønland overrasket, det var jo de som sto bak hele den andre okkupasjonen bare en måned i forveien⁸⁰

4.2.2 Wedel Jarlsberg møtte statsminister Hundseid første gang

Allerede samme dag som møtet med Grønlandsdelegasjonen, 20. august 1932, ba Wedel Jarlsberg om et møte med statsminister Jens Hundseid. Wedel Jarlsberg ønsket å diskutere Grønlandsdelegasjonens oppdrag, da han ikke følte han kunne gå videre uten statsministerens samtykke. Hundseid visste ikke da, at Wedel Jarlsberg tidligere hadde vært i kontakt med statsminister Kolstad. Hundseid hadde uttrykt overfor Wedel Jarlsberg at han var enig i at det var best med en minnelig overenskomst, og at Norge dermed ville oppnå fangstrettigheter og muligheter for depot på Vestgrønland. Hundseid sa videre at det norske folk, Stortinget og regjeringen ville akseptere et slik forlik. Wedel Jarlsberg var ønsket av Hundseid som mellommann for fortrinnsvis å få England til å tilby mekling i saken, så det ikke så ut som om Norge tok det første skritt.⁸¹ Statsminister Hundseids forklaringer for Stortinget, som er referert i Dokument nr. 9, viser til at Hundseid i møtet med Wedel Jarlsberg også ramset opp de betingelsene som måtte til for å oppnå et forlik. Betingelsene, som ble nedskrevet, men ikke underskrevet lød som følgende:

”minimum Personligt og fuldt fortroligt

1. De norske Fangstrettigheder m.v. efter Grønlandsaftalen blir permanente
2. Aabning af 5 havne paa Vestkysten (for Vandfyldning, depoter, lagring af Fisk, omlastning, Reparationer) hensigtsmæssig beliggende i Forhold til de store Fiskerbanker

⁸⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 23

⁸¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 3–4, 23–24, 48

3. Arkivsagen ordnes etter Norges ønske
4. Norge anerkjender Dansk Suverenitet over hele Grønland⁸²”.

Hundseid sa i sine forklaringer til Stortinget at han selv hadde gått rundt og fundert på om ikke et forlik med Danmark var det beste for Norges interesser. For det første mente Hundseid at om man ryddet av veien spørsmålet om Grønland, så kunne det oppnås et bedre samarbeidsklima mellom de borgerlige partier, da han mente at saken splittet både personer og partier. For det andre hadde Hundseid begynt å tvile på om utfallet av rettssaken i Haag ville komme Norge til gode⁸³. I så måte hadde det passet fint at Wedel Jarlsberg hadde dukket opp.

Hvorfor ”Arkivsaken” skulle trekkes inn i et forlik mellom Danmark og Norge om Grønland er noe uvisst. Ida Blom skriver at grønlandslagene også her var aktive ved diverse henvendelser for å få avgjort saken⁸⁴. Det kan tenkes at det passet inn i den nasjonale strømning om egen identitet og økt selvbevisst nasjonalfølelse som mellomkrigstiden jo var ganske preget av. Odd-Bjørn Fure skriver at ”arkivsaken utløste sterke emosjonelle energier: suverenitet og kontinuitet”⁸⁵. Denne saken hadde også røtter tilbake til inngåelse av Kieltraktaten, hvor det i avtalen sto at arkivsaker som omhandlet Norge skulle tilbakeføres til Norge fra Danmark. Danskene overførte en del, men ikke alt, og med jevne mellomrom dukket saken opp. Det lyktes i 1937 å få tilbakeført en god del, men heller ikke da alt det Norge mente rettmessig tilhørte dem. Saken fant sin endelige løsning først i 1991 da statsdokumenter fra 1380 – 1660 ble tilbakeført til Norge, mens de protokoller som danskene ikke kunne oppgi eiendomsrett til ble i København i ”Det danske magasin”⁸⁶.

4.2.3 Delegasjonen fikk kalde føtter

Samme dag, fortsatt 20. august, på kvelden, ble Wedel Jarlsberg oppsøkt av professor Skeie, i kraft av sin rolle som Grønlandsdelegasjonens leder. Flere av medlemmene i delegasjonen hadde fått betenkeligheter med oppdraget de hadde gitt Wedel Jarlsberg, og skrivet han hadde fått. Wedel Jarlsberg sa at ingen skade var skjedd og at han ikke

⁸² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 3-4 og 48, samt Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Antatt skrevet av Wedel Jarlsberg, ikke datert eller underskrevet.

⁸³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 47 og 48

⁸⁴ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, note 106 side 359 og note 33 side 377

⁸⁵ Fure, Odd-Bjørn. Norsk utenrikspolitisk historie, *Mellomkrigstid 1920–1940*, 1996, s. 43

⁸⁶ Arkivsaken: <https://snl.no/arkivsaken> Ukjent forfatter, fagansvarlig: Gudmund Valderhaug, OsloMet.

ville handle i deres navn. Wedel Jarlsberg ba om et skriv, som bekreftet delegasjonens mening og fikk dette 26. august 1932⁸⁷. Wedel Jarlsberg nevnte ikke for Skeie at han hadde hatt en samtale med Hundseid. Med statsministerens i ryggen, trengte Wedel Jarlsberg ikke ha noe oppdrag og samtykke fra Grønlandsdelegasjonen. Wedel Jarlsberg fant det nok også klokest ikke å nevne sin samtale med statsministeren for Skeie, da ville planene for det første hadde blitt kjent, og for det andre ville de nok ha møtt en betydelig motstand.

4.2.4 Den viktige dagen 20. august 1932

Det synes tydelig at 20. august 1932 var en banebrytende dag for Wedel Jarlsberg og hans videre rolle i saken. Det er klart at han overså Grønlandsdelegasjonens ønske om å la saken ligge, men dette selvsagt fordi han hadde fått statsminister Hundseids velsignelse samme dag. Wedel Jarlsberg lot Grønlandsdelegasjonen vite at han ikke skulle agere i deres navn, noe han heller ikke trengte, han kunne jo nå opptre på vegne av statsminister Hundseid, og ifølge Hundseid selv, på vegne av regjeringen.

Av et brev fra Wedel Jarlsberg til statsminister Johan Ludvig Mowinckel⁸⁸ fra november 1932, framgår det at det var ved hjelp av Mowinckel, at Hundseid fattet mot til å spørre Wedel Jarlsberg om hjelp 20. august⁸⁹. Mowinckels henvendelse til Hundseid skjedde i brevets form 16. august 1932⁹⁰. I brevet tar Mowinckel til orde for at Norge og Danmark burde prøve å oppnå et forlik. Tiden var inne for det nå mente han. Mowinckel skisserte også opp i brevet hva Norge eventuelt kunne be om, alternativene var basert på en artikkel Mowinckel hadde lest i Handels og Sjøfartstidene 12. august som het "For sent". Alternativene var overraskende like de som Hundseid og Wedel Jarlsberg etterhvert skrev ned. Mowinckel appellerte til Hundseid ved å skrive: "Her er det naturligvis hensynet til Norge som for oss kommer i første rekke..."⁹¹. Mowinckels politiske holdning i Grønlandssaken var i stor grad basert på en samarbeidslinje, men han var ikke fullstendig avvisende til krav om norsk suverenitet over deler av Øst-Grønland, han ønsket dog ikke okkupasjon. Dessuten var han direkte uvenn med Jens

⁸⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken", s. 24. Ikke funnet i arkivet på Jarlsberg.

⁸⁸ Leiv Mjeldheim: https://nbl.snl.no/Johan_Ludwig_Mowinckel

⁸⁹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 5. november 1932 fra Wedel Jarlsberg til Mowinckel.

⁹⁰ Brev fra Mowinckel til Hundseid 16. august 1932 gjengitt i St. Med. nr. 28 (1933) i forbindelse med høringene i etterkant av Grønlandssaken.

⁹¹ Brev fra Mowinckel til Hundseid 16. august 1932, gjengitt i St. Med. nr. 28 (1933)

Hundseid og Gustav Smedal i Grønlandsdelegasjonen. Det synes som at Wedel Jarlsberg og Mowinckel hadde tettere kontakt enn hva de forteller, Wedel Jarlsberg kan i så måte nok ha vært et vitende og villig instrument i Mowinckels politikk for avtaler og samarbeid framfor okkupasjon og rettssak.

4.2.5 Wedel satte igang arbeidet, og dro til København

Wedel Jarlsberg reiste da mot København for å snakke med danskene, og allerede mens han var på vei dit sendte han brev til Hundseid, og orienterte ham om sakens utvikling. Wedel Jarlsberg var så heldig, som han skrev, å ha blitt bedt til å treffe direktøren i det danske utenriksministerium, og sin gamle venn, Herman Anker Bernhoft⁹², neste gang han kom til København. Han skrev videre at han under en lunsj i Danmark på vei mot København, fikk vite at den danske statsminister Thorvald Stauning⁹³ hadde ønsket å treffe Wedel Jarlsberg, men hadde blitt forhindret. Wedel Jarlsberg tolket dette som dansk velvilje til å treffe ham. Wedel Jarlsberg ba i brevet Hundseid sende ham en skriftlig fullmakt med krav og ønsker som den norske regjering hadde i et forlik, både for Vest- og Øst-Grønland, men også i arkivsaken⁹⁴. Wedel Jarlsberg skrev videre at Hundseid kunne være overbevist om at ”..Ret skal blive gjort uden at compromitere Regjeringen og jeg skal meddele Dem snarest min mening om det Beste vi kan opnaa”. Og avslutningsvis, en gjentakelse av det som synes som et av Wedel Jarlsbergs mantra, nemlig ”Hurtighet og absolut diskretion er nødvendig ellers kan det hele fortabes. Faar avisene fat i noget er Alt forspildt”⁹⁵.

Wedel Jarlsberg var altså innstilt på en rask avgjørelse i hemmelighet, pressen og offentlighet var hinderet i å oppnå en avtale. Wedel Jarlsberg var også klar over sin rolle som privat person, men han vil ikke samtale uten noe skriftlig fra Hundseid å vise til.

Wedel Jarlsberg hadde planlagt å komme til København 28 august 1932, han hadde også bedt om at skriftlig fullmakt da skulle ligge klar til ham fra Hundseid, noe han dog

⁹² Fr. de Fontenay, Viggo Sjøqvist:

[http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Diplomat/H.A. Bernhoft](http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Diplomat/H.A._Bernhoft)

⁹³ Vagn Dybdahl: [http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Statsminister/Th. Stauning](http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Statsminister/Th._Stauning)

⁹⁴ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. 23. august 1932 Avskrift av brev fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

⁹⁵ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. 23. august 1932 Avskrift av brev fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

ikke fant når han kommer fram. Derimot lå det et brev fra Hundseid som hadde krysset brevet han selv sendte, samt et brev fra advokat Sunde.

I brevet fra statsminister Hundseid datert 24. august 1932 skrev han at han hadde konferert med regjeringens medlemmer i saken, slik han og Wedel Jarlsberg hadde drøftet det 20. august. Hundseid skrev at stemningen overveiende var for forlik på grunnlag av de krav de hadde satt: Havner med adgang til lager med mere både på Vest- og Øst-Grønland. Hundseid skrev videre at det var svært ønskelig om Wedel Jarlsberg kunne få det til slik at initiativet kom fra engelsk hold. Og, om arkivsaken likeledes kunne løses, da trodde Hundseid at det norske folk vil bli fornøyd. Hundseid fortsatte deretter med å rose Wedel Jarlsbergs enestående personalkunnskap og innflytelse, og at han på en sådan måte kunne medvirke til et engelsk meklingsforsøk. Hundseid avsluttet med å fortelle at han skulle sende Wedel Jarlsberg en oppgave over de grønlandske havner på Vest- og Øst-Grønland som den norske regjering ville kreve åpne⁹⁶. Det var ikke klart hva Hundseid mente med at han hadde konferert med regjeringen. Det framgikk tydelig i hans forklaringer for Stortinget i 1933 at han ikke hadde diskutert saken med den, kun 4 personer hadde blitt innvidd, men det var senere utpå høsten 1932 slik man tolket forklaringen hans⁹⁷.

Ytterligere to brev, begge datert 25. august 1932 lå klar til Wedel Jarlsberg i København, fra henholdsvis advokat Sunde og statsminister Hundseid. Begge brev var svar på Wedel Jarlsbergs brev fra 23. august og viste at saken skred fram. Sunde sendte kravene på havner for Vest-Grønland, og at konvensjonen av 1924 for Øst-Grønlands del måtte gjøres permanent. I tillegg hadde Sunde lagt ved spesifikasjonen i arkivsaken, dette på vegne av statsminister Hundseid⁹⁸.

⁹⁶ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 24. august 1932. Dette brevet er ikke nevnt i forklaringene til Stortingets utenriks- og kontrollkomite, hverken av Hundseid eller av Wedel Jarlsberg

⁹⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken", s. 4, og 50

⁹⁸ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 25. august fra Sunde til Wedel Jarlsberg. Dette brevet er ikke nevnt i forklaringene til Stortingets utenriks- og kontrollkomite, hverken av Hundseid eller av Wedel Jarlsberg

I brevet fra Hundseid sa han at han var enig med Wedel Jarlsberg i at Danmark ” har rakt hånden først.” og at Wedel Jarlsberg nå kunne la de få vite at Norge var villig til et forlik på grunnlag av de skisserte betingelser de tidligere hadde snakket om⁹⁹.

Enda et brev hadde rukket fram til Wedel Jarlsberg, det var datert 26 august 1932 og fra Grønlandsdelegasjonen ved professor Skeie. Det inneholdt det lovede skriv, hvor de gjorde det helt klart at de ikke ønsket at Wedel Jarlsberg skulle foreta seg noe i retning forlik mellom Danmark og Norge. Wedel Jarlsberg ignorerte delegasjonen, han hadde fortsatt Hundseid med seg. Han holdt det dog ikke hemmelig, og nevnte både brevet og holdningen til delegasjonen for Hundseid ved en senere anledning.

4.2.6 Wedel Jarlsberg snakket med danskene og fikk den første norske fullmakt

Wedel Jarlsberg skred nå til verket med handling i København. Første punkt for var et møte med direktør Bernhoft i det danske udenrigsministerium, enten 28. eller 29 august. I møtet med Bernhoft kom det fram at danskenes krav om suverenitet over hele Grønland var ufravikelig. Om den norske regjering og det norske folk kunne akseptere dansk suverenitet, så kunne man håpe å oppnå overenskomst hva angikk havner, depot, fangst med mere, for både Vest- og Øst-Grønland, samt at arkivsaken kunne ordnes. Wedel Jarlsberg understrekte overfor Bernhoft at han ikke hadde noe offisielt oppdrag, men at han opptrådte som privatperson, og at han på denne måten eventuelt også kunne treffe statsminister Stauning.

Wedel Jarlsberg sendte straks etter møtet et brev med referat til Hundseid, hvor han opplyste om danskenes urokkelige krav om suverenitet over hele Grønland, men at sakene om havner og arkivsaken da sikkert kunne ordnes til fordel for Norge. Wedel Jarlsberg skrev videre at han i kraft av sin rolle som privatperson ville kunne tale med statsminister Stauning og utenriksminister Munch. Hvis det skulle medføre en velvilje fra danskenes side, så ville Wedel Jarlsberg dra til London for å påvirke det engelske utenriksministerium til å opptre som meklere. Wedel Jarlsberg spurte om det i det hele tatt var mulig for den norske regjering å gå med på et forlik hvor suvereniteten ble oppgitt, spesielt når Grønlandsdelegasjonen var så skeptiske til å oppgi suverenitet over

⁹⁹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. 25. august 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg. Dette brevet er ikke nevnt i forklaringene til Stortingets utenriks- og kontrollkomite, hverken av Hundseid eller av Wedel Jarlsberg

det okkuperte Eirik Raudes land. Wedel Jarlsberg viste til samtale med den franske advokaten Gidel, som opptrådte i domstolen i Haag på vegne av Norge, og som anbefalte et forlik. Wedel Jarlsberg skrev at for omverden ville det jo virke som om Norge hadde tapt saken om det blir forlik, og at det kunne tenkes at saken bare burde gå sin gang i Haag¹⁰⁰. Wedel Jarlsberg var likevel forsiktig optimist, han så riktignok at Grønlandsdelegasjonen kunne skape problemer for den norske regjering, samt nok også i folkeopinionen, men han mente etter møtet med Bernhoft at det fortsatt var gode utsikter til en fredelig løsning på hele saken. Han refererte til Bernhoft som hadde sagt: ”Vi ville saamæn gjerne være kvit hele saken”¹⁰¹.

Wedel Jarlsberg måtte forsikre seg at han fortsatt hadde Hundseid med seg ettersom danskene ikke ville oppgi noe suverenitet. 30. august 1932 hadde Wedel Jarlsberg en telefonsamtale med advokat Sunde og skrev deretter et brev til samme. Wedel Jarlsberg hadde forstått det i telefonsamtalen at statsminister Hundseid fortsatt ville at Wedel Jarlsberg skulle holde fram med samtaler for å få til en overenskomst mellom Danmark og Norge ”... uagtet hvad jeg anførte i mit brev av den 29de anser sig at kunne ta ansvaret for at fortsætte arbeidet for en overenskomst på basis av suverænitets opgivelse..”. Wedel Jarlsberg skulle få til et møte med statsminister Stauning, og deretter den engelske regjering. Wedel Jarlsberg ba nok engang om en skriftlig fullmakt med oppdraget statsminister Hundseid ga ham, fordi det var av en inngrepende betydning for hele Norges politiske stilling skrev han. Han ville ha skriftlig hva hans oppdrag var, samt de betingelser som den norske regjering ville gi. Wedel Jarlsberg anførte at det måtte merkes i brevet, det holdt ikke å henvise til tidligere korrespondanse. Han ville, når brevet forelå, ta opp saken i det engelske Utenriksdepartementet¹⁰².

Saken hadde, slik Wedel Jarlsberg så det, nå gått så langt at han trengte fullmakt fra Hundseid og regjeringen, og ikke lenger kun kunne opptre som privatperson. Han mente det var vitalt at han hadde noe skriftlig å vise til for å understreke seriositeten i hans henvendelse. Planen var fortsatt å dra til England. Han skrev til Sunde at han

¹⁰⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 26, samt Jarlsberg hovedgård(JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 29. august 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

¹⁰¹ Jarlsberg hovedgård(JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 29. august 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

¹⁰² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 26, samt Jarlsberg hovedgård(JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 30. august 1932 fra Wedel Jarlsberg til Sunde.

skulle ha samtaler med flere navngitte personer i det engelske utenriksministerium (foreign secretary).

Wedel Jarlsberg fikk sin fullmakt, nok det viktigste dokumentet for ham. Nå kunne han vise til at han ikke kun opptrådte alene, men rent faktisk hadde statsministeren og regjeringen i ryggen. Brevet var datert 31. august 1932, fra advokat Sunde med en påtegning og underskrift av statsminister Hundseid. Brevet ga Wedel Jarlsberg den formelle fullmakt han hadde bedt om med beskjed om å fortsette arbeidet i København, og deretter i London, i henhold til tidligere avtale, ”... altså først bringe på det rene den danske regjeringens holdning, og deretter eventuelt søke den engelske regjeringens mellomkomst”¹⁰³.

Advokat Sunde skrev deretter opp de 4 punktene som Norge satte som minimumskrav:

- ”1. De norske fangstrettigheter m.v. efter Østgrønlandsaftalen blir permanente
2. Åpning av fem havne på vestkysten, (for vandfyldning, depoter, lagring av fisk, omlastning, reparationer) hensiktsmessig beliggende i forhold til de store fiskebanker.
3. Norge anerkjenner dansk suverenitet over hele Grønland
4. Arkivsaken ordnes efter Norges ønske”

I brevets margside hadde statsminister Hundseid skrevet: ”Jeg erklærer herved at jeg tar ansvaret for at regjeringen vil gå til forlik på basis av de i dette brev nevnte fire punkter. Oslo 31/8 1932”¹⁰⁴.

For Wedel Jarlsberg hadde nok denne fullmakten alt å si for at han kunne fortsette samtaler med danskene. For Hundseid ble det senere en litt lei pine at han på vegne av

¹⁰³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 26. Jarlsberg hovedgård(JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 30. august 1932 fra Sunde til Wedel Jarlsberg med påtegning av Hundseid. Se også vedlegg I.

¹⁰⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 26. Nb. I Wedel Jarlsbergs forklaringer overfor stortingets utenriks- og kontrollkomite, framgår det ikke at det er Wedel Jarlsberg selv som har bedt om denne erklæringen. Jarlsberg hovedgård(JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 30. august 1932 fra Sunde til Wedel Jarlsberg med påtegning av Hundseid. Se også vedlegg I.

regjeringen hadde tatt ansvar for forliket basert på disse punktene, uten å sikre seg hele regjeringens støtte¹⁰⁵.

Samme dag Wedel Jarlsberg mottok fullmakten 31. august 1932 hadde han et møte med den danske statsminister Thorvald Stauning. Wedel Jarlsberg mente at det var viktig å få en samtale med Stauning, ikke bare fordi han var statsminister, men også fordi han var minister for Grønland. Stauning fortalte Wedel Jarlsberg at det syntes som at folket i Danmark ikke hadde noen motstand mot et forlik. Derimot var det i den danske Rigsdag en tydelig irritasjon over den siste okkupasjonen fra norsk side, og at de kunne bli vanskelige å håndtere. Stauning ga også uttrykk for at det var en viss interesse av å få saken brakt til forlik, for å unngå innblanding av utenlandske makter i forholdet mellom de nordiske land. Wedel Jarlsberg fortalte Stauning at han også skulle møte utenriksminister Munch, noe Stauning bifalt¹⁰⁶.

Wedel Jarlsberg hvilte på ingen måte, han hadde etter møtet med statsminister Stauning et kort møte med direktøren i utenriksdepartementet Bernhoft igjen. Bernhoft hadde forstått at det var vanskelig for nordmennene å ta et første skritt for å møtes, så han var imøtekommende for engelsk mellomværende som mekler. Wedel Jarlsberg fortalte Bernhoft at også Stauning til nød kunne se for seg engelskmennene til oppgaven. Bernhoft var enig, England var det eneste land man kunne akseptere, hadde han sagt. Sverige som mekler kom ikke på tale, uten at han utdypet hvorfor. Wedel Jarlsberg skulle ved ankomst til London noen dager etter sondere mulighetene, dette var jo også i tråd med hva statsminister Hundseid helst ønsket¹⁰⁷.

Den 1. september møtes Wedel Jarlsberg med den danske utenriksminister Peter Munch. Munch bekreftet at både han og statsminister Stauning var for et forlik framfor et rettsoppgjør i Haag. Munch og Stauning var også vennlig stemt over forlik på de skisserte premisser fra Norge, dog med et forbehold om det var mulig å oppnå 5 havner på Vest-Grønland, men at de skulle være så imøtekommende som mulig. Det samme gjaldt den omtalte arkivsaken. Det danske Rigsdag skulle samles 7. september og

¹⁰⁵ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken", både s. 26 og s. 50, i Hundseids første forklaring utelater han helt å nevne dette.

¹⁰⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken", både s. 25 og s. 26

¹⁰⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken", s. 26. Nb, usikker på dato for når dette lille møtet fant sted, antakeligvis 31. august 1932.

Munch skulle da ”...sondere terrenget”. Direktør Bernhoft skulle deretter gi Wedel Jarlsberg beskjed om den danske regjeringens holdning, da Wedel Jarlsberg på det tidspunktet ville være i London. Munch var litt betenkelig på tanken med England som mellommenn, men Wedel Jarlsberg framholdt at de bare skulle stå for det første skritt, slik det ikke skulle framstå som at Danmark eller Norge hadde gjort noe først¹⁰⁸.

4.2.7 Wedel Jarlsbergs reise til England, danskenes holdning til forlik ble klart

Nå hadde Wedel Jarlsberg fått snakket med de han skulle i København og reiste deretter videre til England og London for å undersøke mulighetene der. Etter avtale med den danske utenriksminister Munch skulle ikke Wedel Jarlsberg foreta seg noe før han hadde mottatt brev fra Bernhoft, bortsett fra en stille sondering av terrenget i London. Wedel Jarlsberg hadde også, etter eget sigende, et par tilfeldige og fortrolige møter med et par venner¹⁰⁹.

Først i midten av september 1932 skjedde noe nytt i saken, Wedel Jarlsberg mottok riktignok et brev tidlig i september 1932 fra Bernhoft, der kort skrev at utenriksministeren (Munch) hadde forelagt saken i det danske Udenrigspolitiske Nævn¹¹⁰, men siden medlemmene var så uforberedte, ønskede de at ta det opp igjen 9. september¹¹¹.

Neste brev fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg var datert 15. september 1932. Her kom det endelig fast substans til saken, og svar fra danskene. Bernhoft skrev at alle partiene i det Udenrigspolitiske Nævn hadde mottatt tanken om et forlik gjennom fortrolige samtaler med sympati. Nævnet hadde fått de 4 punktene framlagt som advokat Sunde og statsminister Hundseid hadde oversendt til Wedel Jarlsberg. Det ble anmerket fra nævnet at hva angikk de 5 havner, så var det av praktiske og geografiske hensyn vanskelig å gi 5, da de måtte ligge i et område som ikke kom i kontakt med den grønlandske befolkning. Bernhoft skrev videre at det måtte undersøkes nærmere hvorledes ønsket om adgang for fiskefartøy til enkelte punkter på den grønlandske

¹⁰⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 26 - 27

¹⁰⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, 27

¹¹⁰ Det Udenrigspolitiske Nævn: [http://denstoredanske.dk/Det Udenrigspolitiske Nævn](http://denstoredanske.dk/Det_Udenrigspolitiske_Naevn)

¹¹¹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 9. september 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg.

vestkyst kunne ordnes, men at det neppe ville kunne avgjøres før et grunnlag for forlik var tilstede. Dette også fordi det måtte forhandles med grønlendernes representanter i landsrådene på Grønland. Bernhoft fortsatte brevet med å skrive, at når det gjaldt avtalen fra 1924, så ville en klargjøring av uklare punkter være tiltrengt, men siden Norge som forutsetning anerkjente Danmarks suverenitet over Grønland, så skulle det antakeligvis være mulig. Likeledes regnet det Udenrigspolitiske Nævnet med at også arkivsaken ville kunne finne en løsning. Medlemmene i nævnet hadde imidlertid betenkeligheter med å bruke en stormakts mellomkomst, de var av den oppfatning at Wedel Jarlsbergs medvirkning var nok til å bringe partene sammen. Bernhoft skrev ”...men mener at hvis De meddeler os, at den norske Regering og norske politiske Kredse akcepterer Tanken om saadanne Samtaler mellom enkelte betroede Mænd, vil De have bragt Parterne sammen. Det skulde derefter ikke synes vanskelig at istandbringe en direkte fortrolig Meningsudveksling. Where there is a will, there is a way”¹¹². Dette brevet må sies å være ganske håndfaste bevis på at det danske politiske system jobbet seriøst med saken, det ble forhandlet om de fire konkrete punktene fra Hundseid med andre ord.

Grunnen til at Hundseid så gjerne ville ha britisk mellomværende i forlikssaken fantes i kongehuset i Norge ved kong Haakon VII og hans innblanding bak kulissene. Kong Haakon så for seg at hans fetter i England, Georg V, skulle skrive til Haakons egen bror Kongen i Danmark, Christian X, og til ham selv, og tilby mekling. Dette hadde Haakon formidlet til Hundseid, som tydeligvis ikke var mostander av denne framgangsmåten, det kunne jo på elegant vis løse floken med hvem som først tok kontakt¹¹³.

Hundseid følte at Wedel Jarlsberg ikke var så ivrig for engelsk hjelp, selv om han lojalt overfor Hundseids ønsker reiste av gårde og hadde samtaler med flere av hans bekjente i det engelske utenriksverket. Det syntes som at Wedel Jarlsberg mente det både ville komplisere saken og forlenge den i tid, om England skulle hatt en rolle i dette. Han startet jo med å ta direkte kontakt med danskene og avventet den engelske løsningen. Om Wedel Jarlsberg selv så for seg en større rolle om britene ble holdt utenfor er uvisst,

¹¹² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 27–28, brevet er der gjengitt i sin helhet; Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 15. september 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg.

¹¹³ Bomann-Larsen: *Æresordet*, kapitel 8, bind 5, del 1, 2011

man Hundseid var en av de som mente det i ettertid¹¹⁴. Fra dansk side ble det jo raskt formidlet til Wedel Jarlsberg at de ikke ønsket noen britisk mellomkomst mellom Danmark og Norge. Både statsminister Stauning og utenriksminister Munch, og senere også det danske Udenrigspolitiske Nævn ønsket ikke noen innblanding fra England. Ikke at det antakelig var noe spesielt med akkurat valg av England, de ga uttrykk for at de ikke ville at noen som helst stormakt skulle blande seg inn i nordiske forhold¹¹⁵.

Wedel Jarlsberg innså etter å ha fått brevet fra Bernhoft, at det ikke ville føre fram å bli i London for å få britene til å agere som mekler og mellommenn, den døren var lukket for godt. Wedel Jarlsberg meddelte dette samme dag han mottok brevet, og vedla avskrift av brev fra Bernhoft til statsminister Hundseid. Wedel Jarlsberg skrev at det var naturlig at den danske regjering ikke kunne gi mer tydelige svar på nåværende tidspunkt. Det viktigste var at Danmark gikk med på permanente tilståelser av forskjellige rettigheter til Norge. Det ville innebære at Norge fikk en servitutt på Østgrønland, noe et suverent land vanligvis ikke ga. Han skrev videre ”Det er i visse henseender en opgivelse av suvereniteten”¹¹⁶. Hva angikk Vest-Grønland så var ikke det viktige om det ble gitt tilgang til 5 eller 3 havner¹¹⁷, men at avstengingen til Vest-Grønland ble brutt. Deretter skrev Wedel Jarlsberg om danskenes ønske om å slippe en stormakts mellomkomst i saken. Wedel Jarlsberg mente det var både praktisk og kanskje like greit å slippe ”å spise kirsebær med de store når det ikke absolutt behøves”¹¹⁸. Wedel Jarlsberg ba deretter Hundseid om lov til å skrive til direktøren i det danske utenriksministeriet, Bernhoft, at den norske regjering og norske politikere aksepterte tanken om en samtale mellom betrodde menn i hemmelighet. Wedel Jarlsberg sa det hastet, domstolen i Haag skulle tre sammen i midten av november 1932, og forhandlingene mellom Norge og Danmark burde ikke ta mer enn 14 dager ifølge hans anslag.

¹¹⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 4 og 51

¹¹⁵ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 27–28, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 15. september 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg.

¹¹⁶ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken s. 28-29” brevet er der gjengitt i sin helhet; Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift brev 17 september 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

¹¹⁷ Hvor Wedel Jarlsberg har tatt tallet 3 fra er uvisst, i brevet fra Bernthoft står det kun at 5 havner ikke ansees å være mulig, her kan nok muntlige forhandlinger ha hatt en rolle.

¹¹⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken s. 28-29” brevet er der gjengitt i sin helhet; Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift brev 17 september 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

4.2.8 Wedel Jarlsberg mottok den andre norske fullmakt

Wedel Jarlsberg foretok seg ikke noe før han mottok svar fra Hundseid med instruks, og han oppholdt seg i England helt til begynnelsen av oktober 1932. Svar fra Hundseid dukket opp i slutten av september 1932. Hundseid skrev han hadde fremlagt brevet fra Wedel Jarlsberg for 4 av regjeringens medlemmer, samt satt dem inn i sakens gang. Hundseid syntes det var veldig nedslående at det ikke ble en engelsk mellomkomst i saken, men når ikke Danmark ville, så måtte det bli slik. Hundseid var veldig nøye med å presisere at det ikke ville bli aktuelt å ta første skritt, da det vil skape misstemning i vide kretser i Norge. Det var klart at Hundseid fryktet pressen og eventuelle reaksjoner, om noe ble kjent. Kjernepunktet for Hundseid var at en overenskomst fortsatt var ønsket på grunnlag av de 4 punktene som Wedel Jarlsberg før hadde fått¹¹⁹. Hundseid påpekte også, med rette, at brevet fra Bernhoft var noe svevende og lite klart, men at det tross alt var en velvilje. Hundseid avsluttet sitt brev med å legge sakens videre gang i Wedel Jarlsbergs hender og håpet at han fortsatt ville være behjelpelig med å løse denne viktige sak for Norge. Utgangspunktet, skrev Hundseid, måtte være: ”at jeg stiller mig ansvarlig for at regjeringen (og jeg er også sikker på at stortinget) vil forlik på grunnlag av de 4 punkter. Jeg vil dog i denne forbindelse pointere at når det gjelder disse 4 punkter er alle disse ufravikelige fra vår side og at Danmark må gi et mere klart og konsist svar i imøtekommende retning, særlig når det gjelder Vest-Grønland, før vi kan gå til forhandling og forlik”¹²⁰. Hundseid tydeliggjorde spesielt to ting for Wedel Jarlsberg, for det første at han fortsatt tok ansvar for Wedel Jarlsbergs kontakt og samtaler med danskene, og for det andre at kravene fra norske side var endelig, disse måtte være med skulle det bli noe forlik. Statsminister Hundseid hadde selvsagt rett i at brevet fra Bernhoft 15. september var noe løselig formulert. Tonen var positiv og vennlig, men Bernhoft sa egentlig ikke annet enn to ting; Det var utvist velvilje til å samtale, og danskene ønsket ikke engelsk mellomkomst i saken. Wedel Jarlsbergs tolkning var noe mer positiv. Han mente at hvis danskene gikk med på permanente tilståelser av de forskjellige rettigheter Norge ønsket, var det jevngodt med innrømmelse av servitutter til en fremmed makt og ”i visse henseende” som han skriver, en oppgivelse av suverenitet.

¹¹⁹ ”...og med mig et sterkt flertall i regjeringen”.

¹²⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken”, s. 29 brevet er der gjengitt i sin helhet, samt JH: A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 21. september 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg. Se også vedlegg II

Wedel Jarlsberg oppfattet uansett, og korrekt nok, brevet fra Hundseid 21. september 1932 som nok en fornyet fullmakt til å underhandle med danskene. Han skrev straks til Bernhoft, med beskjed at han reiste fra England til Danmark så fort han klarte, da det var enklere å samtale enn å skrive. Wedel Jarlsberg gjentok at løsningen måtte baseres på de 4 punktene, og at danskene måtte presisere deres stilling til disse ¹²¹

4.2.9 Wedel Jarlsbergs andre opphold i København, og tilbake i Oslo igjen

Wedel Jarlsberg ankom København 7. oktober 1932 og hadde straks en samtale med Bernhoft. De to diskuterte de forskjellige kravene fra Norge, og Wedel Jarlsberg fremhevet at det måtte være virkelige havner norske fartøy måtte ha tilgang til, ikke uthavner og ubeboelige øyer. I tillegg mente Wedel Jarlsberg at Danmark og Norge ikke kunne være avhengige av uttalelser fra det grønlandske landsråd, et krav forelagt fra det danske Udenrigspolitiske Nævn. Wedel Jarlsberg sa det var umulig på denne tiden av året å få tak i disse folkene på Grønland, da isen alt hadde lagt seg og at forhandle per radio ikke virket som en mulighet. Wedel Jarlsberg sa at utenriksministeren Munch måtte skjære igjennom, da han jo også ønsket forlik ¹²². Wedel Jarlsberg så her ut til å ha forhandlet om reelle punkter på et mer detaljert nivå nå. Han satte foten bestemt ned, så ikke saken trakk i langdrag, og ba om noe håndfast fra danskene, alt dette i tråd med hva Hundseid hadde bedt om.

Wedel Jarlsberg hadde også dagen etter nok en samtale med den danske utenriksministeren Munch. De gjennomgikk de samme punktene som han hadde snakket med Bernhoft om. Munch lovet å skulle påvirke det Udenrigspolitiske nævnet til å frafalle kravet om forhandling med det grønlandske landsting. I tillegg sa Munch, at det holdt for dem at Wedel Jarlsberg som privatperson gjorde henvendelse for å opprette kontakt mellom de og nordmennene. De ble enige om å fortsette samtaler når Wedel Jarlsberg hadde konferert med den norske regjering ¹²³. Wedel Jarlsberg følte nok

¹²¹ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 29-30, samt JH: A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av brev fra 29. september 1932 fra Wedel Jarlsberg til Bernhoft.

¹²² Ikke funnet noe skriftlig referat annet enn i Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 30.

¹²³ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 30. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg til Kongen og advokat Sunde.

han hadde oppnådd så mye han kunne innenfor den fullmakten han hadde blitt gitt og avreiste da mot Oslo på kvelden.

Søndag 9. oktober 1932 var Wedel Jarlsberg tilbake i Oslo og hadde en samtale med statsminister Hundseid. Nok engang framholdt Hundseid at han skulle ha ønsket et engelsk mellomværende, og nok engang fortalte Wedel Jarlsberg at danskene ikke ønsket det slik. Hundseid må ha følt en viss forpliktelse overfor Kong Haakon, for det skulle ikke vært noen spesiell grunn til at alt ville løst seg om bare britene tok kontakt. Bomann Larsen skriver at Wedel Jarlsberg hadde mistenkt Kongen for å ville høste æren for et forlik, mens Kongen på sin side mistenkte Wedel Jarlsberg for det samme¹²⁴. Det kan tenkes at Hundseid følte seg litt i klem mellom to personligheter, akkurat på det punktet der.

Wedel Jarlsberg fortalte Hundseid om planen, at han som privatmann kunne skrive et likelydende brev til begge parter, og at danskene deretter ville ta kontakt via den danske gesandt i Norge¹²⁵. Da ville ingen ha tatt det første skrittet utenom Wedel Jarlsberg som privat person. Hundseid sa seg enig i dette. Dette var jo også i tråd med danskenes ønsker og forslag.

Den store diskusjonen oppsto når Hundseid sa at de 4 punktene måtte oppfylles slik regjeringen hadde formulert de. Wedel Jarlsberg sa da, at man ikke kunne forhandle på en slik måte, da det ville oppfattes som et ultimatum, men at det kunne være et utgangspunkt. Wedel Jarlsberg framhevet, at det at Danmark oppga stenging av Vest-Grønland som prinsipp var det viktigste, likegyldig om de tilsto 1 eller 5 havner. Hundseid skulle tenke litt over saken og snakke med de involverte kollegaer¹²⁶. Det var tydelig at Hundseid var beklemmt ved at de punktene, som han jo hadde framhevet tidligere var ufravikelige, nå skulle være et slags minstekrav og utgangspunkt for forhandlinger. Hundseid hadde nok ikke tenkt det slik, og var antakeligvis usikker på om dette var noe han kunne ha ryggdekning for, når han kom til regjeringen med saken.

¹²⁴ Bomann-Larsen: *Æresordet*, kap 8, bind 5, del 1, 2011.

¹²⁵ Den danske gesandt (også kalt minister) i Norge var Henrik Kauffmann (i tidsrommet 1932–1939). Se også Viggo Sjøqvist: Henrik Kauffmann i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal, <http://denstoredanske.dk/kauffmann>

¹²⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 30-31. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg til Kongen og Sunde.

Samme dags ettermiddag, traff Wedel Jarlsberg også Norges franske advokat i Haag, Gidel. Gidel framholdt igjen, at det var best om Norge og Danmark fikk ordnet opp i saken før den rakk fram til domstolen i Haag. Gidel var i tvil om de mange gode argumenter fra norsk side i saken ville bli hensyntatt i retten¹²⁷. Gidel hadde nok ment at saken var vanskelig ved det, at Norge skulle sannsynliggjøre flere punkter enn Danmark, som kun hadde et punkt å bevise, nemlig at Danmark alt før den norske okkupasjon hadde suverenitet over Grønland¹²⁸. For Wedel Jarlsberg var det positivt for forlikforsøket, at han følte at både advokat Gidel og advokat Sunde var for forlik og at begge hadde tvilt på om hvorvidt saken rent faktisk kunne vinnes¹²⁹.

Wedel Jarlsberg fikk tirsdagen 11. oktober 1932 besøk av statsminister Hundseid, utenriksminister Braadland og advokat Sunde. Statsminister Hundseid virket bekymret over ikke å kunne få tilsagn på 5 havner. Hundseid sa til slutt at han ville nøye seg med 4 havner, men da fastslo Wedel Jarlsberg at han ikke kunne få til en avtale med trusler. Etter noe diskusjon ble de til slutt enige om 3 havner, samt mulighet for at de havner de alt kunne benytte for henting av drikkevann også skulle åpnes for muligheten for å kunne hente kjølevann.¹³⁰ Det hadde heller ikke blitt optimalt med punktet i arkivsaken, slik de hadde tenkt, danskene ville ikke levere de arkivsakene som man ønsket seg mest i Norge. De ble derfor enige om å vente med arkivsaken til senere tidspunkt. Hundseid forklarte senere, at akkurat arkivsaken hadde han vært engstelig for å forkludre slik de fikk mindre enn det som var ønsket¹³¹. De ble til slutt enige om at hvis samtalene vant fram, skulle den danske gesandt i Oslo henvende seg til den norske utenriksminister med et dansk tilbud om forliksforhandlinger på det grunnlag. Deretter skulle saken forelegges regjeringen og Stortinget¹³². De noterte ned punktene, og selv om Hundseid ikke var trygg på at dette skulle gå, var Wedel Jarlsberg ganske optimistisk. Det som voldt mest kvaler for Hundseid var at antallet av havner hadde blitt redusert, han var

¹²⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 31. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift 13. oktober 1932 av hemmelig PM fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og advokat Sunde

¹²⁸ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 55–56, hvor Gidels syn på saken legges fram av Hundseid

¹²⁹ Både Gidel og Sundes syn blir framstilt av Hundseid at Norge hadde gode muligheter for å vinne i Haag. Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 55–56

¹³⁰ Håndskrevet notat med betingelsene på brevpapir fra Grand hotel Oslo, datert 11. oktober 1932, ikke underskrevet. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken.

¹³¹ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 4 og 50

¹³² Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 51

nok urolig for om de ville klare å få gjennomslag i regjeringen for forlik, med så lite å vise til.

4.2.10 Wedel reiste igjen til København – og ble stoppet av den norske regjering

Wedel Jarlsberg dro etter møtet samme kveld til København, hvortil han ankom onsdag 12. oktober 1932. Han traff med en gang direktør Bernhoft fra det danske utenrigsministerium, og fikk framlagt den norske regjeringens krav, eller forhandlingspunkter, som Wedel Jarlsberg ville kalt de. Wedel Jarlsberg framla sin ide om hvordan det første offisielle framstøt skulle skje, via brev fra Wedel Jarlsberg som privatmann, og deretter skulle den danske gesandt i Norge ta kontakt med den norske utenriksminister. Denne framgangsmåten ble mottatt med forståelse.¹³³ Da var den formelle framgangsmåten for å få etablert kontakt mellom de to land formelt sett på plass, og strengt tatt var det vel også det enkleste punktet, om enn det virket som veldig vanskelig og viktig for begge parter.

Herfra gikk det meste galt i forsøket på å få til et forlik i Grønlandssaken mellom Norge og Danmark.

Morgenen etter, 13. oktober, var det meningen at Wedel Jarlsberg skulle treffe den danske utenriksminister Munch og snakke videre med ham om de norske krav i Grønlandssaken. Før Wedel Jarlsberg fikk dratt av gårde mottok han en telefon fra advokat Sunde i Norge, som fortalte at ikke alle av Hundseids kollegaer, altså regjeringsmedlemmene, var enig i planen som var lagt, og de punktene som det skulle forhandles om. Wedel Jarlsberg ble pålagt å avvente saken til etter klokken 12 samme dag, da regjeringen skulle ha regjeringskonferanse. Wedel Jarlsberg opplevde dette som forunderlig, men valgte selvsagt å dekke over den norske regjeringen i sitt møte med utenriksminister Munch. Han gjorde det ved å si at han avvettet skriftlige instruksjoner, og syntes det var best å vente til de forelå. Wedel Jarlsberg fortalte dog at han likevel snakket med utenriksministeren om saken ”..i sin alminnelighet”¹³⁴.

¹³³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 30-31. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og advokat

¹³⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 32. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og advokat Sunde

Wedel Jarlsberg skrev i et brevutkast til Kongen, i et avsnitt som han overstrøk, at han i møtet med Hundseid i Oslo 12. oktober, hadde blitt bedt av Hundseid om å påta seg rollen som den norske regjerings representant ved de eventuelle hemmelige, men offisielle videre forhandlinger. Wedel Jarlsberg skrev at han deretter "...hadde jeg meddelt dette til utenriksministeren (altså den danske), som hadde uttalt sin glæde herover, idet han, likesom jeg, etter mitt siste oppdrag fra statsminister Hundseid ansaa at det var sannsynlig at vi kunde komme til en hurtig avgjørelse."¹³⁵ Dette brev og innholdet refereres aldri for noen offentlighet. Wedel Jarlsberg hadde nok vært så sikker på at nå skulle saken mellom Danmark og Norge løses, så han hadde åpenbart nevnt for den danske utenriksminister at han var den offisielle representanten. Å snakke om det i "sin alminnelighet" er vel en underdrivelse, men kan forklare hvorfor danskene senere ut på høsten ble høyst forundret over at en annen person dukket opp som representant i saken istedenfor Wedel Jarlsberg. Hundseid nevnte ikke dette i sine forklaringer for Stortinget i 1933. For Hundseid passet det absolutt ikke inn i hans forklaringer om at Wedel Jarlsberg kun agerte som en privat person. Wedel Jarlsberg nevnte heller ikke dette i hans forklaringer overfor Stortinget i 1933, da ville han jo ha avslørt, at hans samtale med den danske utenriksminister Munch gikk litt utover rammene "i sin alminnelighet". Det ville vært pinlig for en så profesjonell diplomat som hadde blitt ilagt midlertidig munnkurv i påvente av den norske regjeringskonferansen.

Etter regjeringskonferansen i Oslo samme ettermiddag, 13. oktober, fikk Wedel Jarlsberg beskjed at den norske regjering ikke ønsket at han skulle fortsette med forhandlingene, ikke foreløpig i det minste, ble det opplyst. Grunnen til dette, sa Wedel Jarlsberg i sine forklaringer, var at regjeringen hadde blitt engstelig for at ytterliggående presse skulle ha fått opplysninger om, eller hadde mistanke til, at slike forhandlinger foregikk. Wedel Jarlsberg talte med advokat Sunde i telefon samme dag, hvor han uttrykte bekymring for sakens utvikling, ikke minst de økonomiske konsekvensene om Norge tapte saken i Haag og måtte betale erstatning.¹³⁶

¹³⁵ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og Sunde, men overstrøket

¹³⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 30-31. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og Sunde, men overstrøket

Wedel Jarlsberg skrev et brev til Kongen, hvor han orienterte ham om saken etter de forskjellige møter. Han framstilte møtene i positive ordelag og forklarte at Hundseid nok ikke hadde den store forståelse for måten man drev diplomatiske forhandlinger på. Han hadde egentlig også tenkt å skrive om England, Wedel Jarlsberg var tydeligvis fullt ut klar over hva Kongen ønsket, men han hadde strøket over dette avsnitt i sitt brevkonsept. Det var lurt, han omtrent belærte Kongen i grunnloven, og hva en konge kan og ikke kan i sin stilling. Wedel Jarlsberg nevnte også for Kongen, dette også i et overstrøket avsnitt, at han hadde snakket med redaktør Domaas¹³⁷ fra Norges Handels- og Sjøfartstidende. Domaas hadde åpenbart lovet å stå bak regjeringen i et forlik, eller som Wedel skrev i det overstrøkne avsnitt ”eller vel nærmest mig for et oppgjør der kunde gi os de økonomiske fordeler som vi behøver under dansk suverenitet¹³⁸”.

4.2.11 Hva hendte i Norge som stoppet Wedel Jarlsberg

Det kan nå være nyttig å se hva som på samme tid skjedde i Norge. For Hundseid var saken nok litt mer komplisert enn den syntes å ha vært for Wedel Jarlsberg. Etter Wedel Jarlsbergs avreise til København 12. oktober 1932 begynte det å gå masse rykter i Oslo om disse samtaler, at Wedel Jarlsberg arbeidet for forlik i Grønlandssaken. Hundseid fikk beskjed, at det var ønskelig med en regjeringskonferanse om saken, og innkalte til en slik samme kveld. Under samtale med regjeringen fikk Hundseid vite at Grønlandsdelegasjonen truet med å gå av om ikke disse samtaler mellom Wedel Jarlsberg og danskene ble stoppet umiddelbart. Hundseid sa at han selv mente at denne stans i samtaler kun var ment som midlertidige¹³⁹.

Dagen etter var det flere artikler i avisene basert på disse forliksryktene. Hundseid leste under sine forklaringer for Stortinget 1933 opp fra flere aviser, Aftenposten, Dagbladet, ”Den 17de Mai” og Norges Handels- og Sjøfartstidene”. Aftenposten skrev blant annet ”De som har med saken å gjøre er meget tilfredse med resultatet og mener at vår sak fremdeles står juridisk like sterk som før, om ikke sterkere. De har derfor sterk tro på seiren.”, og senere i samme artikkel: ”Men det vet vi iallefall, at det norske folk ikke vil vite av nogen forhandlinger på basis av dansk suverenitet, men tvert imot vil se dom i

¹³⁷ John Solheim: https://snl.no/Knut_Domaas

¹³⁸ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Avskrift av hemmelig PM 13. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg sendt til Kongen og Sunde, men overstrøket

¹³⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 6

saken”¹⁴⁰. Fra Dagbladet leste Hundseid dette: ”Der gikk rykter i høst om forlikforsøk; her i Norge har de ingen tilslutning som betyr noget... Det sier sig selv, at den Regjering, som har satt alt inn på nettop å hevde norsk suverenitet på Øst-Grønland, ingen som helst interesse kan ha av noget tilbud om aldri så vidtgående ”rettigheter”, som skulde gis på grunnlag av at landet skulde bli dansk. De gjeskjeftige mellemmenn – enten de nu er danske eller norske – som har vært på ferde for å få forlik istand, så må nu ha fått sikkerhet for, at den norske Regjering ikke akter å begå politisk selvmord. Noget annet vilde det ikke være, om den i siste øieblikk, like foran utsikten til seier, bøide av fra sin klare og utvetydige politikk, som hele tiden har vært rettet på det ene mål: suvereniteten”¹⁴¹. Fra ”Den 17de Mai” leste Hundseid blant annet opp følgende: ”..Til dette kjem at Noreg både folkerettsleg, historisk og moralsk står sers sterkt i denne saka, medan danskane har låke kort på handa...Vi held det for beintfram utenkjeleg at domen skulde slå fast dansk urett og vraka norsk rett. Jamvel um danskane skulde vilja knega oss um tingingar i staden for å føra rettssaka fram til dom, må den norske Regjeringa svara blankt nei!”¹⁴². Og sist siterte Hundseid fra Norges Handels- og Sjøfartstidene: ”Ingen som kjenner det norske folks opfatning av denne sak kan være i tvil om at et overveldende flertall ønsker domstolens avgjørelse av Øst-Grønlandssaken. Regjeringen er således i overensstemmelse med folkeviljen når den lar saken gå til doms. Efter hvad vi erfarer er det de sakkyndiges enstemmige opfatning at Norges stilling er meget sterk”¹⁴³.

Hundseid hadde personlig tenkt at en løsning i Øst-Grønlandssaken skulle rydde veien for et bedre samarbeidsklima i det norske politiske landskap. Disse artiklene i avisene tok bort håpet i så henseende mente han, og de ville istedenfor danne grobunn for enda mer politisk uenighet. Wedel Jarlsberg hadde hele tiden hevdet at diskresjon var veldig viktig, og det hele brast da pressen fikk tak i saken. Da et av regjeringsmedlemmene hadde bedt om regjeringskonferanse om kvelden 12. oktober 1932, fortalte Hundseid i stortingshøringen, at det var første gang han orienterte hele regjeringen. For de som var delvis orientert, var det nytt at arkivsaken hadde falt bort og antall havner var redusert fra 5 til 3. Det ble fra flere i regjeringen hevdet at Norge ikke ville oppnå stort, da det på sikt ikke ville være mulig for danskene å opprettholde Grønland avsperrret, og at

¹⁴⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 52

¹⁴¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 53

¹⁴² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 53

¹⁴³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 54

eventuelle havner som Norge ville ha fått tildelt måtte åpnes opp for også andre nasjoner¹⁴⁴.

Etter at Wedel Jarlsberg hadde blitt foreløpig stoppet i København om morgenen 13. oktober, fortsatte regjeringskonferansen om Grønlandssaken. Grønlandsadvokatene var da først tilstede for å orientere om saken. De tre advokatene Rygh, Sunde og Gidel så på saken fra forskjellige juridiske og historiske vinkler, og konkluderte med at Norges sak sto ganske sterk, men med det forbehold at man jo aldri visste hva en dommer ville stemme. Advokaten Gidel påpekte også det faktum at Danmark kun skulle bevise en ting, nemlig at de alt hadde suverenitet over hele Grønland, mens Norge skulle bevise at de var berettiget til å skape norsk suverenitet, og at okkupasjonen oppfylte folkeretten. Dessuten var det hensynet til kolonimaktene påpeker han i en bisetning, Norge hadde jo forstyrret Danmarks ”rolige” besittelse¹⁴⁵.

Regjeringen hadde etter advokatenes betraktninger diskutert saken, og flere hadde stilt seg tvilende til om de tilbud som Wedel Jarlsberg hadde formidlet virkelig var reelle og bindende. Man snakket om å få i stand et møte mellom den danske og norske utenriksminister for å få forpliktende tilsagn på de tilbud som var forelagt Wedel Jarlsberg. Man ville da også undersøke om man kunne fått suverenitet over et mindre område på Øst-Grønland. Imot dette forslag var en viss engstelse for, at det skulle se ut som om det hadde vært Norge som hadde tatt det første offisielle skritt. Derfor ble det bestemt at det skulle være utenriksråden Esmarch¹⁴⁶ som skulle reise til Danmark. Mandatet utenriksråden ble utstyrt med lød som følgende: ”Utenriksråden søker en samtale med den danske utenriksminister til drøftelse av handelspolitiske spørsmål i forbindelse med Englandsforhandlingene. Samtidig bringes på bane de følere som har vært gjort av hr. Wedel. Utenriksråden må gi uttrykk for at det grunnlag som var antydnet vil medføre store vanskeligheter, idet den norske opinion ikke vil kunne tenkes å slå sig til ro med en løsning, hvor der opgis ethvert suverenitetskrav. Derimot vil Regjeringen kunne tenke sig en mulig løsning på det grunnlag, at der foruten de vilkår som tidligere har vært antydnet, knyttes opprettholdelse av norsk suverenitet over en del av Øst-

¹⁴⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 54

¹⁴⁵ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 55-56

¹⁴⁶ Utenriksråd August Wilhelm Stjernestedt Esmarch, https://no.wikipedia.org/wiki/August_Esmarch (desverre ingen kilde på snl.no). Stillingen som Utenriksråd var det øverste administrative leddet i utenriksdepartementet og uavhengig av partipolitikk

Grønland. Hvilken del dette skulde være og dennes omfang måtte i tilfelle bli klarlagt ved særlige forhandlinger, men det måtte framgå av utenriksrådets uttalelser at man også i Norge forstod at en oprettholdelse i sin fulle utstrekning av de norske suverenitetskrav som følge av okkupasjonene ikke kunde tenkes, hvis man skulle søke en løsning på basis av et forlik. Forsåvidt det i samtalens løp skulde bli klart at et grunnlag kunde finnes, måtte utenriksråden bringe på bane spørsmålet om en utsettelse av den muntlige prosedyre i Haag. Dette måtte da foregå på den måte, at der fra Norges og Danmarks side i fellesskap blev gjort en henvendelse til domstolen om en midlertidig utsettelse av prosedyren”.¹⁴⁷

Det ble også muntlig avtalt med utenriksråd Esmarch at han skulle få en bekreftelse på det danske tilbud som var forhandlet fram ved Wedel Jarlsberg. Dette fordi flere medlemmer i regjeringen ikke stolte på Wedel Jarlsberg, og tenkte han var for optimistisk i sine lovnader på hva som kunne oppnås i et forlik.

4.2.12 Wedel Jarlsberg var ikke fornøyd men dro hjem til Paris

Hva som ble bestemt i Oslo visste selvsagt ikke Wedel Jarlsberg, han hadde kun fått vite at det var offentlighetens innblanding som var årsaken til at samtalene foreløpig hadde blitt satt på vent. Wedel Jarlsberg skrev 14. oktober 1932, til statsminister Hundseid. Wedel Jarlsberg var tydelig misfornøyd med situasjonen og la ikke skjul på det i brevet sitt. Han beklaget at han ikke hadde fått et skriv som ga ham skriftlig beskjed at det oppdraget de var blitt enige om i Oslo 11. oktober, var utsatt eller trukket tilbake. Wedel Jarlsberg påpekte at han allerede før han ble stanset hadde oppnådd visshet i, at saken ville løse seg, og at den danske regjering hadde vist en stor imøtekommenhet. Etter å ha beklaget Hundseids politiske unnfalighet, ramset Wedel Jarlsberg opp hva Norge kunne ha fått, for Øst-Grønlands del en permanent videreførsel av Grønlandsavtalen av 1924, med de ønsker fra Norges side som var framlagt. Dertil kom de for Vest-Grønlands del 3 havner. Den ene Færingehavnen i Grædefjorden, den andre en havn danskene ville skaffe med best mulig adgang til opplag og så videre. Den tredje på Wedel Jarlsbergs oppfordring, spesielt etter Hundseids ønske, en havn på veien fra Øst-Grønland og oppover Vest-Grønland, hvilken stedet Ivigut ble ansett som den beste. Til slutt framhevet Wedel Jarlsberg at den danske utenriksminister Munch og

¹⁴⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 57

statsminister Stauning begge hadde gått med på at den norske gesandt i Oslo skulle ta kontakt med den norske regjering. Wedel Jarlsberg fortsatte med å uttrykke sin bekymring for om nordmennene ville få noen som helst innrømmelser om de tapte saken i Haag, hvilket han også anså som sannsynlig. Til slutt gjentok han engstelse om hvilket erstatningskrav det eventuelt måtte komme om Norge tapte i Haag. Wedel Jarlsberg skrev videre at han hadde dekket over den norske regjering ved å si at forhandlingene måtte utsettes på grunn av pressens skrivelser og rykter, ikke at de ble avbrutt. Wedel Jarlsberg fortsatte med å fortelle at han også hadde talt med statsminister Stauning samme dagen, og at denne hadde uttrykt, at det så mørkt ut med tanke på en avtale slik som avisene skrev. Han hadde dog lovet at han skulle være velvillig. Wedel Jarlsberg presiserte at han ikke anså dette som et brudd i forhandlingene, og håpet på velvillighet om han kunne komme tilbake. Stauning hadde uttrykt at det ville være ham en glede, og at han i tillegg i mellomtiden ville sørge for å få ordnet med endelig plassering av havner samt grønlandsrådenes medvirken i det Udenrigspolitiske Nævn¹⁴⁸.

Wedel Jarlsberg hadde nok vært irritert over sakens utvikling, men han hadde i det minste klart å få saken til å se ut som at den kun var utsatt til et senere tidspunkt.

Samme kveld, 14. oktober 1932, før Wedel Jarlsbergs avreise til Paris, skrev han enda et brev til statsminister Hundseid. Det kan tyde på at han hadde roet seg litt og appellerte nå i en mer ideologisk retning. Han beskrev igjen hva Norge kunne tape på ikke å inngå forlik på nåværende tidspunkt, i tilfelle Norge tapte saken i Haag. Han påpekte deretter hva de norske fiskere, han skrev totusenvis i antall¹⁴⁹, ville måtte tåle av mangler på den grønlandske vestkyst, hvis de ble hindret i å søke tilflukt, og spurte deretter retorisk om noen regjering kunne påta seg ansvaret for dette. Han oppfordret Hundseid og regjeringen å overveie saken på nytt, og at de burde legge saken fram for Stortingets utenrikskomite, slik den danske regjeringen hadde gjort. Dette er ”...vel en av de viktigste saker som har vært behandlet i norsk utenrikspolitikk siden 1905..”¹⁵⁰ skrev han avslutningsvis.

¹⁴⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 33. Grønlandsrådene kunne forhindre en rask avgjørelse, da de satt på Grønland, og Stauning ville forsøke å få til en avgjørelse uten dem.

¹⁴⁹ Det har ikke lyktes å finne ut om antallet fiskere i antall samsvarer med de Wedel Jarlsberg oppgir.

¹⁵⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 34, første avsnitt. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 14. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid. Står skrevet på: ”Sendt til Kongen” samme dato.

Wedel Jarlsberg var skarp i tonen overfor Hundseid, han var tydelig både oppgitt over vendingen saken hadde tatt, samt det han oppfattet som en slapp holdning fra den norske regjering. Samtidig kan det virke som at Wedel Jarlsberg oppriktig var bekymret for hva utfallet av saken ved domstolen i Haag ville medføre av ulemper og eventuelle økonomiske belastninger for Norge. Han ba innstendig om at utenrikskomiteen ble innkalt da saken var så viktig. Danskene hadde jo diskutert saken i sitt Udenrigspolitiske Nævn alt, men Hundseid hadde ikke innkalt den norske. Wedel Jarlsberg hadde fått tydelig formidlet at han uansett gjerne så at saken ble løst, og at han kunne sørge for det.

Vel framme i Paris mottok Wedel Jarlsberg brev fra statsminister Hundseid, datert 16. oktober 1932. Han skrev at han skulle ha gitt Wedel Jarlsberg en skriftlig bekreftelse på oppdraget, og tilbakekallelsen av samme. Han skrev videre at hans unnskyldning var at han hadde ”vært ute i en sjøgang hvor jeg har hatt bruk for alle mine krefter for å holde meg på benene”¹⁵¹. Da Wedel Jarlsberg hadde dratt fra Oslo hadde disse ryktene begynt å gå, så Hundseid måtte innkalle til regjeringskonferanse. Samme kveld hadde Grønlandsdelegasjonen blitt orientert med det resultat at Hundseid ikke hadde støtte i saken. Hundseid ga uttrykk for stor skuffelse og beklaget at ikke Wedel Jarlsberg hadde fått til et forlik som Norge kunne leve godt med, framfor det resultatet han fryktet ville komme ved domstolen i Haag. Hundseid ga uttrykk for at han fortsatt trodde man ville vende tilbake til forlikstanken, og han var takknemlig overfor Wedel Jarlsberg at han bare hadde utsatt samtalene med danskene, ikke avbrutt de, for han trodde at reaksjonen imot forlikstanken i den norske opinionen kun kom fordi man ble overrasket. Hundseid avsluttet brevet med å uttrykke glede over at Wedel Jarlsberg fortsatt stilte seg til disposisjon om det fortsatt skulle bli forhandlinger¹⁵². Trøsten for Wedel Jarlsberg i dette brevet må ha vært at statsministeren fortsatt mente at man burde ha fått til et forlik. Det var bittert at Hundseid tydeligvis ikke hadde hatt sin regjering med seg, og at han samtidig ser ut til å ha vært presset av sterke krefter i sitt rådgivende organ, Grønlandsdelegasjonen.

¹⁵¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 34, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 16. oktober 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg

¹⁵² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 34, hele brevet er referert. Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 16. oktober 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg.

Nå oppholdt Wedel Jarlsberg seg i Paris, men han fikk jo fortsatt meldinger og nyheter fra Norge. Han ble veldig opprørt da han fikk høre at det var avholdt et arrangement i Oslo, hvor både statsministeren og Kongen hadde vært tilstede¹⁵³. Advokat Rygh fra Grønlandsdelegasjonen hadde talt varmt om Grønlandssaken, som da var berammet til å skulle opp i Haag 21 november 1932. Rygh hadde konkludert med at saken stod særdeles godt. Wedel Jarlsberg var oppgitt over at ingen motargumenter var kommet fram, at advokat for saken Gidels tvil ikke var framført, om ikke Hundseid selv hadde fortalt de. Han mente at det nesten kunne tolkes slik at man ønsket å føre forsamlingen bak lyset. Wedel Jarlsberg sendte straks Hundseid et brev 27. oktober 1932, hvor han nok en gang framførte at saken burde legges fram for Stortingets utenrikskomite, slik saken kunne bli ordentlig belyst. Han gjentok hva han skrev i brevet 14. oktober om fiskernes interesser, og spurte om regjeringen virkelig ville påta seg dette ansvar. Wedel Jarlsberg skisserte opp hva som burde blitt gjort etter hans mening; at flagget burde strykes på den okkuperte delen av Øst-Grønland med en gang og skaffe et forlik, framfor å måtte ta ned flagget på domstolens befaling. Brevet var ment for offentligheten, i den forstand at han ba Hundseid legge det fram for både Kongen og regjeringen¹⁵⁴.

Hundseid skrev straks tilbake til Wedel Jarlsberg. Det framgikk tydelig at Hundseid synes det var skuffende at det ikke ble noe forlik. Han skrev blant annet: ”Jeg er så inderlig enig med Dem, men det er dessverre vanskelig å få flertall for vår linje. Jeg synes det er så galt at det går mig på nervene at vi ikke benytter den gode anledning til at komme til forståelse. Ennu har jeg ikke opgitt saken, men sterkt håp har jeg ikke”¹⁵⁵. Wedel Jarlsberg var ikke imponert over at det var manglende flertall for forlik, han meddelte selvsagt dette umiddelbart til Hundseid, og unnlot ikke å legge ut om hvor beklagelig dette kunne bli for Norge. Wedel Jarlsberg poengterte at det hverken var hans eller Danmark sin skyld at det ikke ble noe forlik, da både den danske regjering og Rigsdagen¹⁵⁶ hadde vist stor velvilje. Wedel Jarlsberg måtte ha innsett at han ikke fikk

¹⁵³ Møtet var i Nobelsalen, dato ikke kjent.

¹⁵⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 34-35, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 27. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

¹⁵⁵ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 36, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 2. november 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg.

¹⁵⁶ Rigsdagen i Danmark 1853 – 1953, inndelt i to kamre Landstinget og Folketinget. Fra 1953 slått sammen til Folketinget. Erik Damgaard, Leon Jespersen: Rigsdagen i *Den Store Danske*, Gyldendal. <http://denstoredanske.dk/rigsdag>

til mer, for han avsluttet med å tilby sine tjenester om Norge noen gang skulle trenge de¹⁵⁷.

Wedel Jarlsberg skrev samme dag også til sin fortrolige venn, tidligere statsminister, Mowinckel. Han refererte brevet fra Hundseid fra 2. november og skrev rett ut: ”Det er et ynkelig svar”¹⁵⁸. Han så ikke hvordan det skulle være mulig med forlik når hverken regjering eller opinion ønsket det. Han skrev at Hundseid ikke engang svarte på hans anmodning om å kalle sammen utenrikskomiteen. Deretter spurte han Mowinckel om han så noe mer man kunne gjøre i saken. Wedel Jarlsberg hadde altså kontakt med en av de argeste konkurrentene til Hundseid. I Wedel Jarlsbergs forklaringer for Stortinget 1933 sier han først at han ikke hadde noen kontakt med Mowinckel, men til slutt sier han, at etter alt var slutt hadde han kontakt med en person, for å se om utenrikskomiteen kunne samles, han nevnte da ikke Mowinckel ved navn¹⁵⁹.

4.2.13 Utenriksråden Esmarchs reise til København og Wedel Jarlsbergs respons

Tilbake til utenriksråd Esmarch. Han reiste til København på sitt oppdrag fra den norske regjering rundt 7. november 1932, og skulle der treffe direktør Bernhoft i udenrigsministeriet. Da Esmarch kom tilbake til Oslo 9. november 1932 hadde han rapportert følgende til Hundseid; ”... var kommet til Kjøbenhavn for å undersøke om der var nogen mulighet for et forlik i Grønlandssaken på et sådan grunnlag, at den norske Regjering kunne akseptere det. Bernhoft sa straks, at tiden nu var så langt fremskreden, at det forekom ham meget tvilsomt om man kunde forhandle sig til enighet...”¹⁶⁰. Ifølge Esmarchs rapport hadde Bernhoft sagt at åpning av selv en eneste havn på Vest-Grønland var et meget stort offer fra dansk side, da Grønland jo var et lukket område. Men, man kunne forhandle om en, eller et par havner. Adgang til å ta inn vann til teknisk bruk var ikke noe stort problem. Danskene hadde også, ifølge Esmarch, vært villige til å forhandle om endringer i Østgrønlandsavtalen, men at også danskene hadde visse ønskemål i en slik forhandling. Dansk anerkjennelse av de norske okkupasjoner på

¹⁵⁷ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 36, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 5. november 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid.

¹⁵⁸ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 5. november 1932 fra Wedel Jarlsberg til Mowinckel

¹⁵⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 25 og 44

¹⁶⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 10

Øst-Grønland ble straks avvist av Bernhoft. Han hadde sagt at det forslag til minnelig forlik som var forelagt den danske regjering og Rigsdagens udenrigsnævn ikke inneholdt noe punkt om anerkjennelse av norsk suverenitet noe sted på Grønland. Esmarch hadde uttrykt forundring over, at ikke danskene var villige til å vurdere at det var fordelaktig for danskene, at Norge frivillig ville anerkjenne dansk suverenitet over Grønland mot at Norge fikk et par nærmere avgrensede områder på Øst-Grønland, som kunne tjene som basis for norsk næringsdrift. Bernhoft sa han forsto standpunktet, men at det i praksis var umulig for danskene å forhandle om dette nye punktet. Esmarch hadde da tenkt at det var nytteløst å ha fortsatte samtaler med danskene, og at det da forelå to muligheter; enten å akseptere det forliksgrunnlag Wedel Jarlsberg hadde oppnådd og oppgi kravet om suverenitet over deler av Øst-Grønland, eller å la saken gå sin gang ved domstolen ¹⁶¹.

Da rapporten fra Esmarch forelå for regjeringen, ble Hundseid og regjeringen veldig nedstemte over at det nå kun var snakk om 1 havn og ikke 3, og fant straks ut at det var nytteløst å forsøke å oppnå mer i saken. Hundseid og regjeringen mente at Wedel Jarlsberg hadde vært for optimistisk i sine anslag om hva som kunne oppnås. Enda mer viktig var det at Hundseid i tiden etter møtet 11. oktober 1932, ikke følte at han hadde hatt noe håndfast til å kunne kalle inn utenriks- og konstitusjonskomiteen. Han hadde vært usikker på om Wedel Jarlsberg snakket sant, og han hadde vært redd for å brenne alle broer¹⁶².

12. november 1932 mottok Wedel Jarlsberg, i Paris, 2 brev fra advokat Sunde, hvor det ene var konfidensielt. I det åpne brevet sto det at statsminister Hundseid hadde bedt han meddele at en tilfeldig representant fra Utenriksdepartementet¹⁶³ hadde blitt fortalt i det danske Utenriksdepartement av direktør Bernhoft, at Danmark kun hadde forpliktet seg til å la Norge få tilgang til én havn på Vest-Grønland, og at man kanskje kunne forhandle om en havn til, dog ikke en deponhavn. For Øst-Grønland hadde danskene forskjellige motkrav det skulle forhandles om. På dette grunnla hadde ikke regjeringen

¹⁶¹ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 10-11

¹⁶² Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s.58

¹⁶³ Det var nok i overkant en underdrivelse å titulere utenriksråd Esmarch som en tilfeldig person. Stillingen som utenriksråd var det øverste administrative leddet i Utenriksdepartementet og uavhengig av partipolitikk.

inntrykk av at det var noe forlik å forhandle om, og lot derfor saken falle¹⁶⁴. Dette var regjeringen og Hundseids offisielle avvisning av hele saken med Wedel Jarlsberg som mellommann og forhandler. I brevet framgikk det med åpenbar tydelighet at det ikke var samsvar mellom det Wedel Jarlsberg hadde formidlet, og det den tilfeldige representanten hadde fått opplyst.

I det andre, konfidensielle brevet av samme dato, skrev advokat Sunde litt mer utfyllende. Sunde skrev at Bernhoft i samtale med denne tilfeldige representant hadde sagt, at man ikke hadde vært villig til å gi de 3 havner på Vest-Grønland. Sunde ønsket klarhet i saken og hvilke betingelser som gjaldt, før det ville ha noe for seg å innkalle utenrikskomiteen. Sunde skrev de var i 11. time, og det kun var Wedel Jarlsberg som kunne redde situasjonen. Sunde mente det var grunn til å frykte at alt ble oppgitt fra norsk side. Han avsluttet med å skrive at det kanskje kunne hatt noe for seg om Wedel Jarlsberg oppsøkte Bernhoft og fikk oppklart uoverensstemmelsen¹⁶⁵.

Wedel Jarlsberg var selvsagt voldsomt opprørt over denne plutselige og inntil da ukjente utviklingen i saken for ham. I forklaringer for Stortinget 1933 ga han uttrykk for enorm skuffelse og harme over at man hadde gått bak ryggen på ham og at ”en tilfeldig representant” skulle kontrollere hva han hadde drevet med¹⁶⁶. Når det i tillegg var feil det som hadde kommet fram, så Wedel Jarlsberg seg nødt til straks å reise fra Paris til København for å oppklare dette. Wedel Jarlsberg nevnte selvfølgelig ikke at advokat Sunde i fortrolighet hadde bedt ham reise til København for å undersøke misforholdet mellom representantens utsagn og Wedel Jarlsbergs. Han ankom København 14. november 1932 og oppsøkte straks Bernhoft.

I samtale med Bernhoft fikk Wedel Jarlsberg klarhet i at det på ingen måte var en ”tilfeldig representant” som på vegne av den norske regjering hadde oppsøkt ham. At det var utenriksråd Esmarch overrasket Wedel Jarlsberg, han var jo slett ikke en tilfeldig person slik det ble nevnt i brevet fra Sunde. Bernhoft fortalte at Esmarch straks hadde framsatt at det var utelukket for den norske regjering å godta et forlik hvor ikke Norge

¹⁶⁴Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 36, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 9. november fra Sunde til Wedel Jarlsberg

¹⁶⁵Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Konfidensielt brev 9. november 1932 fra Sunde til Wedel Jarlsberg. Dette brev ble ikke gjengitt i Wedel Jarlsbergs forklaringer for Stortinget

¹⁶⁶Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 36

beholdt suverenitet over det okkuperte Eirik Raudes land, samt det da nylig okkuperte området på Sydøst-Grønland¹⁶⁷. Bernhoft hadde straks svart at da var det jo ikke noe å snakke om. Esmarch hadde også sagt at man i den norske regjering trodde Wedel Jarlsbergs forliksframlegg var et påfunn av ham, som ikke hadde hatt rot i virkeligheten, hvorpå Bernhoft hadde replisert at han ikke fattet tillit til det utsagnet. Både Bernhoft og utenriksminister Munch hadde blitt svært overrasket over dette møtet og forsøket på å sverte Wedel Jarlsberg. I samtalen mellom Wedel Jarlsberg og Bernhoft bekreftet de over for hverandre hva de hadde kommet fram til 14. oktober, både hva gjaldt Øst- og Vest-Grønland¹⁶⁸

Bernhoft skrev også et brev til Wedel Jarlsberg, datert 17. november 1932, hvor han bekreftet hva de hadde snakket om. Norge anerkjente dansk suverenitet over hele Grønland mot at Danmark punkt 1: ”..gøre permanente de norske Borgere ved Overenskomsten af 1924 sikrede rettigheder samt punkt 2 indrømme norske Fiskere Adgang til 3 Havne på Grønlands vestkyst. Det af Dem (Wedel Jarlsberg) rejste spørgsmaal om at udvide Adgang til Vandfyldning paa visse Punkter af sidstnævnte Kyst til at omfatte Fyldning af Vand til Kedelbrug var endnu Gestand for undersøgelse”¹⁶⁹. Bernhoft fortsatte i brevet å beskrive møtet med Esmarch, som hadde kommet i stand gjennom tidligere statsminister Lykke¹⁷⁰. Bernhoft skrev at det ikke var grunnlag for videre samtale da det norske krav, at Danmark skulle anerkjenne begge de okkuperte områder, ble framlagt. Bernhoft hadde overfor Esmarch sagt at danskene hadde inntrykk av at det sto andre bak Wedel Jarlsberg, selv om han hadde henvendt seg som privatperson. Bernhoft fortsatte med å fortelle at de hadde berørt de norske ønsker og skrev: ”Hvad angaar Adgang til Havne på Grønlands Vestkyst har jeg sagt, at man i Stedet for det oprindelige Antal af 5 var blevet enig om 3: Færingehavnen, og en anden passende Havn som vilde blive indrettet, samt en tredje efter norske Ønsker på Vej sydfra til Bankerne, muligvis Ivigtut. Jeg kan ikke forklare mig, hvorledes Hr.

¹⁶⁷ En del av Sydøstgrønland ble okkupert 12. juli 1932 sør for Angmagssalik, omtalt tidligere i bakgrunnskapitel

¹⁶⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 37–38.

¹⁶⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 38, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 17. november 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg

¹⁷⁰ Tidligere statsminister Lykke uttrykte i forklaringene 1933 stor irritasjon over at det ikke ble de to utenriksministrene som skulle møtes, da det var det som opprinnelig var avtalt.

Esmarch kan have faaet det Indtryk, at der kun var Spørgsmaal om Adgang til én Havn.”¹⁷¹

Wedel Jarlsberg skrev til statsminister Hundseid 19. november 1932 og berettet om brevet fra Bernhoft, som han også la ved som vedlegg. Wedel Jarlsberg skrev det ikke kunne være tvil om de resultater de hadde oppnådd, men at han kun beklaget overfor Hundseid at det ikke hadde lykkedes med den minnelige ordningen. Wedel Jarlsberg anså det trolig som unødvendig å kritisere Hundseid, at han var svært skuffet over å ha blitt mistrodd trengte han neppe å framføre.

Wedel Jarlsberg mottok også et brev fra advokat Sunde med en forklaring på Esmarchs tur til København, det er vel fullt mulig Sunde skrev på Hundseids ordre. Sunde skrev at Esmarch utover det mandat han hadde fått om å forsøke å oppnå norsk suverenitet over Eirik Raudes land og over en annen del av Øst-Grønland, også hadde fått uttrykkelig beskjed om å meddele at Wedel Jarlsberg ikke hadde hatt noe mandat fra den norske regjering. Da danskene ikke ville godkjenne noen norsk suverenitet over noen deler av Grønland hadde Esmach ikke funnet det nødvendig med videre samtaler. Sunde skrev videre at Bernhoft hadde sagt til Esmarch at det ikke var gitt tilsagn på mer enn en havn, men at man var villig til å forhandle om ytterlig to havner til¹⁷².

Wedel Jarlsberg må ha vært rasende på Esmarch, som tydeligvis hadde misforstått Bernhoft, og rapportert unøyaktig til regjeringen. At han i tillegg hadde framført på vegne av den norske regjering at Wedel Jarlsberg ikke hadde noe mandat til forhandlinger, må ha vært veldig opprørende å få vite for Wedel Jarlsberg. Hundseid hadde rett og slett nektet for å ha hatt noe med hans forlikforsøk å gjøre. Wedel Jarlsberg skrev 23.november 1932 til Esmarch og la ved avskrift av brevet fra både Bernhoft og Sunde, samt påpekte at ”blott et punkt i Deres meddelelse til mig forlanger derefter omtale. Det er passuset med opplysning om at De hadde fått uttrykkelig beskjed om å meddele at jeg ikke hade hatt noget mandat av den norske Regjering”¹⁷³.

¹⁷¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 38, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 17. november 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg

¹⁷² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 39-40, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 17. november fra Sunde til Wedel Jarlsberg.

¹⁷³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 40

Esmarch skrev straks tilbake til Wedel Jarlsberg. Brevet var ment som en forklaring, men som Wedel Jarlsberg i sine forklaringer overfor Stortinget 1933 sa: "... som jeg håper at Stortinget vil forstå bedre enn det efter min beste anstrengelse er lykkes mig"¹⁷⁴. I brevet beskrev Esmarch sin tur til København. Han skrev at siden Bernhoft straks hadde avvist det norske ønske om at Danmark skulle anerkjenne de okkuperte områder av Grønland, så hadde han ikke fått sagt at dette ikke var et absolutt krav på akkurat de okkuperte områder. Bernhoft hadde sagt at etter behandling i den danske regjering og i det danske Udenrigspolitiske Nævn, var det ikke noe som var mulig å oppnå. Esmarch skrev at hans referat i etterkant nok muligvis hadde vært noe ufullstendig. Han hadde avgitt muntlig referat til den norske regjering og hadde da sagt at det wedelske forliksgrunnlag fortsatt forelå, men at det da måtte godtas straks. Han avsluttet med å si at han fikk ta det humoristisk om han skulle bli "desavouert" av regjeringen, hvis han hadde vært for aktivistisk. Og til slutt at han ønsket at Wedel Jarlsberg formidlet til Bernhoft at han var lei seg om Bernhoft oppfattet ham som en upålitelig referent¹⁷⁵. Det er tydelig at Wedel Jarlsberg ikke var spesielt imponert over brevet, han skrev nemlig på brevet for hånd "Katten om den varme Grød".

Wedel Jarlsberg ytret overfor Stortinget i 1933 en stor forundring over at en utenriksråd, hvis oppgave det var å gi regjeringen råd, skulle ha fått en slik diplomatisk oppgave overfor Danmark. Danskene hadde blitt ille berørt, og Wedel Jarlsberg framhevet at det stilte den norske regjering i et dårlig lys¹⁷⁶. Ifølge Wedel Jarlsberg var det tydelig at det her var konflikt mellom det å drive med diplomati og det å drive med politikk. Overfor utlandet var det vitalt at man stolte på hverandre, han sa det slik: "...å burde henlede Stortingets og Regjeringens oppmerksomhet på at grunnvolden for våre forbindelse med utlandet må være den mest skrupuløse overholdelse av det givne ord og at ethvert forsøk på avvikelse herfra forringer vår anseelse og den tillit som er nødvendig i internasjonale forbindelser. Jeg forutsetter i den anledning som en ufravikelig regel at Stortinget i sin helhet – i likhet med parlamentene i andre land – av Regjeringen får de fornødne meddelelse til bedømmelse av landets utenrikspolitikk"¹⁷⁷. Noe nærmere en

¹⁷⁴ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 40

¹⁷⁵ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 40-41, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 29. november 1932 fra Esmarch til Wedel Jarlsberg

¹⁷⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 41

¹⁷⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 41

irettesettelse av en regjering og forsøk på oppdragelse fra en diplomat kommer man vel ikke.

Hundseid på sin side forklarte senere for Stortinget 1933, at hvis han bare hadde fått brevet fra Wedel Jarlsberg og Bernhoft fra 17. november 1932 noe tidligere, hadde han også innkalt utenriks- og konstitusjonskomiteen. Brevet fra Bernhoft var jo en oppramsing av lovnader fra danskene, og stemte med det Wedel Jarlsberg hadde formidlet. Hundseid fortalte at da han ikke stolte helt på Wedel Jarlsberg, eller som han sa, ikke kjente ham, torde han heller ikke gå videre med saken. Hundseid hadde fått høre at Wedel Jarlsberg var av en slik natur, at han trodde alt skulle ordne seg. Saken hadde gått for langt da han fikk brevene, den muntlige prosedyren i Haag hadde begynt dagen før han mottok brevene, 21. november, så Hundseid følte at det var for sent. Hundseid påpekte at Esmarch måtte ha gått utover sitt mandat da Bernhoft i sitt skriv skrev at Esmarch hadde meddelt ”at den norske Regjering ikke kunde tenke sig noget Forlig i Grønlandssagen fra andet Grunlag end vor Anerkendelse fra dansk side af Norges suverænitet over begge de af det okkuperede Omraader”¹⁷⁸. Hundseid hadde også sett at antall havner i rapporten fra Esmarch heller ikke stemte med det som Bernhoft skrev i sitt brev, men han kunne ikke forklare hvor disse misforståelser kom fra¹⁷⁹. Man kan konkludere med at det å sende utenriksråden til Danmark ikke hadde vært en spesielt vellykket affære.

4.2.14 Wedel Jarlsberg trakk seg tilbake fra forlikforsøket

Wedel Jarlsberg trakk seg tilbake fra flere framstøt på å forhandle om forlik etter fadesen i København i november 1932, saken hadde blitt grundig avvist fra danskens side. I tillegg hadde han ikke lenger den norske statsminister og regjeringen i ryggen. I Norge ble saken grundig kjent i offentligheten, og da det var en sterk tro på at Norge ville vinne i Haag, ble Wedel Jarlsbergs forlikforsøk framstilt omtrent som et svik. Hundseid på sin side tok avstand fra hele saken, og han framstilte Wedel Jarlsbergs framferd som et privat initiativ.

¹⁷⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 5, Jarlsbergs arkiv, JH: A-1002, serie Ed/0002. Brev 17. november 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg

¹⁷⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 59

Et brev fra professor i historie og venstremannen Jacob Stenersen Worm-Müller¹⁸⁰ til Wedel Jarlsberg, beskrev noe av situasjonen i tiden etter november 1932. Worm-Müller, som var en fortrolig venn av Wedel Jarlsberg, var opprørt over den behandlingen deler av norsk presse, og statsminister Hundseid utsatte Wedel Jarlsberg for. Worm-Müller var rystet over hvor lite som kunne holdes hemmelig i Norge, men det verste var dog at Wedel Jarlsberg ble framstilt som en anmasende privatmann, som skulle ha påtvunget Hundseid et forlik med danskene. Han raste mot Hundseid, som i pressen framstilte Wedel Jarlsberg som en privatmann med et forlikstilbud Hundseid straks hadde avvist, og som ingen i regjeringen hadde fått høre, selv om utenriksministeren Braadland utmerket visste om det. Worm-Müller sa rett ut at Hundseid løy, at det var en skandale. Worm-Müller henviste også til Dagbladets redaktør Skavland, som uoffisielt hadde sagt at Hundseid var livredd Wedel Jarlsberg. Worm-Müller innså at Wedel Jarlsberg intet kunne gjøre før etter dommen, men han kunne jo ikke la dette stå uimotsagt¹⁸¹.

Som et mindre sidehopp i brevet fra Worm-Müller, nevnte han en liten, men ikke uinteressant sak, at han da nylig hadde snakket med tidligere statsråd Andersen-Rysst¹⁸² fra Ålesund. Andersen-Rysst hadde hørt om forlikstankene og hadde opplyst, at om fiskerne fra Ålesund bare hadde fått adgang til Vest-Grønland, hadde de vært vennlig stemt for forlik¹⁸³. Den samme Andersen-Rysst var medlem i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite, og var nok for et forlik. Han sa under Hundseids første forklaring at han, som representerte de faktiske og praktiske interesser på Grønland, som representant for Møre, synes at det var veldig mye å oppnå for norske fiskeriinteresser ved å inngå et forlik. Alternativet var å tape ved domstolen i Haag, og ikke oppnå noe. Andersen-Rysst mente at i Ålesund hadde man ikke mistet de praktiske interesser på Vest-Grønland av syne, som var de viktigste for dem. Det hadde imidlertid vært veldig vanskelig å gi noen råd, da han mente at det var regjeringen som burde ha tatt ledelsen der¹⁸⁴. Wedel Jarlsberg var tydeligvis ikke alene i å ønske forlik i Grønlandssaken, og argumentene var stort sett de samme, næringsinteresser først, gammel rett sist.

¹⁸⁰ Anders Kirkhusmo: https://nbl.snl.no/Jacob_S_Worm-Müller

¹⁸¹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 4. desember 1932 fra Worm-Müller til Wedel Jarlsberg.

¹⁸² Torgeir Anderssen-Rysst, politiker for partiet Venstre, og tidligere forsvarsminister i Mowinckels andre Regjering. Han representerte i denne saken her fiskeriinteressene fra Vestlandet og Ålesund, som utgjorde hovedtyngden av de der hadde næringsinteresser på Grønland.

¹⁸³ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 4. desember 1932 fra Worm-Müller til Wedel Jarlsberg.

¹⁸⁴ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 17 - 18

Det falt dom i saken i Haag 5. april 1933, hvor det ble fastslått at Danmark hadde suverenitet over hele Grønland. For Norge var dommen knusende, ikke et punkt fikk de medhold i. Det ble besluttet at saksomkostningene skulle deles mellom de to land, antakelig det eneste formildende punktet i dommen.

5. ETTERSPIILLET

5.1 Høringene i Stortinget

Alt før dommen i Haag var klar satte Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite i gang med å innhente forklaringer i saken. Det var i pressen stilt spørsmål ved statsminister Hundseids innblanding i Wedel Jarlsbergs forsøk på å komme fram til et forlik, og Stortinget ønsket å få klarhet i hvilken rolle Hundseid og regjeringen hadde hatt.

Forklaringene ble gjort i tre runder, den første forklaring var i Stortingets utenriks- og kontrollkomite, de to andre foregikk i Stortinget. Første forklaring kom fra statsminister Hundseid, som stilte 30 januar 1933¹⁸⁵. Den andre forklaringen foregikk i Stortinget 16. mai 1933¹⁸⁶, hvor Wedel Jarlsberg stilte. Den siste forklaring var igjen Hundseid, da forhenværende statsminister, som etter ønske, forklarte seg nok engang for Stortinget 22 mai 1933¹⁸⁷

Hele saken ble gjennomgått i flere publikasjoner til Stortinget, hvorav kan nevnes Utenriksdepartementets stortingsmeddelelse nr. 28¹⁸⁸, som i tillegg til norsk oversettelse av dommen i Haag også trykket noen brev. Saken ble til slutt oppsummert i en innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen¹⁸⁹, hvor blant annet forklaringene til Wedel Jarlsberg og Hundseid var en del av dokumentasjonen.

Et av kjernespørsmålene som ble stilt i Stortinget i saken, hadde vært om det hadde foregått forhandlinger mellom den norske regjeringen via Wedel Jarlsberg og Danmark. Det andre spørsmålet undersøkelsene forsøkte å få klarhet i, var hvilken rolle Wedel Jarlsberg hadde hatt i saken. Her ble Hundseids erklæringer i brev 31. august og 21. september 1932 et vesentlig punkt, for å belyse hvilken status de egentlig hadde. Wedel Jarlsberg hadde tolket de som fullmakt på vegne av regjeringen, mens Hundseid hadde ment at de var personlige erklæringer på vegne av ham selv statsministeren.

¹⁸⁵ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 3–19

¹⁸⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 21–44

¹⁸⁷ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 45–60

¹⁸⁸ St. med. nr. 28 *Om Grønlandssaken*, 1933

¹⁸⁹ Innst. S. nr. 166 – 1933 *Innstilling fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite angående Grønlandssaken*.

Det var stor forskjell på måten Hundseid og Wedel Jarlsberg opptrådte i sine forklaringer. Til Hundseid første forklaring for Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite 30. januar 1933 stilte han ganske uforberedt, han hadde ikke tatt med noen dokumenter og husket dårlig datoer og rekkefølge på hendelsene. Han sa innledningsvis at han ikke hadde med notater, og at det kunne hende at kronologien ikke stemte helt, men at han håpet å få hjelp av en av komiteens medlemmer som kjente saken¹⁹⁰. Wedel Jarlsbergs forklaring 16. mai 1933 derimot, var preget av streng orden i dokumenter, tidspunkter og referater av de forskjellige brev, samtaler og så videre. Wedel Jarlsberg framla alt han mente kunne dokumentere at han riktignok henvendte seg til danskene som en privatperson, men at han hadde et mandat fra Hundseid og regjeringen i ryggen. Hundseid ba deretter selv om å få møte og forklare seg enda en gang, denne gangen for Stortinget 22 mai 1933. Hundseid var ikke lengre statsminister, og kunne nok tale mere fritt. I tillegg skjønnte han vel at etter Wedel Jarlsbergs forklaring, måtte han forsøke å forsvare seg imot det som kan sies å likne på et karakterdrap av hans person fra Wedel Jarlsberg. Hundseid ble, om ikke direkte beskyldt for å lyve i sin første forklaring, så indirekte ved at Jarlsberg hadde framlagt dokumentasjon på Hundseids erklæringer på vegne av regjeringen. Hundseid andre forklaring var langt mer strukturert og nøyaktig, men han framholdt fortsatt at han oppfattet erklæringene fra ham som på vegne av seg selv, og ikke regjeringen. I tillegg holdt han på at han oppfattet Wedel Jarlsberg som en privatperson med et sterkt engasjement.

5.2 Hundseids forklaringer om Wedel Jarlsbergs rolle og erklæringene av 31 august og 21 september 1932 som Hundseid sendte til Wedel Jarlsberg

Hundseid forklarte i sin første forklaring, at det i Stortinget hadde blitt stilt spørsmål om det hadde foregått forhandlinger mellom regjeringen via Wedel Jarlsberg og Danmark., Hundseid hadde svart at det ikke hadde foregått forhandlinger startet av regjeringen, men at Hundseid privat, via Wedel Jarlsberg, hadde hatt en del underhandlinger med Danmark om forlik i Grønlandssaken. Hundseid hadde da også ringt til komiteens formann Hambro og sagt at han var villig å komme og forklare seg¹⁹¹.

¹⁹⁰ Det nevnes ikke noe navn på dette komiteemedlem, men det kan tenkes at han siktet til tidligere statsminister Lykke, som jo hadde litt å gjøre med saken.

¹⁹¹ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 3. Carl Joacim Hambro (komiteformann 1925–1945) fra partiet høyre

I Hundseids forklaringer hadde han gjort et poeng av at Wedel Jarlsberg skulle opptre som privatmann, ikke på vegne av regjeringen, men han sa også at han fikk følelsen av at Wedel Jarlsberg var interessert i å løse dette på egen hånd¹⁹². Han sa videre at det også var hans inntrykk, en følelse sa han, at Wedel Jarlsberg ikke la så stor iver i at engelskmennene skulle agere som initiativtakere for en samtale mellom Danmark og Norge. I det hele tatt virket det som at Hundseid brukte en del krefter på å diskreditere Wedel Jarlsberg. Hundseid hadde utad til pressen fortalt at Wedel Jarlsberg på egen hånd hadde syslet med forliksplaner, og at Hundseid straks hadde avvist disse planene¹⁹³. Han benyttet seg nå av muligheten til å underbygge dette standpunktet. Wedel Jarlsberg var åpen i sin forklaring, at han som interessert privatmann skulle undersøke i både Danmark og England, hvordan danskene stilte seg til å snakke om et forlik, og om britene kunne være mellommenn. Da danskene hadde sagt seg villige til å snakke med Wedel Jarlsberg, hadde han som skritt to bedt om en skriftlig erklæring som viste at han hadde et oppdrag fra statsministeren og hvilke betingelser den norske regjering stilte¹⁹⁴. Wedel Jarlsberg fikk dette skriftlig, datert 31. august 1932, hvor Hundseid i margin hadde både skrevet og underskrevet, at han tok ansvaret for at regjeringen ville gå til forlik på de punktene brevet skisserte¹⁹⁵. Wedel Jarlsberg sa også i forklaringen sin at ”Nå hadde jeg altså Regjeringens fullt formelle fullmakt til fortsatte forhandlinger..”¹⁹⁶ For Wedel Jarlsberg var det ikke tvil om at han opererte på vegne av statsminister og regjering. Hundseid nevnte ikke denne fullmakten med et ord i sin første forklaring. I sin andre forklaring sa Hundseid om brevet 31. august, at det kun var ment for Wedel Jarlsberg alene og ikke som en forhandlingsgaranti i Danmark. Hundseid sa at han oppfattet det slik at Wedel Jarlsberg skulle opptre som privatmann, ikke på vegne av regjeringen, men på vegne av Hundseid alene, og at de måtte ha levd i hver sin ”forestillingsgate”¹⁹⁷. Som et bevis på at Hundseid mente at Wedel Jarlsberg opptrådte som privatperson henviste Hundseid til brev fra Wedel Jarlsberg datert 29. august 1932, hvor Wedel Jarlsberg skrev at ”Jeg tillå at jeg intet oppdrag hadde, men at

¹⁹² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 4

¹⁹³ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 4. desember 1932 fra Worm-Müller til Wedel Jarlsberg. Uvisst hvilke aviser han refererer til

¹⁹⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 26, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 30. august 1932 fra Wedel Jarlsberg til Sunde

¹⁹⁵ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 26, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 31. august 1932 fra Sunde til Wedel Jarlsberg med påtegning av Hundseid. Se også vedlegg I.

¹⁹⁶ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 26.

¹⁹⁷ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 49

det var mig selv som, da direktøren hadde gitt mig anledning til å treffe ham, syntes at jeg ganske personlig måtte tale med ham for at se, om det skulde være mulig ennu på dette sene tidspunkt å skaffe et forlik mellom de to gamle broderfolk, samt at jeg anså vår samtale som fult konfidentiell mellom to gamle venner”¹⁹⁸. Wedel Jarlsbergs referanse i brevet var fra det aller første møtet, hvor kun følere var lagt ut. Det må sies å ha vært høyst forvirrende at Hundseid hadde sendt brev med forhandlingsbetingelser og en garanti på vegne av regjeringen, og samtidig hevdet at det kun var han som sto bak Wedel Jarlsberg.

For garanti nummer 2, sendt 21. september 1932 til Wedel Jarlsberg, skrev Hundseid at ”Utgangspunktet må være at jeg stiller mig ansvarlig for at Regjeringen (og jeg er også sikker på at Stortinget) vil forlik på grunnlag av de 4 punkter”¹⁹⁹. Wedel Jarlsberg oppfattet nok engang at han fikk fornyet tillit, og holdt fram med de samtalene han mente å ha sin norske regjering i ryggen på. Hundseid nevnte heller ikke dette brevet i sin første forklaring, og i sin andre gjentok han omtrent som ved det første, at det var han alene som sto bak, ikke regjeringen. Hva angikk de fire punktene til forhandling mente Hundseid, at han kun hadde tatt ansvaret for at regjeringen ville gå til forlik på punktene hvis de kom som tilbud fra danskene på en eller annen måte, og hvis de kunne møtes til virkelige forhandlinger. Hundseid uttrykte dermed at Wedel Jarlsberg ikke drev med ekte forhandlinger, enda han i brevets form hadde gitt uttrykk for det overfor Wedel Jarlsberg.

For danskenes del var det tydelig at de mente at det sto andre bak Wedel Jarlsbergs henvendelse om forlik, som det ble sagt²⁰⁰, og at dette var den norske regjering. Det er da også i etterkant vanskelig å tro at den danske statsminister og utenriksminister ville ha behandlet henvendelsen så seriøst, og tatt det opp i utenrikskomiteen om ikke de hadde trodd at Wedel Jarlsbergs henvendelser var reelle. For deler av den norske regjering derimot, kom nok forliksforhandlingene bakpå dem. Hundseid hadde innviet utenriksminister Braadland og noen flere, men ikke tatt det opp i en samlet regjering før

¹⁹⁸ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 49 og JH: A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssak. Brev 29 august 1932 fra Wedel Jarlsberg til Hundseid. Hundseid nevner ikke brevet dagen etter der Wedel Jarlsberg skriver at ”..Statsministeren uagtet hvad jeg anførte i mit brev av den 29de anser sig at kunne ta ansvaret for at fortsætte arbeidet...”

¹⁹⁹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 29, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 21 september 1932 fra Hundseid til Wedel Jarlsberg

²⁰⁰ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 38, Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 17. november 1932 fra Bernhoft til Wedel Jarlsberg

etter saken ble kjent for Grønlandsdelegasjonen og pressen i oktober 1932. I sin første forklaring uttrykte Hundseid at han hadde forelagt saken for 4 av regjeringens medlemmer, i den andre var han mer presis og sa tydelig at det først var kvelden d. 12. oktober 1932 at noen i regjeringen ble orientert. Det framkom ikke entydig i forklaringene til Hundseid hva den egentlige grunnen til hvorfor han ikke innviet alle i regjeringen om planene hans med Wedel Jarlsberg var, men han visste nok at han ikke hadde full støtte. Selv sa han at det var på grunn Wedel Jarlsbergs strenge instruksjon om taushet som var årsaken²⁰¹. Hundseid forklarte også at ”Jeg holdt med vilje regjeringen mest mulig utenfor dette, fordi jeg syntes at man på den måte stod friest, og jeg vilde nødige blande regjeringen op i dette før vi var kommet lenger”²⁰². Grunnen til at Hundseid mente at han følte at han sto friere i sin statsministerrolle var, at han ikke hadde vært med til å forme regjeringens linje i Grønlandsspørsmålet, kun overtatt den da Kolstad døde. Enda mer viktig var det nok at Hundseid var redd at medlemmene i Grønlandsdelegasjonen skulle få høre om planene og derved stoppe forhandlingene. Hundseid hadde antakeligvis rett i dette, og han sa det også selv, at han var redd at delegasjonen skulle få vite om saken, da de ”er nu engang noget ensidige innstillet når det gjelder denne sak, at den er litt vanskelig å ha med å gjøre”²⁰³.

5.3 Konklusjonen fra Stortingets konstitusjons- og utenrikskomite

For Stortingets konstitusjons- og utenrikskomite måtte forklaringene til først Hundseid, og dernest forklaringen til Wedel Jarlsberg ha fortonet seg som ganske sprikende, i hvert fall hva gjaldt løfter og betingelser. Det var tydelig at Hundseid ble tatt på sengen av Wedel Jarlsbergs forklaring. Han mente ikke at Wedel Jarlsberg kunne lese opp brev fra ham, som han hadde oppfattet som både fortrolige og private, mens det for Wedel Jarlsberg var hans bevis på at han ikke hadde operert alene og uten noen i ryggen fra norsk side. Dessuten var det uaktuelt å lyve for Stortinget og holde informasjon skjult, han var jo under ed som han tydelig hadde gjort Hundseid oppmerksom på. Hva angikk brevet datert 21. september gjorde Wedel Jarlsberg det klart at, ”Hvis ikke jeg hadde vist det til den danske regjering, så kunde jeg overhodet ikke ha noget mandat til å gjøre nogen ting”²⁰⁴.

²⁰¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 4 og 54

²⁰² Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 8

²⁰³ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 8

²⁰⁴ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 43

Utenriks- og konstitusjonskomiteen framhevet at utenrikskomiteen burde ha vært orientert helt fra starten av. Formannen i komiteen, Hambro²⁰⁵, mente klart at Grønlandsdelegasjonen sto bak den misvisende aksjonen i pressen mot forlikstanken, hvor det framgikk at Danmark var i gang med lurerier, og at Wedel Jarlsberg hadde ført forhandlinger²⁰⁶. Komitemedlem Mowinckel²⁰⁷ uttrykte, ikke overraskende, at det var veldig trist at forsøkene på forlik ikke vant fram. Han framhevet at det var ille at Grønlandsdelegasjonen kunne komme med ultimatum om å trekke seg, hvis ikke Wedel Jarlsberg, som var sendt av statsminister og utenriksminister til København, straks reiste. Mowinckel synes det var ekstra graverende, at man da etterpå sendte utenriksråden Esmarch ned til Danmark, og det enda man først hadde vært enige om at de to utenriksministre skulle møtes. Hva Mowinckel syntes var enda verre, var at plutselig hadde Esmarch med seg et helt nytt forlangende, som ikke hadde vært nevnt før, om anerkjennelse av suverenitet. Mowinckel synes ikke det var noe rart at danskene ble både overrasket og ikke minst var avvisende. Komitemedlem Nygaardsvold²⁰⁸ fra Arbeiderpartiet ga uttrykk for at det var leit at forhandlingene så plutselig ble avbrutt, og skapte en slik panikk at ikke utenrikskomiteen ble sammenkalt, statsministeren hadde nok da kunne stått sterkere. Nygaardsvold påpekte at saken nok uansett hadde blitt kjent for offentligheten, da det var behandlet av den danske statsminister, utenriksminister og i Rigsdagens utvalg opptil flere ganger. Han sa at statsminister Hundseid kunne vist litt mer autoritet og manet til ro, så de rette instanser kunne vært innkalt. Hundseid hadde under sine forklaringer replisert Nygaardsvold med at han og Wedel Jarlsberg hadde vært enige om taushet i denne saken, at han ikke engang måtte fortelle noe til Kongen²⁰⁹. I tillegg sa Hundseid at han ikke kjente Wedel og hadde fra flere hold fått høre at Wedel Jarlsberg var altfor optimistisk av natur. Da rapporten fra Esmarch kom var Hundseid ikke sikker på at de hadde noe å forhandle om, og turde ikke å innkalle utenrikskomiteen, han hadde da ikke mottatt brevet fra Wedel med Bernhofts følgeskriv som bekreftet forhandlingsgrunnlaget²¹⁰.

²⁰⁵ Carl Joacim Hambro (komiteformann 1925 – 1945) fra partiet Høyre.

²⁰⁶ Dokument nr. 9 (1933) "Forklaringer i Grønlandssaken" s. 12. Aviser som nevnes er: Dagbladet, Nationen, Sjøfartstidene og Den 17. Mai, dato er ikke fastslått, men det antas å være 11/12 oktober 1932

²⁰⁷ Johan Ludwig Mowinckel, fra partiet Venstre, statsminister i flere perioder.

²⁰⁸ Johan Nygaardsvold, fra Arbeiderpartiet og statsminister 1935 - 1945

²⁰⁹ Dette var jo ikke sant, Kongen var orientert hele veien av både Hundseid og Wedel Jarlsberg

²¹⁰ Bernhofts brev er datert 17/11, der bekrefter forhandlingspunktene av brev fra Wedel Jarlsberg 14/10

Med tanke på bemerkninger som falt fra komiteemedlemmene allerede under daværende statsminister Hundseids forklaring januar 1933, kunne det ikke komme bak på noen, at komiteens konklusjon nok ikke ville slå ut i rosende ordelag for Hundseid. I innstillingen fra Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite til Stortinget²¹¹, som ble behandlet 3. eller 4. juli 1933, ga de en knusende kritikk av den daværende statsminister Hundseid og hans regjering.

Komiteen beklaget at ikke statsminister Hundseid hadde visst større tillit til sine regjeringsmedlemmer. Samtidig var komiteen klar over at samholdet i regjeringen var tynt, og at holdningen i Grønlandssaken var sterkt ”divergerende” som de skrev. De viste til at utenriksministeren Braadland ikke hadde orientert Hundseid om Wedel Jarlsbergs første kontakt med Kolstad, og omvendt, at Hundseid ikke hadde fortalt utenriksministeren om hans møte med samme. Komiteen beklaget at ikke statsministeren hadde vilje og myndighet nok til å ta ledelsen og ansvaret. Komiteen mente at dette var på grunn av statsministerens manglende erfaring i utenrikssaker, og at Hundseid hadde følt at hans utenriksminister ikke var skikket til oppgavene han heller. Komiteen kritiserte statsministeren for ikke å ha orientert regjeringen straks Wedel Jarlsberg hadde meddelt at det var et forliksgrunnlag, og at han heller ikke hadde kalt inn utenrikskomiteen slik danskene hadde gjort. Komiteen mente at det fra norsk side ble forspilt en sjanse for en ordning mellom Danmark og Norge, som ville ha gitt en stor del av den norske kystbefolkning utmerkede vilkår. Komiteen sa det var direkte klossete, og for Wedel Jarlsberg veldig sårende, at man valgte å sende utenriksråd Esmarch, de mente her at utenriksminister Braadland burde ha grepet inn. At heller ikke utenrikskomiteen da ble orientert oppfattet de som ”helt ufattelig”.²¹²

I tillegg ble Grønlandsdelegasjonen og Ishavsrådet²¹³ sterkt kritisert. Både Grønlandsdelagsjonen og Isahavsrådet ble kritisert for å ha gått bak ryggen på regjering og Storting. Begge lederne av disse, Hoel og Smedal ble betegnet som konstitusjonelt uansvarlige menn, som førte allmenheten bak lyset ved hjelp av iherdige kampanjer og

²¹¹ Innst. S. nr. 166 *Angående Grønlandssaken*. Innstilling fra den utvidede konstitusjon- og utenrikskomite, 27. juni 1933

²¹² Innst. S. nr 166 – 1933 ”... angående Grønlandssaken”, s. 70 - 72

²¹³ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973, s. 139–144. Ishavsrådet ble opprettet 1930 av stortinget med Gustav Smedal som leder. Skulle være rådgivende organ innen arktiske forhold, for spesielt Handelsdepartement og Utenriksdepartement. De skulle svare på spørsmål de fikk forelagt. Rådet var langt mer aktivt og svarte uoppfordret på saker og spørsmål de mente var viktige

agitasjon i pressen. I tillegg fikk regjeringen kritikk for at de ikke grep inn og hadde latt Grønlandsdelegasjonen holde advokat Sunde vekk fra saken i Haag. Delegasjonen hadde ikke tillitt til Sunde, siden de mente han hadde for tette bånd til Wedel Jarlsberg²¹⁴.

Komiteen påpekte, at hva man opplevde i denne saken ikke måtte finne sted i framtiden, hvor viktige avgjørelser ble tatt ut av hendene fra ansvarlige myndigheters hånd, og at det ble handlet bak Stortingets rygg. Komiteen skrev at det aldri måtte gjenta seg at en regjering, og i alle fall ikke en uten flertall, forsøkte seg på utenrikspolitikk uten Stortingets bifall.

Stortingets utenriks- og konstitusjonskomites innstilling til Stortinget lød som følgende: ”Stortinget beklager at regjeringen efterat Stortinget blev opløst i 1931 brøt med den linje i Grønlandspolitikken som det hittil hadde vært enighet om mellem statsmaktene, og at ved de litet forberedte og utilstrekkelig overveiede skritt som derefter blev foretatt uten Stortingets medvirkning norske muligheter blev forspilt”.

Det skal sies at for Hundseid hadde det nok ikke akkurat styrket hans sak, at formannen i komiteen og stortingspresident, Hambro, samt komitemedlem, statsminister og våpendrager med Wedel Jarlsberg, Mowinckel, begge satt ved roret da både forklaringer og innstilling ble avgitt. Begge var imot okkupasjon, og for forhandlinger, men i tillegg var de ikke spesielt vennligstilte overfor selve personen Hundseid.

²¹⁴ Innst. S. nr. 166 – 1933 ”... angående Grønlandssaken”, s. 70–72 og Polarhistorie, N. Einar-Arne Drivenes, *Vitenskapene*, 2004b, s. 244

6. GRØNLANDSSAKEN – AVSLUTNING

Kunne saken fått et annet utfall, kunne man fått til et forlik? Det er selvsagt ikke mulig å konkludere med en kontrafaktisk slutning, ettersom/dersom, men det er flere momenter som peker seg ut som heller ”fatale”, eller kanskje forklarende, slik at et forlik i striden mellom Danmark og Grønland ikke lot seg løse utenom domstolen i Haag. Noen momenter er også verd å trekke fram, da de belyser holdningene til spesielt personene Wedel Jarlsberg og Hundseid.

6.1 Svak regjering

Bondepartiregjeringen, først ved Kolstad og senere ved Hundseid var meget svakt fundert med 25 av 150 stortingsplasser²¹⁵. Ingen ønsket at Arbeiderpartiet skulle ha regjeringsmakt, samtidig ønsket ingen av de andre partiene å danne regjering. Økonomisk krise og bitre innenriksstridigheter preget tiden. En okkupasjon av Grønland passet ikke akkurat inn i planene til regjeringen. Det var dog ikke Grønlandssaken, men økonomiske innstramninger som felte regjeringen 3. mars 1933²¹⁶. De var avhengige av velvilje blant både Storting, folket og ikke minst pressen. Det kan se ut som, hvilket også Ida Blom er inne på, at regjeringen i stor grad lot seg påvirke av opinionen, og av lobbyister²¹⁷.

Som innstillingen fra Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite viste, så var tilliten innad i regjeringen tydeligvis ikke av den beste, meningene om Grønlandssaken var delte. Hundseid forsvarte seg med at han tenkte at han sto friere i Grønlandssaken, da han ikke selv hadde vært med på å danne den. Saken var nok hellere den, at han visste at det ikke var flertall for forlik og at noen av medlemmene sto nærmere Grønlandsdelegasjonen enn han i saken. Ida Blom har også vist at rent følelsesmessig, sto mange i Bondepartiet for å hevde en nasjonal linje i både innenriks- og utenrikspolitikk. Derfra var det ikke så langt til også å hevde Norges historiske rett og stå for en okkupasjon, så det var nok all grunn til at Hundseid gikk stille i dørene. Regjering lot seg nok forlede i høy grad av de sakkyndige i saken, som også samtidig

²¹⁵ https://nbl.snl.no/Peder_Kolstad og https://nbl.snl.no/Jens_Hundseid

²¹⁶ <https://www.Regjeringen.no/Regjeringsliste-1905-1945/jens-hundseids-Regjering-1932-1933>

²¹⁷ Blom, Ida, 1973 *Kampen om Eirik Raudes land: presspolitikk i grønlandsspørsmålet 1921 – 1931, 1973*, Gyldendal

var de samme personene som sto bak okkupasjonslinjen, og ledet de forskjellige pressgrupper²¹⁸

6.2 Statsministeren Jens Hundseid

6.2.1 Forholdet til regjeringen

Som nevnt over, var statsminister Jens Hundseid kommet inn i en regjering han ikke hadde vært med på å danne. Om saken ville ha fått et annet utfall om han hadde vært med fra starten er jo uvisst, men sammensettingen av regjeringsmedlemmer ville kanskje ha vært annerledes. Blant annet var han i åpen strid med forsvarsministeren Vidkun Quisling²¹⁹, hvor Hundseid framsto som den løsningsorienterte og pragmatiske, mens Quisling var uforsonlig i tonen, og da spesielt mot Arbeiderpartiet. Hundseid var nok klar over motsetningene innad i regjeringen, og han sa også at han ble nødt til å legge forliksforhandlingene i Grønlandssaken fram på et uheldig tidspunkt. Hundseid mente selv, at om de hadde kommet til det punkt hvor de to lands utenriksministre hadde kunne møtes i Oslo, så hadde resultatet blitt annerledes.

6.2.2 Motivene for ønsket om forlik

Det virket som at Hundseid virkelig ønsket et forlik, han sa og selv at det skulle hjelpe til med å minske motsetningene mellom personer og partier, men han klarte ikke å omsette ønskene i handling. Hundseid sa at han hadde flere motiver for å forsøke å få til et forlik med Danmark. Det ene var av ren politisk art, nemlig å rydde av veien et politisk problem, så man kunne konsentrere seg om de innenrikspolitiske saker man i all overmål hadde å stri med. Hundseid innså også selv at dette ikke lot seg løse, og spesielt ikke da pressen fikk høre om forliksarbeidet. Det andre motivet var en sterk indre drivkraft til å få løst denne saken til Norges beste, som han selv sa under sine forklaringer for stortinget. Hundseid kan meget vel ha tenkt slik, han innvidde ikke så mange i regjeringen i saken. Han ga selv disse skriftlige erklæringene som ga Wedel Jarlsberg fullmakt til å forhandle med den danske regjeringen. Hundseid ga ikke bare skriftlig fullmakt på vegne av statsministeren, han uttalte seg også på vegne av den norske regjering, som han altså ikke hadde konferert fullt ut med.

²¹⁸ Blom, Ida, *Kampen om Eirik Raudes land*, 1973. Personene Hoel og Smedal er nok de fremste i pressgruppene.

²¹⁹ Skodvin, Magne https://snl.no/Vidkun_Quisling, 2017 (sist oppdatert)

6.2.3 Hundseids forhold til Wedel Jarlsberg

Hundseids forhold til Wedel Jarlsberg må også sies å ha vært noe spesielt. Som en grunnleggende første forutsetning for samarbeid må man ha tillitt til hverandre, det er jo åpenbart i muntlige, og her også hemmelige, forhandlinger. For det andre må man ha en god samarbeidsform, kjemi mellom mennesker som det også blir kalt. Det kan synes som Hundseid hadde noen forbehold i sitt samarbeid og tillitsforhold til Wedel Jarlsberg. At Hundseid ønsker å forklare seg to ganger overfor Stortinget viser at han ikke i første runde var hverken ærlig om rollen til Wedel Jarlsberg, og i tillegg tillå mannen en del attributter som nok ikke var de mest tillitsvekkende i et samarbeidsforhold.

Hvorvidt direkte Hundseid løy under sin første forklaring til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite er jo noe uklart, han sa selv at han ikke helt husker datoer, ikke hadde notater og hadde lånt ut diverse brev og dokumenter. I denne første forklaringen ga Hundseid tydelig uttrykk for at Wedel Jarlsberg opererte som privatperson og han nevnte ikke noe om noen fullmakt. Punktet om fullmakt kom først opp under Wedel Jarlsbergs forklaring, og da ble Hundseid opprørt og mente at brev mellom ham og Wedel Jarlsberg var fortrolige. Wedel Jarlsberg tilbakeviste selvsagt dette ved å si han var under ed overfor det norske Storting. Hundseid hadde nok innsett at hans posisjon var noe utsatt, så det lønte seg at han diskrediterte Wedel Jarlsberg som ambisiøs og egenrådig, og framstilte det som at Wedel Jarlsberg selv ville ordne opp. Hundseid hadde ikke så stort handlingsrom som han hadde gitt inntrykk av overfor Wedel Jarlsberg, både han og resten av regjeringen hadde nok blitt påvirket av lekkasjen til pressen, og framstillingene av saken derfra.

Hundseid turte ikke stå på forlikstanken og resten av regjeringen var ikke så positive innstilt som han nok hadde håpet. Hundseid var en meget presset mann på andre politiske fronter²²⁰ på det tidspunktet forlikssamtalene gikk inn i en kritisk fase, det er selvsagt spekulativt, men det kan ha påvirket vurderingene til Hundseid. Han skrev selv i et brev til Wedel Jarlsberg ved et par anledninger at han var presset og følte bakken under ham sviktet. Det ble i etterkant av Grønlandssaken spekulert i om Hundseid kanskje var litt engstelig for selve personen Wedel Jarlsberg, Worm-Müller skrev også i

²²⁰ Økonomiske politikk, som til slutt felte Regjeringen Hundseid

tidligere omtalte brev til Wedel Jarlsberg at redaktør Skavland fra Dagbladet hadde sagt at Hundseid var ”livende ræd Dem”²²¹. Hundseid framholdt i sine forklaringer at han ikke kjente Wedel Jarlsberg fra før, men at han etterhvert fikk en følelse av at han selv ville ordne opp i saken. Samtidig sa han også at han hadde hørt at Wedel Jarlsberg var altfor optimistisk, og at det var vanskelig å stole på ham. Slike tanker er ikke et godt utgangspunkt for samarbeid. Det er ellers pussig at tonen i brev fra Hundseid til Wedel Jarlsberg var veldig rosende og uttrykte takknemlighet. Hadde Hundseid ikke vært så begeistret for Wedel Jarlsberg skulle man kanskje tro at tonen hadde vært mer formell. Hundseid var nok i den vanskelig posisjon å stå imellom Kongen på den ene siden og Wedel Jarlsberg på den andre, begge store personligheter²²².

Det var nok en manglende forståelse fra politikeren Hundseid til helt å gripe hva Wedel Jarlsbergs metode via diplomati egentlig var, det var nok her den største forskjellen mellom politikeren og diplomaten lå. Stortingets konstitusjons- og utenrikskomite framhevet også Hundseids manglende erfaring i utenrikspolitikk i etterkant, Hundseid klarte ikke å forstå framgangsmåten, når det skulle være hemmelig og når det skulle løftes opp på et mer formelt nivå.

Som tidligere skrevet fikk Hundseid en irettesettelse av Stortinget i etterkant av Grønlandssaken, for å ha operert på egenhånd via Wedel Jarlsberg, og for å ha unnlatt å informere regjeringen og Stortingets konstitusjons- og utenrikskomite. Komiteen for utenriks- og konstitusjonssaker mente i ettertid at Hundseid hadde manglende ryggrad, ikke hadde autoritet nok til å stå imot press fra Grønlandsdelegasjonen, og holde regjeringen samlet²²³.

²²¹ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 4. desember 1932 fra professor Worm-Müller.

²²² Anekdoten vil at Kong Haakon engang hadde sagt da han kom til Paris, at det var godt ikke Wedel var der, det var jo kun plass til en konge i byen...

²²³ Innst. S. nr 166 – 1933 ”... angående Grønlandssaken”, s. 70 - 72

6.3 Diplomaten Wedel Jarlsberg

6.3.1 Personen Wedel Jarlsberg

Er selve personligheten til Wedel Jarlsberg en faktor i forsøket på å oppnå forlik i Grønlandssaken? Personen Wedel Jarlsberg opererte med en stor arbeidskapasitet og fikk gjort veldig mye på den korte tiden han var involvert i Grønlandssaken. For det første var Wedel Jarlsberg en effektiv diplomat, og samtidig veldig informativ når man ser på mengden av brev han sendte av gårde i en evig strøm retning Oslo. I tillegg må man huske at Wedel Jarlsberg benyttet transport og kommunikasjon, som ikke var ikke så raske som det vi benytter i dag, han skulle reise med tog og båt, sende telegrammer, telefonere og skrive brev, alt over flere lands kommunikasjonsnett. Når man i tillegg ser, at den pensjonerte diplomaten Wedel Jarlsberg, som i 1932 ble 77 år gammel, la for dagen stor hast og intensitet, kan man kan misunne hans arbeidskapasitet.

Som person var Wedel Jarlsberg antakeligvis i sin samtid, i Norge, sett på som litt av en pompøs figur. Han hadde en framtoning som framviste stor selvtillit og kunne nok med sine taleevner mane enhver uerfaren person i bakken. Man ser i hans brev at han er veldig skrivefør, og hadde sterkt engasjement for sine meninger. Han reflekterte vel og argumenterte nok enda bedre for sine synspunkter. I tillegg var han ikke redd for å purre på svar, det framgår tydelig av mengden brev han sendte til både statsminister Hundseid og advokat Sunde.

6.3.2 Wedel Jarlsbergs metode

Som tidligere vist i oppgaven var Wedel Jarlsberg veldig tydelig på hvordan han skulle gå fram i forsøket på å få til et forlik i Grønlandssaken, hans metode som han skrev til Hundseid. Metoden var hurtighet og hemmelighold, og for Wedel Jarlsberg var det essensielt at ikke pressen, motstandere av forlik, eller allmenheten fikk høre noe om saken. Det ville ellers gå politikk i saken mente han, med evigvarende forhandlinger og møter som et resultat.

Framgangsmåten var å benytte seg av det nettverk han hadde opparbeidet seg i sine yrkesaktive år, samt alle de bekjentskaper han hadde ved hjelp av sitt familienavn. Wedel Jarlsberg hadde ingen problemer med å henvende seg til de han kjente som

privatperson for å snakke om saken i all fortrolighet. Diplomati var slik da, og sikkert også nå, uformelle samtaler og følere for å finne ut hvordan den andre siden stiller seg.

Det som nok var et springende punkt i forsøket for forlik, var skrittet etter at Wedel Jarlsberg hadde avklart at danskene var villige til samtaler. Wedel Jarlsberg hadde oppfattet det slik at han skulle avklare de punktene som forhandlingene var utgangspunktet for, og deretter føre partene sammen til videre samtaler. Hundseid oppfattet det slik at punktene det skulle forhandles om var ufravikelige. For Wedel Jarlsberg fungerte ikke diplomati og forhandlinger slik, de var utgangspunktet for samtaler, man kunne ikke stille ultimatum mente han.

Wedel Jarlsberg la ikke noe skjul på denne metoden han benyttet, han underrettet Hundseid ofte om dette, og trodde vel at Hundseid var fortrolig med framgangsmåten. Det virker dog ikke som at Hundseid var innforstått med neste skritt i saken, nemlig å løfte saken et nivå opp ved hjelp av både fullmakter som viste seriositeten, og dernest videre behandling i regjeringen og ikke minst Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite.

6.3.3 Wedel Jarlsbergs forhold til Hundseid

Wedel Jarlsberg kjente ikke Hundseid før han tok kontakt med ham 20 august 1932. Hans kontakt var som tidligere vist, formidlet gjennom tidligere statsminister Mowinckel, som også var en god venn av Wedel Jarlsberg.

I brev fra Wedel Jarlsberg til Hundseid er han mer formell i tonen enn den andre veien. Wedel Jarlsberg holdt saken i fokus og skrev mye om hva Norge og det norske folk kunne oppnå ved forlik, og hvor skadelig det vil være om de tapte i Haag. Han var ikke blek for å purre Hundseid på respons og svar, og sto absolutt ikke av veien for å kritisere både Hundseid og regjeringen for unnfalighet og sendrektighet etterhvert som saken skred fram, og stoppet opp. Wedel Jarlsberg presset på slik han fikk de skriftlige fullmakter han trengte av 31. august og 21. september 1932, men hvorvidt det var fordi Wedel Jarlsberg så på saken som at han selv skulle ordne opp i saken er noe uvisst.

Wedel Jarlsberg var nok ikke så imponert over Hundseids holdninger, han skrev til Mowinckel at Hundseids svar var ynkelige på responsen om å sammenkalle utenrikskomiteen²²⁴. Hundseid var kjent som en god taler, men i samtaler med Wedel Jarlsberg kan det se ut som at det var Wedel Jarlsberg som la premissene. Wedel Jarlsberg skrev ikke noen steder at han ikke hadde så mye tilovers for Hundseid, bortsett fra i brevet til Mowinckel. I brev til Kongen 14.oktober 1932 skrev han i konseptet, at statsministeren og utenriksministeren hadde mangelfull forståelse av utenrikspolitikk og ”... men farlig kan det lett være at saa megen uforstand og absolutt uvitenhet om en regjerings plikter til at lede landets styrelse tror sig aa kunne paata sig regjeringsvanskelige hverv”²²⁵. Denne passasjen i brevet strøk Wedel Jarlsberg over slik det ikke kom med i brevet til Kongen, men det viste nok hva han egentlig mente, om både den ene og den andre i regjeringen. Det sømmet seg jo ikke for en diplomat å skrive sånt til Kongen, så når han besinnet seg forsvant det ut av det endelige brevet, akkurat slik en del andre kapitler i samme brev gjorde. I forklaringene for Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite framgikk det jo tydelig hva han mente om spesielt Hundseid framgangsmåte, men det uten å si noe direkte nedsettende om Hundseid, det holdt å legge fram brev etter brev som miskrediterte Hundseid tidligere forklaring til samme komite, ikke en dårlig forestilling kan man si.

6.3.4 Wedel Jarlsbergs nettverk - opererte han på vegne av andre?

I Wedel Jarlsbergs forklaringer for Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite framstilte han det slik at han på eget initiativ tok kontakt med både Grønlandsdelegasjonen, dette for å takke for en publikasjon de hadde sendt ham, og deretter med statsminister Hundseid. Men var det så enkelt, sto andre bak ham?

En artikkel i Tidens tegn skulle, som tidligere vist, angivelig har vært en medvirkende årsak til at Wedel Jarlsberg tok kontakt med statsminister Kolstad. Det har ikke vært mulig å finne noen brev i arkivet etter Wedel Jarlsberg som visste at han hadde vært i kontakt med andre i forkant av dette, uten at det betyr at det ikke skjedde, det framgikk heller ikke i hans forklaringer for Stortinget.

²²⁴ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 5. november 1932 fra Wedel Jarlsberg til Mowinckel

²²⁵ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brevkonsept 14. oktober 1932 fra Wedel Jarlsberg til Kongen.

Hva angikk Wedel Jarlsbergs kontakt med statsminister Hundseid, har Jørgen Bjørgo²²⁶ vist i sin hovedfagsoppgave at Wedel Jarlsbergs gode venn, tidligere statsminister Mowinckel, både hadde holdt en tale om forlik på Bergenhus²²⁷ og skrevet et brev til Hundseid om forlikstanken før Wedel Jarlsberg tok kontakt. Deler av Bjørgos hovedfagsoppgave omhandler det han kaller ”Mowinckels forliksspørsmål”²²⁸, hvor han blant annet skriver at ”Forliksføleren... ble oppfattet som et direkte resultat av Mowinckels tale og av hans brev til Hundseid”²²⁹. Man ser også av brev fra Wedel Jarlsberg til Mowinckel, at han der mente det var på grunn av Mowinckels henvendelse til Hundseid at denne hadde hatt mot til å ta imot ham og forsøke på forlikssamtaler²³⁰. Wedel Jarlsberg sa selv i forklaringer sine til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite, at Mowinckel ikke hadde vært i forbindelse med ham mens forlikssamtalene fant sted, først når alt var over²³¹. Som vi har sett, var det høyst sannsynlig også før Wedel Jarlsberg tok kontakt med Hundseid, en utstrakt kontakt mellom Wedel Jarlsberg og Mowinckel. Forlikspunktene som Wedel Jarlsberg og Grønlandsdelegasjonen, og senere samme dag 20. august 1932 Hundseid kom fram til, samsvarer med de punktene Mowinckel skisserte opp i brevet sitt til Hundseid 16. august 1932²³².

Det synes klart at Wedel Jarlsberg ikke selv fant på, at han skulle snakke med statsministeren Hundseid, og så komme fram med en plan for forlik mellom Norge og Danmark. Mowinckel satte saken i gang, og så rullet Wedel Jarlsberg inn på banen som iverksetteren. Bjørgo siterte i sin oppgave Stavanger Aftenblad der 18. april 1933 skrev ”Mowinckel talte på Bergenhus og Hundseid handlet derefter uten at Mowinckel hadde en finger med i spillet”²³³. Om dette var ironisk er vanskelig å avgjøre, Mowinckel fikk ellers masse kritikk av lobbyistene for okkupasjonslinjen.

Wedel Jarlsberg hadde nok også en god støttespiller i advokat Sunde, der var imot okkupasjonslinjen og mer på linje med Mowinckels holdninger enn Bondepartiets.

²²⁶ Bjørgo, J. *Mowinckels Grønlandspolitikk*. 1965

²²⁷ Talen på Bergenhus fant sted 14. august 1932 og ble visst behørig omtalt i pressen.

²²⁸ Bjørgo, J. *Mowinckels Grønlandspolitikk*. 1965, kapitel V

²²⁹ Bjørgo, J. *Mowinckels Grønlandspolitikk*. 1965, s. 49–50

²³⁰ Jarlsberg hovedgård (JH): A-1002, serie Ed/0002, Grønlandssaken. Brev 5. november 1932 fra Wedel Jarlsberg til Mowinckel

²³¹ Dokument nr. 9 (1933) ”Forklaringer i Grønlandssaken” s. 25 og 44

²³² Brev fra Mowinckel til Hundseid 16. august 1932, gjengitt i St. Med. nr 28, *Om Grønlandssaken*, 1933

²³³ Bjørgo, J. *Mowinckels Grønlandspolitikk*. 1965, s. 50 og note 197

Sunde hadde vært justisminister i Mowinckels andre regjering 1930–1931 (og ble det igjen i Mowinckels tredje i 1933). Sunde var oppnevnt som en av Norges utsendte advokater²³⁴ til domstolen i Haag for å føre Norges sak der. Hundseid brukte også Sunde som kontaktperson mellom ham og Wedel Jarlsberg når det trengtes i løpet av tiden Wedel Jarlsberg var i aksjon. Sunde skrev flere brev i fortrolighet til Wedel Jarlsberg, de to kjente hverandre godt fra før, da begge hadde virket ved legasjonen i Paris. Man kan tenke seg at det ikke var umulig at Sunde også var mellommann mellom Wedel Jarlsberg og Mowinckel under forliksforhandlingene, de ville på den måten ha unngått å skrive brev direkte selv. Sunde fikk det vanskelig etter at forliksforsøket strandet. Han ble av de sakkyndige mistenkt for å være Wedel Jarlsbergs fortrolige, noe som ikke var ubegrunnet, og han hadde derav ikke vært åpen om hva som foregikk. Det gikk så langt at Sunde ble kastet av de andre sakkyndige i saken, uten at regjeringen grep inn, selv om de ikke var enige. Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite ga Sunde en slags oppreisning i sin innstilling da de blant annet skrev ”Man skylder å tilføie at begivenhetene synes å ha godtgjort at det ikke var advokat Sunde som så forkjært på processens anlegg”²³⁵

Det synes som godtgjort å ha vist at Wedel Jarlsberg ikke sto alene i sine bestrebelser på å oppnå et forlik i Grønlandssaken, at andre sto bak ham synes også sannsynliggjort. Det skal dog på ingen måte frata Wedel Jarlsberg hans oppriktige ønske om, og engasjement for, at Danmark og Norge kom til en enighet utenom domstolen i Haag. Det synes også virkelig oppriktig at Wedel Jarlsberg mente at næringsinteressene og de praktiske forhold på kysten av Grønland for norske fiskere sto langt framme i hans bevissthet. Betraktelig nærmere enn synet at Norge hadde gammel rett til Grønland.

6.4 Andre faktorer – for andre oppgaver å undersøke?

Det er mange andre faktorer som helt sikkert spilte inn i at forliksforsøket i Grønlandssaken ikke vant fram, eller som kan belyse saken på en enda mer grundig måte.

Noe som kunne vært skrevet om, og analysert mer nøyaktig er tidsaspektet. Fra Wedel Jarlsberg tok kontakt med Hundseid til saken ble lagt på is gikk det i underkant av to og

²³⁴ Advokat Rygh var den andre

²³⁵ Innst. S. nr 166 – 1933 ”... angående Grønlandssaken”, s. 72

en halv måned, Wedel Jarlsberg hadde da påpekt flere ganger at tiden var knapt og det gjaldt å handle raskt og effektivt. Hadde utfallet av saken blitt annerledes om det hadde vært mer tid til rådighet, eller skulle man ha handlet enda raskere?

En annen faktor som kunne vært belyst ut i fra blant annet et politisk perspektiv er rollen til den stakkars utenriksråden Esmarch, som antakeligvis ble utkommandert nokså ufrivillig til Danmark. Han var visst motstander av okkupasjonslinjen²³⁶, men da skulle det kanskje ha betydd at han ville ha ivret for et forlik? Var det et motsetningsforhold mellom Esmarch og regjeringen? Eller var det konflikt mellom personlighetene til Esmarch og Wedel Jarlsberg?

Opinionen og pressens rolle i saken har helt klart vært en viktig faktor i at saken ikke gikk til forlik. Ida Blom²³⁷ har også beskrevet dette veldig grundig i sin doktorgradsavhandling. Hun har blant annet belyst nokså tydelig hvor sterk lobbyisme det ble bedrevet i saken, og hvor stor påvirkning pressen hadde på politikere og folkeopinionen. Det er også sannsynlig at politikere og vår Wedel Jarlsberg hadde kontakt den andre veien med pressen, og til dels med lobbyistene, men det har beklageligvis ikke vært rom for å undersøke dette nærmere.

Man kunne også på grunnlag av Ida Bloms avhandling trukket fram aktørene i forlikforsøket i Grønlandssaken sette opp et nettverkskart og analysert dette. En slik oppgave kunne trolig fylt en egen masteroppgave, det er ikke akkurat mangel på aktører i denne saken. Spesielt for de norske personer involvert kunne det vært interessant å se hvor mange berøringspunkter det fins. Min ytterst forsiktige påstand er, at det er ganske mange personer som krysser hverandres vei. Nettverkskartet blir antakeligvis også interessant når man beveger seg til utlandet, det ser ut som at mange personer der og hadde berøringspunkter med de norske.

Sist, kunne man antakeligvis ha skrevet en egen masteroppgave bare om Kong Haakon VII og hans rolle i Grønlandssaken. Tor Boman-Larsen har jo riktignok belyst den noe gjennom hans bok ”Æresordet”²³⁸, men en analyse av den nokså store

²³⁶ Norsk Polarhistorie. Einar-Arne Drivenes, *Vitenskapene*, 2004b, s. 238

²³⁷ Blom, Ida, 1973 *Kampen om Eirik Raudes land: presspolitikk i grønlandsspørsmålet 1921 – 1931, 1973*, Gyldendal

²³⁸ Bomann-Larsen, T. *Æresordet, Haakon og Maud*, bind V, 2011. Kapittel 8 *Østkysten eller døden*

brevkorrespondansen mellom Wedel Jarlsberg og Kongen har det ikke vært rom for å lese igjennom full ut engang. Kongen gikk på mange måter utenom sin rolle og opptrådte ganske så ukonstitusjonelt. Hvorfor blandet han seg inn i utenrikssaker? hva ville han søke å oppnå?

7. AVSLUTNINGSDORD

Forlikforsøkene i Grønlandssaken og at de strandet, handlet kanskje i bunn og grunn om forskjeller i personlighet, men nok aller mest i forskjellene mellom hva diplomati og politikk egentlig var.

Mens hele saken pågikk mellom danskene og nordmennene var det kanskje bare en person, som noen gang trakk fram de menneskene saken berørte mest, nemlig Fridtjof Nansen²³⁹. På en oppriktig måte, uten å dekke seg bak urfolksbeskyttelse, handelsmonopol, naturen og næringsinteresser, uttrykte han seg på vegne av de som ikke fikk tale. Det er passende at han får det siste ordet i denne Grønlandssak, hvor man i suverenitetsstrid ikke tenkte på inuittene i det hele tatt.

*”Landets rettmæssige eiere er eskimoene, og deres interesser er det som skulde være de avgjørende. Det beste og riktigste som baade dansker og nordmænd, og andre folkeslag med, kan gjøre, om det var mulig, vilde være at holde sig borte, og la eskimoene leve i fred uten europæisk indblanding.”*²⁴⁰

²³⁹ Brox, Karl H. https://nbl.sn.no/Fridtjof_Nansen 2009

²⁴⁰ 1924, *”Grønlandssaken”*, i Tiden Tegn 22. februar 1924. Gjengitt i Norsk Polarhistorie. Einar-Arne Drivenes, *Vitenskapene*, 2004b, s. 267 (det er understreket at tekst i kursiv er Nansens eget).

KILDER OG LITTERATUR

Utrykte kilder:

Privatarkiv på Jarlsberg hovedgård: (JH) A: 1002: *Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg* (deriblant også avisutklipp), spesielt serien Ed/”Grønlandssaken”

Stortingsmeldinger og andre offentlige dokumenter:

1814. *Kieltraktaten 1814*

1922. *St. Med. Nr 30, om Danmarks suverenitet over Grønland m.v. Bilag nr 1, Utenriksminister Ihlens notater 14de og 22de juli 1919.*

1924. *Østgrønlandsoverenskomsten 1924*

1933. *Dom avsagt 5. april 1933 av Den faste domstol for mellemfølgelig rettspleie i saken angående den rettslige status for visse deler av Østgrønland, Oslo*

1933. Dokument nr. 9. *Forklaringer i Grønlandssaken, I. Statsminister Hundseids forklaring i Stortingets utenriks- og konstitusjonskomites møte 30 januar 1933, II. Minister Wedel Jarlsbergs forklaring for Stortinget 16 mai 1933, III. Fhv. Statsminister Hundseids forklaring for Stortinget 22 mai 1933, Oslo*

1933. St. med. nr. 28 *Om Grønlandssaken. 28. april 1933*

1933. Innst. S. nr. 166 *Angående Grønlandssaken. Innstilling fra den utvidede konstitusjon- og utenrikskomite, 27. juni 1933*

Litteratur:

ADELSTORENING, D. 2000. *Danmarks adels aarbog*.

BLOM, I. 1973. *Kampen om Eirik Raudes land: presspolitikk i grønlandsspørsmålet 1921 – 1931*. Gyldendal

BOMANN-LARSEN, T. 2011. *Æresordet, Haakon & Maud, bind V*, Oslo, Cappelen Damm

BJØRGO, J. 1965. *Mowinckels Grønlandspolitikk, Hovedoppgave i historie UiO*, Oslo

DYRVIK, FELBÆK, 1996. *Mellom brødre: 1780–1830, bind 7, Norges historie*, Oslo, Aschehoug

ERIKSEN, F.H. 2010. *Dansk Grønlandspolitikk og Norske reaksjoner 1909 – 1933, Masteroppgave UiO*, Oslo.

FURE, O-B. 1996. *Mellomkrigstid 1920–1940, i Norsk utenrikspolitiks historie*, Oslo, Universitetsforlaget

KAVLI, HOPSTOCK, HJELDE, 1983. *Jarlsberg, en norsk grevelig residens*, Oslo, Universitetsforlaget

LANGSHOLDT, K. L. W. 2016. *Å gjenerobre gammelt norsk land: Norsk ekspansiv nasjonalisme i Grønlandssaken og Nasjonal Samlings Austrveg-prosjekt, Masteroppgave UiO*, Oslo

LOHNE, I. 2000. *Grønlandssaken 1919–1945: Fra borgerlig nasjonal samlingsmerke til nasjonalsosialistisk symbolsak, Hovedoppgave historie UiT*, Tromsø

NORGES HISTORIE. 1994. KJELDSTADLI, K. 1994. *Bind 10. Et splittet samfunn: 1905 -35*, Oslo, Aschehoug

NORSK BIOGRAFISK LEKSIKON. 1999. ARNTZEN, J. G. & HELLE, K. 1999. Oslo, Kunnskapsforlaget

NORSK POLARHISTORIE. 2004. DRIVENES, E.-A., JØLLE, H. D., ZACHARIASSEN, K. *Bind 2. Vitenskapene*, Oslo, Gyldendal

NORSK POLARHISTORIE. 2004. DRIVENES, E.-A., JØLLE, H. D., ZACHARIASSEN, K. *Bind 3. Rikdommene*, Oslo, Gyldendal

SANDVIK, P.T. 2010. *Såpekrigen 1930–31 – lilleborgsaken, venstrestaten og norsk økonomisk nasjonalisme. Historisk tidsskrift (03)*, pp.389-424

SKEIE, J. 1931. *Grønlandssaken: tvisten mellom Norge og Danmark om Øst-Grønland: en korthistorisk og juridisk redegjørelse*, Oslo, Norli

SKEIE, J. 1933. Politikere og diplomater i Grønlandssaken, Oslo, Norli

WEDEL JARLSBERG, F. 1932. Reisen gjennom livet, Oslo, Gyldendal.

WEDEL JARLSBERG, F. 1946. 1905: Kongevalget, Oslo, Gyldendal.

ANDRE KILDER

Nettsteder:

<https://snl.no/Grønlandssaken>

[https://snl.no/Grønlands nyere historie](https://snl.no/Grønlands_nyere_historie)

[https://no.wikipedia.org/wiki/Eirik Raudes Land](https://no.wikipedia.org/wiki/Eirik_Raudes_Land)

<https://no.wikipedia.org/wiki/Grønlandssaken>

[https://da.wikipedia.org/wiki/Konflikten om Østgrønland](https://da.wikipedia.org/wiki/Konflikten_om_Østgrønland)

<https://nbl.snl.no> Oppslag på diverse personer, referert til i noter

VEDLEGG

- I. Jarlsberg hovedgård: (JH) A: 1002: *Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg, Serie Ed/0002; Brev 31. august 1932, fra advokat Sunde med påtegning av statsminister Jens Hundseid*
- II. Jarlsberg hovedgård: (JH) A: 1002: *Frederik Hartvig Herman Wedel Jarlsberg, Serie Ed/0002; Brev 21. september 1932 fra statsminister Jens Hundseid*

Oslo 31. August 1932.

Hon Minister Wedel Jarlsberg,

Jeg har forelagt Deres brev av idag for Statsministeren som ber Dem fortsætte arbeidet i København og derefter i London efter den tidligere aftale altså først bringe på det rene den danske regjering holdning, og derefter eventuelt søke den engelske regjering mellomkomst.

Som minimumsbetingelser kan godtas:

1. de norske fangstrettigheter m.v. efter Grønlandsavtalen blir permanente
2. åpning av fem havne på vestkysten, (for vandfylding, depoter, lagring av fisk, omkost. reparasjoner) hensiktsmessig beliggende i forhold til de store fiskerbaner
3. Norge anerkjenner dansk suverenitet over hele Grønland.
4. Arkivsaken ordnes etter Norges ønske

Arbeidsgut
Arnesimdy

Jeg utlever brevet til jeg tar ansvar for at regjeringen vil gå til forlik på disse og de i det nye nemte fin komite Oslo 31/8-1932 Arnesimdy

STATSMINISTEREN

Oslo 21. september 1932.

Hr. minister Wedel-Jarlsberg.

Jeg har med takk mottatt Deres ærede av 15. d.m. med innlagt avskrift av brev til Ministeren fra direktør H.A. Bernhoft.

Jeg har tillatt mig å forelegge brevet med bilag for 4 av regjeringens medlemmer likesom jeg for de samme herrer også har referert hvad som tidligere har passert i denne sak.

Når Danmark har betenkeligheter ved Englands mellemkomst som megler ser det for mig ut som om Danmark vil søke å få mig eller den norske regjering til å ta det første skritt.

Min mening var at vi underhånden skulde få England til å intervenere, når det først var bragt på det rene at begge parter var villig til forlig på et underhånden avtalt grunnlag.

Danmark ønsker altså ikke Englands mellemkomst og dermed bortfaller denne vei.

Tilbake står da en mere direkte forhandling mellem de to parter.

Imidlertid vil jeg ikke ta det første skritt til slike forhandlinger. Et sådant skritt fra min side vil nemlig

vekke adskillig misstemning i vide kredse her hjemme.

På den annen side er jeg (og med mig et sterkt flertall i regjeringen) interessert for å få forlik på det grunnlag som jeg tidligere har tilstillet hr. Ministeren (de 4 punkter som også er nevnt i direktør Bernhofts brev).

• Det danske svar er noget svevende og er litet klart og konsist, men dog tross alt velvillig, og det er jo hovedsaken.

Som saken nu står ser jeg ikke nogen bestemt løsning.

Jeg legger også sakens videre gang i hr. Ministerens hånd, idet jeg håper at De fremdeles vil være så elskverdig å gjøre oss den store tjeneste å stille Deres store erfaring og diplomatiske evner til disposisjon for å løse denne for Norge så viktige sak.

Utgangspunktet må være at jeg stiller mig ansvarlig for at regjeringen (og jeg er også sikker på at stortinget) vil forlik på grunnlag av de 4 punkter.

Jeg vil dog i denne forbindelse pointere at når det gjelder disse 4 punkter er alle disse ufravikelige fra vår side og at Danmark må gi et mere klart og konsist svar i imøtekomne retning, særlig når det gjelder Vest-Grønland, før vi kan gå til forhandling om forlik.

Med hjertelig takk for
Deres interesse og hjelpsomhet
for å ordne dette vigtige spørsmål er
jeg med ørbittig hilse Deres forbundne
J. M. S. S. S.

Ordtelling

Ordtelling, uten innholdsfortegnelse, litteraturliste og vedlegg:

31 602